

VENÄJÄ

työläisvaltiosta valtiokapitalismiin

Peter Binns, Tony Cliff, Chris Harman

*Sosialistinen julkaisu
Helsinki 2004*

Venäjä - työläisvaltiosta valtiokapitalismiin

Alkuteos ”*Russia: From Workers’ State to State Capitalism*” on julkaistu vuonna 1987.

Kirjan kirjoittajat ovat Britannian Socialist Workers Party:n jäseniä, joka on Sosialistiliiton sisarjärjestö. Tony Cliff on, puolueen perustajia, kirjoittanut teoksen *State Capitalism in Russia* ja kolmiosaisen Lenin-elämäkerran. Chris Harman on puolueen viikkolehden *Socialist Workerin* päätoimittaja ja on kirjoittanut mm. teoksen *Class Struggles in Eastern Europe* ja suosituksen johdatuksen *How Marxism Works*. Peter Binns työskenteli puolueen teorialehden *International Socialismin* päätoimittajana.

Sosialistinen julkaisu on julkaissut kirjan ensimmäisen kerran suomeksi 2000. Tämä on suomenkielisen laitoksen kolmas painos, elokuussa 2004.

Sosialistiliitto, PL 288, 00171 Helsinki

Sosialistiliitto on osa kansainvälistä sosialististen järjestöjen yhteenliittymää International Socialist tendency.

Lisätietoa: www.sosialistiliitto.org www.istendency.net

SISÄLLYSLUETTELO

johdanto	04
Kuinka vallankumous hävittiin	09
Stalinistisen Venäjän ja Itä-blokin luonne	30
Valtiokapitalismin teoria	61
Viitteet	83

JOHDANTO

Tony Cliff

Vain kahdesti historiassa on työväenluokka ottanut vallan: Pariisin kommuunissa 1871 ja Venäjän vallankumouksessa 1917. Pariisin kommuuni osoitti työväenluokan sankarillisuuden, sen kyvyn valtiiovallan ottamiseen ja yhteiskunnan muokkaamisen aloittamiseen, kuinka ontuenkin.

Pariisin teollisuustyöläisten luokka oli kuitenkin pieni, se työskenteli pienissä pajoissa eikä sillä ollut puoluetta joka olisi johtanut sitä, eikä selkeätä teoriaa joka olisi ohjannut sitä. Venäjän vallankumous toi valtaan paljon kypsemmän, paremmin järjestäytyneen ja poliittisesti tietoisin työväenluokan. Koskaan aikaisemmin ei työväenluokasta ollut tullut suuren maan hallitsevaa luokkaa, joka olisi taistellut määrätietoisesti ja sankarillisesti kotimaisia luokkaviihollisia ja hyökkäviä ulkomaisia armeijoita vastaan. Koskaan aikaisemmin ei niin radikaaleja muutoksia yhteiskuntarakenteessa ollut saatu aikaan niin lyhyessä ajassa.

Puolifeodaaliset yhteiskunnalliset suhteet maanomistuksessa lakaistiin pois paljon radikaalimmin kuin edes Ranskan vallankumouksessa 1789. Käytännössä kaikki maan tehtaajat, kaivokset ja muut arvokkaat luonnonvarat otettiin työväen valtion haltuun.

Vastaperustettu työläishallitus julkaisi joukon maailmanhistoriallisesti merkittäviä asetuksia: asetuksen maasta, mikä siirsi maanomistajien omaisuuden miljoonille talonpojille; asetuksen työläisvalvonnasta tuotannossa, mikä teki työläisistä herroja tehtaissa; asetuksen itsemääräämisestä, mikä antoi täyden vapauden Venäjän sorretuille kansallisuuksille; asetuksia, jotka pyyhkivät pois vanhat avioliitto- ja avioerolait. Näiden asetusten mukaan valtio tunnusti vain siviiliviihkimisen; avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset saivat samat oikeudet kuin avioliitossa syntyneet, avioero tuli saada kummankin puolison anomuksesta. Uudet lait korostivat naisten ja miesten täyttä tasa-arvoa. Aviorikos ja homoseksuaalisuus pudotettiin pois rikoslaista.

Venäjän työväenluokka kohtasi äärimmäisiä esteitä tiellään. Ranskan vallankumous 1789 oli tapahtunut maassa, jossa oli siihen mennessä saavutettu korkein taloudellinen ja kulttuurillinen taso maailmassa, mahdollisesti Englantia lukuunottamatta. Vuoden 1917 Venäjä oli yksi Euroopan takapajuisimpia maita. Ja alusta alkaen Venäjän porvaristo ryhtyi ankariin vastavallankumo uksellisiin toimiin vedoten maailman kapitalismin tukeen. Venäjän valkoisia armeijoita auttoivat peräti neljäntoista maan retkikunnat, mukaanlukien Britannian, Ranskan, Yhdysvaltain, Japanin, Saksan, Italian ja Turkin.

Venäjä nousi kansalaissodasta taloudellisen romahduksen tilassa, jolla ei ollut vertaa ihmiskunnan historiassa, kuten eräs taloushistorioitsija on asian esittänyt. Teollisuustuotanto oli noin viidenneksen ensimmäistä maailmansotaa 1914 edeltäneestä tasosta. Kaupunkien väestö oli kutistunut.

Vallankumouksellisimmat työläiset olivat liittyneet Puna-armeijaan puolustaakseen vallankumousta. Muut, ruoka- ja polttoainepulan ahdistamina, olivat palanneet talonpoikaiskyliin. Vuoden 1918 lopun ja 1920 lopun välillä kulkutaudit, nälkä ja kylmä olivat surmanneet miljoonia venäläisiä (sota kokonaisuudessaan oli vaatinut neljä miljoonaa uhria).

Ensimmäisestä päivästä alkaen Lenin ja Trotski olivat tehneet selväksi, että työväenvallan selviytyminen Venäjällä riippuisi vallankumouksen voitosta muualla maailmassa.

Lenin sanoi neuvostojen kolmannelle edustajakoukselle 11. tammikuuta 1918:

”Sosialismin lopullinen voitto yhdessä maassa ei tietenkään ole mahdollista. Neuvostovaltaa kannattava työläis- ja talonpoikaisosastomme on yhtenä osastona yleismaailmallisessa armeijassa.”¹ ” On absoluuttinen totuus, että ilman Saksan vallankumousta meidät on tuomittu,” hän sanoi hiukan myöhemmin.²

Lokakuun vallankumous Venäjällä sai vastakaikua muualla – Saksan, Itävallan ja Unkarin vallankumoukset levittivät vallankumouksen aaltoja yli Euroopan. Vuoden 1919 pienet kommunistipuolueet kasvoivat työväenluokan joukkopuolueiksi. Hiukan aikaa tulevaisuus kiikkui tasapainossa. Noiden uusien kommunististen puolueiden johto oli kuitenkin nuorta ja kokematon, eikä pystynyt selviytymään vanhojen ja vakiintuneiden sosialidemokraattisten puolueiden vastavallankumouksellisista

toimista. Vallankumoukset Euroopassa kärsivät tappion. Venäjä pysyi eristettynä.

Kysymys, jonka vuoden 1917 vallankumouksen tarjoamaan toivoon ja innostukseen katsovat sosialistit esittävät, on: miksi tätä vallankumousta, joka tuli lähemmäksi työväenluokan itsevapautusta kuin koskaan aikaisemmin, seurasi Stalinin johtaman hallitsevan byrokratian nousu? Vastatakseen tähän kysymykseen Chris Harman kirjoitti artikkelinsa 'Venäjä: kuinka vallankumous hävitettiin', joka on ensimmäistä kertaa julkaistu 1968 ja julkaistaan nyt uudestaan tässä.

Toisen maailmansodan lopun jälkeen uusia stalinismin mallin mukaisia hallituksia perustettiin ensin Itä-Eurooppaan, sitten Kiinaan. Toinen tässä julkaistu artikkeli, Chris Harmanin 'Stalinin Venäjän ja itäblokin luonne', julkaistiin ensimmäisen kerran 1971. Näiden hallitusten ilmestyminen asetti kiistanalaiseksi Trotskin määritelmän Stalinin hallinnosta 'degeneroituneena työväen valtiona'. Niiden perustaminenhan ei liittynyt mihinkään työväen vallankumouksiin; Itä-Euroopassa Venäjän armeijaa käytettiin turvaamaan Moskovalle kuuluaisten kommunistien valtiokoneiston haltuunotto; Kiinassa Mao Tsetung marssi voittoon valtaenemmistöltään talonpoikaisen armeijan johdossa. Kuten kirjoitin 1950:

Jos valtion omaisuus, suunnittelu ja ulkomaankaupan monopoli määrittävät maan työläisten valtioksi, silloin epäilemättä Venäjä yhtä hyvin kuin [Itä-Euroopan] 'uudet demokratiat' ovat työläisten valtioita. Tämä tarkoittaa, että viimeksi mainituissa on tapahtunut proletaarinen vallankumous. Niitä johtivat stalinistit kansallisen yhtenäisyyden, porvareiden kanssa solmitujen hallituskoalitioiden ja sovinismin pohjalta, joka johti miljoonien saksalaisten työläisten ja heidän perheidensä karkottamiseen. Sellainen politiikka pikemminkin palveli öljynä proletaarisen vallankumouksen pyöriässä.

Jos yhteiskunnallinen vallankumous tapahtui Itä-Euroopan maissa ilman vallankumouksellista proletaarista johtoa, meidän on tehtävä johtopäätös, että tulevissa yhteiskunnallisissa vallankumouksissa, aivan kuin aikaisemmissakin, joukot hoitavat taistelemisen, mutteivät johtamista. Oletus, että 'uudet demokratiat' ovat työläisten valtioita merkitsee sen hyväksymistä, että periaatteessa proletaarinen vallankumous perustuu porvarillisten sotien tavoin kansan pettämiseen.

Jos 'uudet demokratiat' ovat työläisten valtioita, Stalin on toteuttanut proletaarisen vallankumouksen...

Jos nämä maat ovat työläisten valtioita, miksi sitten marxilaisuus, miksi Neljäs internationaali? Jos 'uudet demokratiat' ovat työläisten valtioita, Marxin ja Engelsin luonnehdinta sosialistisista vallankumouksista 'itsestään tietoisena historiana' on todistettu vääräksi. Vääräksi on todistettu Engelsin toteamus: 'Vain tässä [socialistisessa vallankumouksessa] ihmiset muokkaavat täysin tietoisesti omaa historiaansa; vain tällöin ihmisten aiheuttamat yhteiskunnalliset prosessit saavat, vallitsevasti ja enenevästi, heidän haluamiaan vaikutuksia. Se on ihmiskunnan hyppy välttämättömyyden maailmasta vapauden maailmaan.'

Rosa Luxemburginkin on täytyntä puhua pötyä, kun hän kiteytti, mitä kaikki marxilaiset opettajat ovat kirjoittaneet proletaarisen tietoisuuden osuudesta vallankumouksessa:

'Kaikissa menneisyyden luokkataistelussa yksi tärkeimmistä edellytyksistä toiminnalle on ollut joukkojen tietämättömyys taistelun todellisesta päämäärästä, sen aineellisesta sisällöstä ja sen rajoista. Tämä ristiriitaisuus oli tosiasia "valistuneen" porvariston "johtavan roolin" erityinen historiallinen perusta, joka vastasi joukkojen roolia tottelevana seuraajana... Siksi joukkojen valistuminen tehtävistään ja keinoistaan on korvaamaton historiallinen edellytys sosialistiselle toiminnalle, aivan kuten aiemmin joukkojen tietämättömyys oli edellytys hallitsevien luokkien toiminnalle.'³

Kolmas tässä uudestaan julkaistava artikkeli on Peter Binnsin 'Valtiokapitalismin teoria', joka julkaistiin ensimmäisen kerran 1975. Lokakuun vallankumouksen jälkeen ihmiskunta seisoi tienhaarassa. Oli kaksi selvää vaihtoehtoa: vallankumous olisi voinut levitä kansainvälisesti ja johtaa sosialismin voittoon maailmanlaajuisesti, tai vastavallankumous olisi voinut murskata nuoren neuvostotasavallan. Kumpaakaan ei tapahtunut. Vallankumoukset Saksassa, Itävallassa ja Unkarissa kärsivät tappion – samalla kuitenkin maailman kapitalismin voimat epäonnistuivat Venäjän neuvostotasavallan lyömisessä. Väkinäinen tasapaino saavutettiin. Selvä seuraus tästä oli Venäjän taloudellisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen järjestyksen muuttuminen.

Kaikki taistelut vaikuttavat vastapuolten tasapainoon. Jos vihainen koira hyökkää kimppuuni, ei minulla ole muuta vaihtoehtoa kuin toimia samalla tavalla. Se ei tarkoita, että olisi purtava koiraa. Mutta on käytettävä väkivaltaa, vaikkapa keppiä, vastauksena väkivaltaan. Jos vihainen koira tappaa minut, symmetria loppuu, samoin

kuin jos minä tapan koiran. Mutta jos en ollut tarpeeksi vahva tappaakseni koiraa eikä se ollut tarpeeksi vahva tappaakseen minua, ja olemme kuukausia samanaikaisesti olemassa tapellen toistemme kanssa, symmetria jatkuu, eikä kohta kukaan katsoja osaa sanoa, kumpi meistä aloitti.

Venäjä pakotettiin rakentamaan massiivinen sotilas-teollinen koneisto vastauksena maailman imperialismiin sotilaalliselle ja taloudelliselle mahdollille. Kapitalistien, niin yksittäisten kuin valtioidenkin, välinen kilpailu pakottaa jokaisen kasaamaan, kasaamaan, kasaamaan. Kuten Marx sanoi: 'Kasautumista kasautumisen vuoksi, tuotantoa tuotannon vuoksi: tällä kaavalla klassinen kansantaloustiede ilmaisi porvariston historiallisen tehtävän eikä koskaan pettänyt itseään suhteessa rikkauten synnytykseen (Pääoma I, 534; käännöstä muutettu).'²⁴

Venäjällä nopeutetun teollistamisen ja talonpojiston raan kollektivisoinnin hirveydet, työläisten järjestäytymis- ja lakko-oikeuden riistäminen, poliisiterrori, kaikki ne olivat sivutuotteita ennennäkemättömästä pääoman kasaantumisesta. Britanniassa teollinen vallankumous oli vuosisadan mittainen ja kosketti väestöä, jota oli kahdeksasta viiteentoista miljoonaan; sillä oli tukevana hyötynään orjakauppa ja maailmanlaajusten siirtomaiden ryöstö. Venäjällä teollinen vallankumous Stalinin aikana kesti yhden sukupolven ja kattoi 160-200 miljoonaa ihmistä. Britannian teollisen vallankumouksen kauheudet toistuivat Venäjällä paljon laajemmassa mitassa.

Maailmankapitalismin ja Stalinin hallinnon välinen symmetria ei ole syntynyt yhdellä vaan kahdella tavalla. Maailmankapitalismin paineet loivat valtiokapitalistisen järjestyksen Venäjälle – mutta syy ja seuraus saattavat vaihtaa paikkaa, ja valtiokapitalistinen systeemi Venäjällä vuorostaan auttoi luomaan pysyvän varustelutalouden, joka on vallinnut maailmankapitalismissa viimeisen puoli vuosisataa.

Meidän analyysimme Stalinin Venäjän luokkaluonteesta eroaa Trotskin analyysistä. Analyysimme juuret ovat kuitenkin Trotskin yleisissä ideoissa: hänen internationalismissaan, hänen ”sosialismi yhdessä maassa”-teorian vastustuksessaan, hänen vihassaan stalinistista byrokraatiaa kohtaan, hänen vallankumouksellisessa luottamuksessaan työväenluokan aloitteeseen ja voimaan — nämä ovat innoittajiamme. Jättiläisen harteilla seistessä voi, jos näkö on hyvä, nähdä todella kauas.

KUINKA VALLANKUMOUS HÄVITTIIN

Chris Harman

Venäjän vallankumous antoi ensi kertaa historiassa suuren maan työläishallituksen valvontaan. Niille miljoonille, jotka ympäri maailman olivat juutuneet raakaan ja turhaan sotaan, se antoi uuden toivon. Seuraavina vuosina ihmiset kääntyivät kaikkialla kääntyivät pois päin taantuvan kapitalismin huonoista vaihtoehdoista – työttömyydestä, köyhyydestä, fasisisesta barbariasta, uusien sotien uhasta – ja asettivat toivonsa järjestelmään, jonka (tavallisten työtätekevien) neuvostot olivat asettaneet Venäjällä.

Tänään harva vasemmistolainen tukisi Neuvostoliiton hallitusta. Tukahdutettuaan julmasti Unkarin 1956 vallankumouksen se sai tuhannet militantit vastaansa. Kun se toisti, vaikkakin vähemmän verisesti, samanlaisen hyökkäyksen ’sosialistista’ Tšekkoslovakiaa kohtaan, virallisetkin kommunistiset puolueet kääntyivät innottomasti sitä vastaan. Samalla sen vastakkainasettelu Kiinan kanssa, kipeästi kaivatun teknisen avun eväämisestä täysimittaisella sodalla uhkaamiseen pienten raja-alueiden vuoksi, on vienyt kuvitelmat niiltä, jotka vielä tänään onnistuvat ylistämään Stalinia.

Mitä tapahtui vallankumouksen jälkeisinä kohtalokaina vuosina? Mikä meni pieleen? Ketä syyttää?

Kaksi vallankumousta

1917 helmikuun ja lokakuun vallankumousten välistä kautta muovasi kaksi kilpailevaa prosessia. Ensimmäinen prosessi esiintyi kaupungeissa: työväenluokan tietoisuuden erittäin nopea kasvu. Heinäkuuhun tultaessa teollisuustyöläiset olivat ainakin näyttäneet ymmärtäneen luokkien erilaiset edut vallankumouksessa. Maaseudulla tapahtui toisenlainen luokkaeriytyminen, ei omistavan luokan, porvariston, ja työväenluokan, joka ei edes voinut haaveilla henkilökohtaisesta omistuksesta, välillä, kuten kaupungissa, vaan pikemminkin se oli kahden omistavan luokan, toisaalta maanomistajien, toisaalta talonpoikien

välinen. Jälkimmäisten tavoitteet eivät olleet sosialistisia. Heidän tarkoituksenaan oli vallata maanomistajien tilat, mutta jakaa ne yksilöllisellä pohjalla. Tähän liikkeeseen saattoivat kulakit, rikkaat maanviljelijätkin osallistua.

Vallankumousta ei olisi voinut olla ilman näitä kahta samanaikaista prosessia. Niitä ei liittänyt yhteen kuitenkaan lopullinen tavoite, vaan pikemminkin se, että tiettyjen historiallisten syiden takia teollisuusporvaristo ei voinut irrottautua suurmaanomistajista. Se työnsi talonpojista (jota itse asiassa armeijakin oli) ja työläisiä yhteen leiriin:

Neuvostovaltion toteuttamiseksi tarvittiin kahden aivan eri historialliseen lajiin kuuluvan tekijän yhdistämistä: talonpoikaissodan, joka on porvariston kehityksen aamunkoitolle ominainen liike, ja proletaarisen vallanoton, liikkeen, joka kuuluttaa sen katoamista.⁵

Kaupunkien kapina ei olisi onnistunut ilman enimmäkseen talonpoikaisen armeijan myötätuntoa. Eikä talonpojisto olisi voinut onnistua taistelussa, ellei sitä olisi johtanut ja liittänyt yhteen keskitetty, ulkopuolinen voima. Vuonna 1917 Venäjällä ainoa sellainen voima oli järjestäytynyt työväenluokka. Kyky saada talonpojisto taakseen ratkaisevalla hetkellä teki työläisille mahdolliseksi vallan säilyttämisen kaupungeissa.

Porvaristo ja sen maanomistajaliittolainen pakkolunastettiin. Kuitenkaan luokat, jotka osallistuivat tuohon pakkolunastukseen, eivät pitemmän päälle jakaneet mitään yksinkertaista yhteistä etua. Kaupungeissa oli luokka, jonka koko olemassaolo riippui kollektiivisesta toiminnasta; maaseudulla oli luokka, jonka jäsenet liittyisivät keskenään yhteen vain hetkeksi vallatakseen maat, mutta viljelisivät niitä sitten itseksensä. Kun valtaus ja valtauksen puolustaminen oli ohi, vain ulkoiset vaikuttimet saattoivat liittää heidät mihinkään valtioon.

Vallankumous taas oli todellisuudessa työläisten diktatuuria suhteessa kaupunkien muihin luokkiin, suurimmissa kaupungeissa työläisten neuvostojen enemmistön hallintaa, ja kaupunkien diktatuuria suhteessa maaseutuun. Maatilojen jakamisen ensi vaiheessa tuo diktatuuri saattoi nojata talonpoikien tukeen ja itse asiassa sitä puolustivat talonpoikien pistimet. Mutta mitä sen jälkeen tapahtuisi?

Tämä kysymys oli askarruttanut Venäjän sosialisteja jo pitkään ennen vallankumousta. Sen tajuaminen, että sosialistinen vallankumous Venäjällä häviäisi toivottomasti talonpoikien massaansa, oli yksi syy, miksi kaikki Venäjän

marxilaiset (mukaan lukien Lenin, mutta ei Trotskia ja Parvusta) olivat nähneet tulevan vallankumouksen porvarillisena. Kun Parvus ja Trotski ensimmäisen kerran esittivät, että vallankumous saattaisi luoda sosialistisen hallituksen, Lenin kirjoitti:

”Näin ei voi olla, koska sellainen vallankumouksellinen diktatuuri voi olla vakaa vain...jos se perustuu kansan suureen enemmistöön. Venäjän proletariaatti muodostaa nyt vähemmistön Venäjän väestöstä.”

Hän säilytti tämän kantansa aina vuoteen 1917 saakka. Hän hyväksyi vallankumouksen sosialistisuuden ja tais-teli sen puolesta siksi, että näki sen yhtenä vaiheena maailmanlaajuisessa vallankumouksessa, joka antaisi vähemmistönä olevalle Venäjän työväenluokalle suojan ulkomaista interventiota vastaan ja auttaisi sopeuttamaan talonpojiston sen hallintaan. Kahdeksan kuukautta ennen lokakuun vallankumousta hän kirjoitti Sveitsin työläisille, että ”Venäjän proletariaatti ei voi omin voimin tehdä voitokasta sosialistista vallankumousta.” Neljä kuukautta vallankumouksen jälkeen (7. maaliskuuta 1918) hän toisti: ”Ehdoton totuus on, että ilman vallankumousta Saksassa me häviämme.”

Kansalaisota

Neuvostovallan ensimmäiset vuodet näyttivät kantavan eteenpäin näköalaa maailmanvallankumouksesta. 1918-19 välistä kautta luonnehtivat yhteiskunnalliset kapinat, jollaisia ei oltu nähty sitten vuoden 1848. Saksassa ja Itävallassa seurasi sotilaallista tappiota monarkian kuskistuminen. Kaikkialla puhuttiin neuvostoista.

Unkarissa ja Baijerissa neuvostohallitukset todella ottivat vallan, vaikkakin vain lyhyeksi aikaa. Italiassa vallattiin tehtaita. Silti ei viisikymmenvuotista asteittaisen kehityksen perintöä voitu pyyhkiä pois niin nopeasti. Vanhatsosialidemokraatti-jaammattiyhdistysjohtajattäyttivät aukon, jonka olivat jättäneet jälkeensä arvovaltansa menettäneet porvarilliset puolueet. Kommunistinen vasemmisto taas oli vielä vailla organisaatiota, joka voisi vastata tähän. Se toimi, kun ei ollut joukkotukea; kun joukkotukea oli, sen ei onnistunut toimia.

Silti Euroopan tasapainottaminen vuoden 1919 jälkeen oli parhaimmillaankin horjuvaa. Jokaisessa Euroopan maassa oli yhteiskuntarakenne vakavasti uhattuna seuraavan viidentoista vuoden kuluessa. Ja niin kommunististen puolueiden kuin työväenluokankin

kokemus oli auttanut niitä ymmärtämään huomattavasti paremmin, mitä oli tapahtumassa.

Venäjän bolshevikit eivät kuitenkaan aikoneet odottaa vallankumousta ulkomailla. Neuvostotasavallan puolustaminen ja vallankumoukseen yllyttäminen ulkomailla vaikuttivat erottamattomilta. Ainakaan toistaiseksi käsillä olevia tehtäviä Venäjällä eivät määrittäneet bolshevikkijohtajat vaan kansainväliset imperialistiset voimat. Ne olivat aloittaneet ”ristiretken” neuvostotasavaltaa vastaan. Vastavallankumoukselliset ”valkoiset” ja ulkomaiset armeijat oli ajettava pois ennen kuin muita kysymyksiä voitiin käsitellä. Siihen oli käytettävä kaikki mahdolliset resurssit.

Yhdistelemällä kansan tukea, vallankumouksellista hehkua ja ajoittain, kuten tuntui, pelkkää tahtoa, vastavallankumoukselliset voimat ajettiin pois (vaikka Venäjän kaukoidässä ne toimivatkin vuoteen 1924). Mutta maksettu hinta oli valtava.

Hintaa ei voida laskea vain aineellisesti. Sellaisenakin se oli suuri. Ennen kaikkea kärsi teollisuus- ja maataloustuotanto. 1920 oli harkkoraudan tuotanto vain 3 % sotaa edeltävästä, hampun tuotanto 10 %, pellavan 25 %, puuvillan 11 %, punajuuren 15 %. Se merkitsi pulaa, kärsimystä ja nälkää. Ja paljon muuta. Teollisuustuotannon sekasorto oli myös työväenluokan sekasortoa ja hämmennystä, joka pieneni 43 %:iin aikaisemmasta. Loput olivat palanneet kyliinsä tai kuolleet sotakentällä. Pelkästään määrällisesti luokka, joka oli johtanut vallankumousta, ja jonka demokraattiset prosessit olivat muodostaneet neuvostovallan elävän ytimen, oli puolittunut merkitykseltään.

Todellisuudessa tilanne oli vieläkin pahempi. Jäljellä ei ollut edes puolta siitä luokasta, joka oli ollut pakotettu kollektiiviseen toimintaan pelkästään elinolojensa luonteen vuoksi. Teollisuustuotanto oli vain 18 % sotaa edeltävästä; työn tuottavuus oli vain kolmannes siitä, mitä se oli ollut. Pysyäkseen hengissä työläiset eivät voineet nojata kollektiivisen tuotteensa ostovoimaan. Monet turvautuivat tuotteidensa ja jopa koneidensa osien suoraan vaihtokauppaan talonpoikien kanssa saadakseen ruokaa. Paitsi että vallankumouksen johtava luokka oli kutistunut, olivat myös ne siteet, jotka liittivät sen jäsenet yhteen, nopeasti löystymässä.

Tehtaiden henkilökunta ei ollut samaa, joka oli muodostanut 1917 vallankumouksellisen liikkeen ytimen. Militanteimmat työläiset olivat luonnollisesti taistelleet

enimmäkseen kansalaissodan rintamalla ja kärsineet useimmat tappiot. Selvinneitä tarvittiin paitsi tehtaissa myös kaadereina armeijassa tai komissaareina pitämässä virkamiehet käyttämässä valtiokoneistoa. Yksinkertaiset talonpojat maaseudulta, ilman sosialistisia traditioita tai tavoitteita, ottivat heidän paikkansa.

Mutta mikä oli oleva vallankumouksen kohtalo, jos sen tehnyt luokka oli lakannut olemasta millään merkittävällä tavalla? Tämä oli ongelma, jota bolshevikkijohtajat eivät olleet kyenneet näkemään. He olivat aina sanoneet, että vallankumouksen eristyminen johtaisi sen tuhoutumiseen vieraiden joukkojen ja kotimaisen vastavallankumouksen tuloksena. Nyt heillä oli vastassa ulkomaisen vastavallankumouksen menestys vallankumousta johtaneen luokan tuhoamisessa; sen rakentama valtiokoneisto jäi jäljelle. Vallankumouksellinen valta oli selviytynyt; radiikaaleja muutoksia oli kuitenkin syntynyt sen sisäiseen koostumukseen.

Neuvostovallasta bolshevikkidiktatuuriin

Vuoden 1917 vallankumoukselliset instituutiot, ennen kaikkea neuvostot, liittyivät alunperin vallankumousta johtaneeseen luokkaan. Niiden jäsenten ja näiden valitsijoiden tavoitteiden ja aikeiden välillä ei voinut olla kuilua. Kun joukot tukivat menshevikkipuoluetta, neuvostot olivat menshevistisiä; kun joukot alkoivat seurata bolshevikkeja, samoin tekivät neuvostot. Bolshevikkipuolue oli vain koordinoitujen luokkatietoisten militanttien joukko, joka saattoi raamittaa politiikkaa ja ehdottaa toimintasuuntaa, kuten muutkin samankaltaiset joukot, niin neuvostoissa kuin itse tehtaissakin. Heidän johdonmukaiset näkemyksensä ja itsekurinsa merkitsivät, että he saattoivat toimia politiikan toteuttamiseksi tehokkaasti, mutta vain, jos työläisjoukot seurasivat heitä.

Jopa bolshevikkien johdonmukaiset vastustajat tunnustivat tämän. Bolshevikkien johtava menshevikkikriitikko kirjoitti:

On ymmärrettävä, että edessämme on kuitenkin proletariaatin voittoisa nousu, miltei koko proletariaatti tukee Leniniä ja odottaa kapinasta yhteiskunnallista vapautustaan...⁶

Täysimittaiseen kansalaissotaan saakka tämä puolueen ja luokan demokraattinen dialektiikka saattoi jatkua. Bolshevikit pitivät enemmistöpuolueena valtaa neuvostoissa, mutta muut puolueet olivat niissä edelleen olemassa.

Menshevikit jatkoivat laillista toimintaansa ja kilpailivat bolshevikkien kanssa kannatuksesta kesäkuuhun 1918 asti.

Työväenluokan pienentyminen muutti tämän kaiken. Neuvostoinstituutiot alkoivat elää väistämättä riippumattomina luokasta, josta ne olivat nousseet. Ne työläiset ja talonpojat, jotka olivat taistelleet kansalaissodassa, eivät voineet hallita kollektiivisesti itseään tehdaspaikoistaan. Sosialistisia työläisiä, jotka olivat levinneet pitkin sota-alueita, piti organisoida ja koordinoida keskitetyllä hallintokoneistolla, joka oli riippumaton näiden suorasta kontrollista – ainakin toistaiseksi.

Bolsheveikeista näytti, että tällainen rakenne pysyisi kasassa, jos siihen kuuluisi vain niitä, jotka koko sydämestään tukivat vallankumousta, siis vain bolshevikkeja. Oikeistoeserrät olivat vastavallankumouksellisia kiihottajia. Vasemmistoeserrät olivat valmiita turvautumaan terroriin, kun he olivat eri mieltä hallituksen politiikasta. Mitä menshevikkeihin tulee, heidän politiikkansa oli tukea bolshevikkeja vastavallankumousta vastaan ja vaatia, että valta luovutetaan perustuslakikokoukselle (mikä oli vastavallankumouksen päävaatimuksia). Käytännössä se tarkoitti, että menshevikkipuolueessa oli sekä neuvostovallan kannattajia että vastustajia. Monet sen jäsenistä siirtyivät valkoisten puolelle (esimerkiksi menshevikkijärjestöt Volgan alueella olivat myötämielisiä vastavallankumoukselliselle Samaran hallitukselle, ja yksi menshevikkien keskuskomitean jäsenistä, Ivan Maiski, myöhemmin Stalinin suurlähettiläs, liittyi siihen).⁷ Bolshevikkien vastaus oli sallia kaikille puolueen jäsenille heidän vapautensa (ainakin suurimman osan aikaa), mutta estää heitä toimimasta tehokkaana poliittisena voimana, eikä heille esimerkiksi sallittu lehdistöä kesäkuun 1918 jälkeen lukuunottamatta kolmea kuukautta seuraavana vuonna.

Bolsheveikeilla ei ollut tässä valinnanvaraa. He eivät voineet luopua vallasta vain siksi, että luokka, jota he edustivat, oli hajonnut taistellessaan puolustaakseen tuota valtaa. Eivätkä he voineet myöskään sietää sellaisten ajatusten propagointia, jotka kaivoivat sen vallan perustaa – juuri siksi, että työväenluokkaa itseään ei enää ollut kollektiivisesti organisoituneena ja omat etunsa määrittelevänä toimijana.

Välttämättömyyden takia vuoden 1917 neuvostovalta korvautui yksipuoluevaltiolla vuodesta 1920 eteenpäin. Jäljelle jääneet neuvostot olivat lisääntyvässä määrin

bolshevikkivallan rintamana (vaikka muut puolueet, kuten menshevikit, jatkoivat toimintaansa niissä niinkin myöhään kuin 1920). Vuoteen 1919 mennessä ei Moskovan neuvostossa ollut ollut vaaleja yli 18 kuukauteen.⁸

Kronstadt ja uusi talouspolitiikka

Paradoksaalisesti kansalaissodan loppuminen ei lievittänyt tätä tilannetta, vaan monin tavoin vaikeutti sitä. Välittömän vastavallankumouksen uhkan väistyttyä oli side, joka oli yhdistänyt kaksi vallankumouksellista prosessia, työläisten vallan kaupungeissa ja talonpoikien nousun maalla, katkennut. Saatuaan maat hallintaansa talonpojat menettivät kiinnostuksen lokakuun kollektivistisiin vallankumouksellisiin ihanteisiin. Heidä motivoivat yksilölliset tavoitteet, jotka kumpusivat heidän työnsä yksilöllisestä muodosta. Jokainen pyrki maksimoimaan oman elintasonsa toimimalla omalla maapalallaan. Itse asiassa ainoa, mikä saattoi yhdistää talonpoikia nyt yhtenäiseksi ryhmäksi, oli verojen ja kaupunkien väestön ruokkimiseksi toimitettujen viljan pakkolunastusten vastustaminen.

Tämän vastustuksen huippukohta tuli viikkoa ennen Kommunistisen puolueen kymmenettä kongressia 1921. Matruusien kapina puhkesi Kronstadtin linnoituksessa, joka vartioi kulkua Pietariin. Monet ovat myöhemmin pitäneet sen jälkeen tapahtunutta bolshevikkihallituksen ensimmäisenä irtautumisena sosialistisista pyrkimyksistään. Seikkaa, että Kronstadtin matruusit kuuluivat 1917 vallankumouksen tekijöihin, on usein käytetty sen argumenttina. Kuitenkaan tuohon aikaan ei kenelläkään bolshevikkipuolueessa, ei edes työläisoppositiolla, joka väitti edustavansa monien työläisten antipatiaa hallitusta kohtaan, ollut epäilystä siitä, mitä oli tehtävä. Syy oli yksinkertainen. Vuoden 1920 Kronstadt ei ollut vuoden 1917 Kronstadt. Sen matruusien luokkakoostumus oli toinen. Sen parhaat sosialistiset ainekset olivat jo kauan aikaa sitten lähteneet taistelemaan armeijan etulinjassa. Heidät oli korvattu pääasiassa talonpojilla, joiden omistautuminen vallankumoukselle oli heidän luokkansa omistautumista. Tämä heijastui heidän vaatimuksissaan: neuvostot ilman bolshevikkeja ja vapaat maatalousmarkkinat.

Bolshevikkijohtajat eivät voineet suostua sellaisiin vaatimuksiin. Se olisi merkinnyt vallankumouksen sosialististen tavoitteiden tuhoamista taistelutta. Kaikista vioistaan huolimatta nimenomaan bolshevikkipuolue yksin

oli täydestä sydäimestä tukenut neuvostovaltaa, kun muut puolueet, sosialistisetkin, olivat horjuneet sen ja valkoisten välillä. Parhaat militantit olivat liittyneet bolshevikkeihin. Neuvostot ilman bolshevikkeja saattoi tarkoittaa vain neuvostoja ilman puoluetta, joka johdonmukaisesti oli pyrkinyt ilmaisemaan työväenluokan sosialistisia ja kollektivistisia tavoitteita vallankumouksessa.

Kronstadtissa ilmeni perustava ero pitkän tähtäimen eduissa vallankumouksen tehneiden kahden luokan välillä. Kapinan kukistamista ei pitäisi nähdä hyökkäyksenä vallankumouksen sosialistista sisältöä vastaan, vaan epätoivoisena yrityksenä, voimaa käyttäen, estää kehityvää talonpoikaisoppositiota tuhoamasta sitä.⁹

Silti Kronstadt oli enne. Se asetti kyseenalaiseksi työväenluokan koko johtavan roolin vallankumouksessa. Sitä ei pitänyt yllä ylivoimainen talousmuoto, jota työväenluokka edusti, ei sen korkeampi työn tuottavuus eikä kollektiivisuus, vaan fyysinen voima. Eivätkä tätä voimaa liittäneet yhteen suoraan aseistautuneet työläiset, vaan puolue, joka oli sidoksissa työväenluokkaan vain epäsuorasti, aatteiltaan, eikä suorasti, kuten 1917.

Sellainen politiikka oli välttämätöntä. Siinä oli silti vähän sellaista, jota sosialistit olisivat voineet tukea missään muussa tilanteessa. Sen sijaan, että se olisi ollut ”itsestään tietoinen, valtavan enemmistön itsenäinen liike valtavan enemmistön etujen puolesta”, vallankumous Venäjällä oli saavuttanut vaiheen, jossa se sitoutui kaupunkien suorittamaan maaseudun riistoon, jota ylläpidettiin paljaalla fyysisellä voimalla. Kaikille bolshevikkipuolueen ryhmille täytyi olla selvää, että se merkitsi vallankumouksen olevan vaarassa tulla talonpoikaiskapinoiden kaatamaksi.

Näytti olevan vain yksi tie jäljellä. Se oli useiden talonpoikien vaatimusten hyväksyminen samalla kun säilytettäisiin vahva, keskitetty sosialistinen valtiokoneisto. Tähän pyrki uusi talouspolitiikka (NEP). Sen tavoite oli sopeuttaa talonpojat hallitukseen ja rohkaista taloudellista kehitystä antamalla rajoitetun vapauden yksityiselle tavarantuotannolle. Valtio ja valtion omistamat teollisuuden alat toimisivat yhtenä osana taloutta, jota hallitsivat talonpoikaistuotannon tarpeet ja markkinavoimien peli.

Puolue, valtio ja työväenluokka 1921-28

NEP:n kaudella väitettä Venäjän minkäänlaisesta sosialistisuudesta ei voitu oikeuttaa enää sen enempää työ-

väenluokan suhteella valtioon, jonka se alunperin oli luonut, kuin sisäisten taloudellisten suhteiden luonteellakaan. Työläiset eivät harjoittaneet valtaa eikä talous ollut suunniteltua. Mutta valtio, ”joukko aseistautuneita miehiä”, joka valvoi ja piti kuria yhteiskunnassa, oli sellaisen puolueen käsissä, jota motivoivat sosialistiset pyrkimykset. Sen politiikan suunta, kuten vaikutti, olisi sosialistinen.

Tilanne oli kuitenkin monimutkaisempi. Ensiksikin, valtioinstituutiot, jotka dominoivat Venäjän yhteiskuntaa, olivat kovin vähän identtisiä vuoden 1917 militantin sosialistipuolueen kanssa. Ne, jotka olivat olleet bolshevikkipuolueessa helmikuun vallankumouksen aikana, olivat vannoutuneita sosialisteja, jotka olivat ottaneet suuria riskejä vastustaessaan tsaristista sortoa ilmaistakseen ihanteitaan. Neljä vuotta kansalaissotaa ja eristystä työväenluokasta eivät nekään helposti voineet tuhota heidän sosialistisia tavoitteitaan. Mutta 1919 he olivat vain kymmenesosa puolueesta, vuoteen 1922 mennessä neljäskymmenesosa.

Vallankumouksessa ja kansalaissodassa puolue oli kasvanut jatkuvasti. Osin tämä heijasti kaikkien militanttien työläisten ja vannoutuneiden sosialistien tendenssiä liittyä siihen. Se oli tulosta myös muistakin tendensseistä. Kun työväenluokka itse oli supistunut, puolueen oli ollut otettava itselleen valvonta kaikista neuvostojen hoitamista alueista. Sen se saattoi tehdä vain laajentamalla kokoaan. Edelleen, kun oli selvää, kuka voittaa kansalaissodan, monet yksittäiset henkilöt, joilla oli vähän tai ei ollenkaan sosialistista vakaumusta, yrittivät tulla puolueeseen. Puolue itsessään oli siten kaukana yhtenäisestä sosialistisesta voimasta. Parhaimmillaan vain sen johtavista aineksista ja militantteimmista jäsenistä saattoi sanoa, että he todella kuuluivat sosialistiseen traditioon.

Tämä puolueen sisäinen laimentuminen rinnastui vastaavaan ilmiöön itse valtiokoneistossa. Säilyttääkseen kontrollin Venäjän yhteiskuntaan bolshevikkipuolueen oli ollut pakko käyttää tuhansia vanhan tsaristisen byrokraatian jäseniä pitämään valtiokoneistoa käynnissä. Teoriassa bolshevikkien piti ohjata näiden työtä sosialistiseen suuntaan. Käytännössä vanhat työtävät ja -menetelmät, erityisesti vallankumousta edeltäneet asenteet joukkoihin, olivat vallitsevina. Lenin oli selkeästi selvillä tämän merkityksestä; hän sanoi maaliskuun 1922 puoluekokouksessa:

Mitä sitten puuttuu? Selvää on että puuttuu sivistystä siltä kommunistikerrokselta, joka on johdossa.

Mutta jos otamme Moskovan – 4700 vastuunalaista kommunistia – jos otamme tämän virkamiespaljouden, virkamiesrykelmän, niin kuka ketä johtaa? Epäilen suuresti, voidaanko sanoa, että kommunistit johtavat tätä rykelmää. Totta puhuen eivät he johda, vaan heitä johdetaan.¹⁰

Vuoden 1922 lopulla hän kuvasi valtiokoneistoa ”tsaarivallalta lainatuksi ja neuvostomaailman tuskin koskemaksi...porvarilliseksi ja tsaristiseksi mekanismiksi.”¹¹ Vuonna 1920 kiistassa ammattiliittojen roolista hän argumentoi:

Valtiomme ei itse asiassa ole työläisvaltio, vaan työläis- ja talonpoikaisvaltio. Eikä siinä kaikki. Puolueohjelmastamme nähdään, että valtiomme on työläisvaltio, jossa on virkavaltaisuuden vikaa.¹²

Todellinen tilanne oli vieläkin vakavampi. Kysymys ei ollut vain siitä, että vanhat bolshevikit olivat tilanteessa jossa vihamielisten luokkavoimien ja byrokraatian hirtauden yhdistynyt voima tekisi heidän sosialistiset tavoitteensa vaikeiksi toteuttaa. Nämä tavoitteetkaan eivät voineet ikuisesti säilyä vihamielisen ympäristön turmelemattomina. Pakottava tarve rakentaa kurinalainen armeija usein välinpitämättömästä talonpoikaisjoukosta oli istuttanut moniin puolueen parhaista jäsenistä autoritaarisia tapoja.

NEP:in aikana tilanne oli toinen, mutta silti kaukana johtajien ja johdettavien demokraattisesta vuorovaikutuksesta, joka on olennaista sosialistiselle demokratialle. Nyt monet puolueen jäsenet huomasivat olevansa pakotettuja valvomaan yhteiskuntaa tulemalla toimeen pikkukauppiaan, pikkukapitalistin ja kulakin kanssa. Heidän oli edustettava työläisten valtion etuja näitä elementtejä vastaan, mutta ei kuten ennen, suoran fyysisen vastakkainasettelun kautta.

Heidän kanssaan oli oltava rajoitetussa yhteistyössä. Moniin puolueen jäseniin tuntui vaikuttavan enemmän tämä yhtäkkinen ja kouriintuntuva suhde pikkuporvariston elementteihin kuin heidän vähemmän tuntuvat siteensä heikkoon ja demoralisoituneeseen työväenluokkaan.

Ennen kaikkea vanhan byrokraatian vaikutus, johon sen jäsenet olivat vaipuneet, tunkeutui puolueeseen. Puolueen eristyneisyys ulkopuolisista luokkavoimista, jotka tukisivat sen hallintoa tarkoitti, että puolueen oli käytettävä rautaista sisäistä kuria. Niinpä kymmenennessä puoluekonferenssissa, vaikka oletettiin keskustelun jat-

kuvan puolueen sisällä,¹³ muodollisten ryhmäkuntien perustaminen kiellettiin ”väliaikaisesti”. Mutta tämä vaatimus sisäisestä koheesiosta rappeutui helposti byrokraattisten kontrollitapojen hyväksymiseksi puolueen sisällä. Tästä oli ollut oppositioainesten valituksia puolueessa jo huhtikuussa 1920. Vuoteen 1922 mennessä Leninkin saattoi kirjoittaa, että ”meillä on byrokraattia paitsi neuvostoelimissä, myös puolue-elimissä.”

Puolueen sisäisen demokratian rapautuminen näkyy parhaiten toisiaan seuranneiden keskusjohdon vastaisten oppositioiden kohtaloissa. 1917 ja 1918 vapaa keskustelu puolueen sisällä ja eri ryhmien oikeus ryhtymä kantojensa taakse oli itsestään selvää. Lenin itse oli vähemmistössä puolueessa ainakin kahteen otteeseen (Huhtikuun teesien aikaan ja miltei vuotta myöhemmin Brest-Litovskin neuvottelujen aikana). Marraskuussa 1917 oli mahdollista, että ne bolshevikit, jotka olivat eri mieltä siitä, että puolue ottaa vallan yksin, erosivat hallituksesta painostaakseen sitä, ilman, että mitään kurinpitotoimia harjoitettiin heitä vastaan. Puolueen jakautuneisuudesta suhteessa puna-armeijan etenemiseen Varsovaan ja ammattiliittojen rooliin keskusteltiin varsin avoimesti puolueen lehdistössä.

Niinkin myöhään kuin 1921 puolue painatti Työläisopposition ohjelman neljännesmiljoonan painoksena, ja kaksi sen jäsenistä valittiin keskuskomiteaan. 1923, kun Vasemmisto-oppositio syntyi, oli vielä mahdollista saada näkemyksiään Pravdaan, vaikka siinä olikin kymmenen artikkelia puolustamassa johtoa jokaista sitä vastustavaa artikkelia kohti.

Kuitenkin koko tämän kauden ajan opposition tehokkaat toimintamahdollisuudet pienuivat. 10. edustajakokouksen jälkeen Työläisoppositio kiellettiin. 1923 mennessä yksi oppositioryhmä kirjoitti, että ”puolueen sihteerihierarkia yhä suuremmassa määrin värvää konferenssien ja kongressien osanottajat”¹⁴. Jopa johdon kannattaja ja Pravdan päätoimittaja Buharin kuvasi puolueen tyyppillistä toimintaa täysin epädemokraattiseksi:

...solujen sihteerit ovat yleensä aluekomiteoiden nimittämiä, ja huomataan, että aluekomiteat eivät edes yritä saada ehdokkaitaan solujen hyväksymiksi, vaan tyytyvät nimittämään tämän tai tuon toverin. Säännönmukaisesti asiasta äänestäminen tehdään tavalla, jota pidetään itsestään selvänä. Kokoukselta kysytään: ”Kuka on vastaan?” ja koska jokainen enemmän tai vähemmän pelkää vastustaa, nimitetty ehdokas tulee valituksi...¹⁵

Byrokratisoitumisen todellinen laajuus paljastui täysin, kun ”triumviraatti”, joka oli ottanut puolueen johdon Leninin sairastuessa, hajosi. Lenin kuoli tammikuussa 1924. Vuoden 1925 loppua kohden Zinovjev, Kamenev ja Krupskaja siirtyivät oppositioon puolueen keskusta vastaan, jota nyt kontrolloi Stalin. Zinovjev oli Leningradin puoluejohtaja. Hän siis kontrolloi pohjoisen pääkaupungin hallintokoneistoa ja useita vaikutusvaltaisia sanomalehtiä.

14:nnessä puoluekonferenssissa jokainen leningradilaisedustaja tuki häntä keskusta vastaan. Silti viikkojen sisällä hänen oppositiionsa häviöstä kaikki puolueen osastot Leningradissa, lukuun ottamatta muutamaa sataa veteraanioppositiollaista, äänestivät Stalinia tukevien julkilausumien puolesta. Tähän tarvittiin vain kaupungin puoluehallinnon johdon erottaminen. Joka kontrolloi byrokraatiaa, kontrolloi puoluetta. Kun Zinovjev kontrolloi sitä, se oli opposition kannalla. Nyt kun Stalin oli lisännyt kaupungin kontrolloimaansa maanlaajuiseen koneistoon, siitä tuli hänen politiikkansa kannattaja. Johtajia vaihtamalla zinovjevilaisesta monoliitista tuli stalinilainen monoliitti.

Byrokratian nousu neuvostokoneistossa ja puolueessa alkoi työväenluokan kutistumisesta kansalaissodassa. Mutta se jatkui vielä, kun teollisuus alkoi elpyä ja työväenluokka alkoi NEP:in mukana kasvaa. Taloudellinen nousu pikemminkin kuin työväenluokan aseman nostaminen ”työläisten valtiossa” lamaannutti sitä. Ai-neellisesti talonpojistolle NEP:ssä tehdyt myönnytykset heikensivät työläisen (suhteellista) asemaa.

Kaikkialla sotakommunismien aikana proletariaatin diktatuurin pääsankariksi julistettuna hänestä näytti tuleva nyt NEP:n lapsipuoli. Vuoden 1923 talouskriisissä eivät sen kummemmin virallisen politiikan puolustajat kuin sen haastajat teollisuuden kehittämisen nimissä nähneet tarpeelliseksi pitää teollisuustyöläisen protesteja tärkeinä.¹⁶

Mutta työläisen asema heikkeni paitsi suhteessa talonpoikaan myös suhteessa teollisuuden johtajiin. Kun vuonna 1922 65 % johtohenkilöstöstä oli virallisesti luokiteltu työläisiksi ja 35 % ei-työläisiksi, vuotta myöhemmin luvut olivat miltei päinvastaiset, vain 36 % oli työläisiä ja 64 % ei-työläisiä¹⁷. ”Punaiset industrialistit” alkoivat nousta etuoikeutettuna ryhmänä korkeine palkkoineen ja ”yhden miehen johtoineen” tehtaissa, oikeutenaan palkata ja erottaa kuten tahtoo. Samaan aikaan laajasta

työttömyydestä tuli talouden sisäinen piirre, ja se nousi 1,25 miljoonan tasolle 1923-24.

Jaot puolueessa 1921-29

Ihminen tekee historiaa, mutta olosuhteissa, jotka eivät ole hänen aikaansaamiaan. Prosessissa he muuttavat sekä olosuhteita että itseään. Bolshevikkipuolue ei ollut sen immuunimpi tälle tosiasialle kuin mikään muukaan ryhmä historiassa on ollut. Yrittäessään pitää koossa Venäjän yhteiskunnan kudosta kansalaissodan, vastavallankumouksen ja nälän kaoksessa, puolueen jäsenten sosialistiset pyrkimykset määrivät historian kulkua; mutta yhteiskunnalliset voimat, joiden kanssa heidän oli toimittava tämän tehdäkseen eivät voineet jättää heitä itseään ennalleen.

NEP:n aikaisen Venäjän pitäminen yhdessä merkitsi välittämistä eri yhteiskuntaluokkien välillä vahingollisten yhteenottojen estämiseksi. Vallankumous saattoi selviytyä vain, jos puolue ja valtio tyydyttäisivät erilaisten, usein antagonististen luokkien tarpeet. Järjestelyjä oli tehtävä talonpoikien individualististen pyrkimysten samoin kuin sosialismin kollektivististen demokraattisten tavoitteiden tyydyttämiseksi. Prosessissa puolueen, joka oli noussut eri yhteiskuntaluokkien yläpuolelle, täytyi heijastaa niiden eroja omassa rakenteessaan. Eri luokkien paineet puolueeseen aiheuttivat, että puolueen eri lohkot määrittivät sosialistiset tavoitteensa eri luokkien etujen mukaisesti. Se luokka, jolla oli kapasiteettia aidosti sosialistiseen paineeseen, työväenluokka, oli heikoin, hajanaisin, vähiten kykenevä harjoittamaan sellaista painetta.

Vasemmisto-oppositio

Aatteiden suhteen ei voi olla epäilystä, etteikö Vasemmisto-oppositio olisi ollut se ryhmä, joka liittyi läheisimmin bolshevismiin vallankumoukselliseen perinteeseen. Se kieltäytyi sosialismin uudelleen määrittelystä joko hitaasti kehittyvänä talonpoikaistaloutena tai kasautumisena kasautumisen vuoksi. Se piti kiinni näkemyksestä työläisten demokratiasta keskeisenä sosialismille. Se kieltäytyi alistamasta maailmanvallankumousta ”sosialismin rakentamisen yhdessä maassa” sovinistisen ja taantumuksellisen tunnuksen vaatimukselle.

Silti ei Vasemmisto-oppositiota voida sanoa millään tavoin suoraan ”proletaariseksi” ryhmäksi puolueessa. 1920-luvun Venäjällä työväenluokka painosti vähiten

puoluetta. Kansalaissodan jälkeen se rakentui uudestaan olosuhteissa, jotka tekivät sen kyvyn taistella omien tarkoituseriensä puolesta heikoksi.

Työttömyys oli korkealla; militanteimmat työläiset olivat joko kuolleet sodassa tai nostettu byrokraatiaan; suuri osa luokasta koostui talonpojista, jotka juuri olivat tulleet maalta. Sen tyyppillinen asenne ei ollut tuki oppositiolle, vaan pikemminkin apatia suhteessa poliittisiin keskusteluihin, mikä teki siitä helposti ylhäältäpäin manipuloitavan, ainakin suurimmaksi osaksi aikaa. Vasemmisto-oppositio oli sosialisteille tavallisessa tilanteessa: heillä oli sosialistinen ohjelma työväenluokan toiminnalle, kun työläiset itse olivat liian väsyneitä ja masennettuja taistellakseen.

Mutta ei vain työläisten apatiasta kehittynyt vaikeuksia oppositiolle. Ne johtuivat myös sen omasta taloudellisten realiteettien tunnustamisesta. Sen argumenttina oli, että resurssien objektiivinen puuttuminen tekisi elämän kovaksi, oli politiikka mikä tahansa. Se painotti sekä tarvetta kehittää teollisuutta sisäisesti että vallankumouksen tarvetta levitä kansainvälisesti tämän saavuttamiseksi. Lyhyellä aikavälillä se kykeni kuitenkin tarjoamaan työläisille vain vähän, vaikka oikeata sosialistista politiikkaa olisikin noudatettu. Kun Trotski ja Preobrazhenski alkoivat vaatia lisää suunnittelua, he korostivat, ettei sitä voitu tehdä puristamatta talonpoikaa eikä ilman uhrauksia työläisten puolelta. ”Trotskilaisten” ja ”zinovjevilaisten” yhdistynyt oppositio vaati 1926 tärkeimpänä asiana tiettyjä parannuksia työläisille. Se oli kuitenkin riittävän realistinen ilmoittaakseen utopistiseksi Stalinin työläisille antamat lupaukset, jotka ylittivät huomattavasti sen omat vaatimukset.

Tässä ei ole tilaa keskustella Vasemmisto-opposition eri kannoista. Niissä kuitenkin oli toisiinsa liittyneinä kolme keskeistä kohtaa.

1. Vallankumous saattoi edistyä sosialistiseen suuntaan vain, jos kaupunkien taloudellista painoa suhteessa maaseutuun ja teollisuuden suhteessa maatalouteen lisättäisiin. Tämä vaati teollisuuden suunnittelua ja varakkaiden talonpoikien tietoista diskriminoimista verotuspolitiikassa. Jos näin ei tehtäisi, jälkimmäiset saattaisivat kasata riittävästi taloudellista valtaa alistaakseen valtion omille eduilleen, tuottaen ”thermidorin”, sisäisen vastavallankumouksen.

2. Tätä teollista kehitystä olisi täydennettävä lisääntyvällä työläisten demokratialla, jotta saatettaisiin loppuun

puolueen ja valtion byrokraattiset suuntauokset.

3. Nämä kaksi ensin mainittua päämäärää voisivat säilyttää Venäjän vallankumouksen sillanpääaseman, mutta ne eivät voisi tuottaa sosialismin edellyttämää aineellista ja kulttuurista tasoa. Tämä vaatisi vallankumouksen ulottamista ulkomaille.

Taloudellisesti tässä ohjelmassa ei ollut mitään mahdotonta. Itse asiassa sen vaatimus teollistamisen suunnittelusta ja talonpoikien aseman kiristämisestä oli jo tehty, vaikka tosin opposition pyrkimysten kanssa ristiriidassa olevalla tavalla. Mutta ne, jotka kontrolloivat puoluetta vuodesta 1923, eivät nähneet sen viisautta. Vasta vakava talouskriisi 1928 pakotti heidät suunnittelemaan ja teollistamaan. Viisi vuotta ennen tätä he syyttivät vasemmistoa ja erottivat sen johtajia. Toinen kohta ohjelmassa jäi heiltä täysin toteuttamatta. Kolmas kohta puolestaan oli ollut bolshevikkiortodoksiaa 1923¹⁸, jonka puolueen johtajat hylkäsivät lopullisesti vasta 1925.

Talous ei estänyt puoluetta hyväksymästä tätä ohjelmaa. Kyseessä oli pikemminkin itse puolueessa kehittyvien yhteiskunnallisten voimien tasapainon vaikutus. Ohjelma vaati irtautumista tuotantotahdistista, jonka määritti talonpoijiston taholta tuleva taloudellinen paine. Puolueessa oli kehittynyt kaksi yhteiskunnallista voimaa, jotka vastustivat sitä.

"Oikeisto" ja "keskusta"

Ensimmäinen oli yksinkertainen. Se muodostui niistä aineksista, jotka eivät katsoneet talonpojistolle tehtävien myönnytysten olevan haitallisia sosialistiselle rakennustyölle. He halusivat tietoisesti puolueen muokkaavan ohjelmaansa talonpoikien tarpeisiin. Tämä ei ollut kuitenkaan vain teoreettinen kanta. Se heijasti kaikkien niiden etua puolue- ja valtielimissä, jotka pitivät yhteistyötä talonpoikien, mukaanlukien kulakkien ja kapitalististen viljelijöiden sekä NEP:n aikana kehittyneiden loismaisten yksityiskauppiaitten, nepmanien, kanssa sopivana. Nämä saivat teoreettisen ilmaisunsa Buharinissa, joka kehotti talonpojistoa "rikastumaan".

Toinen sai valtansa yhtä paljon yhteiskunnallisista voimista puolueen sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Sen päällimmäisenä huolena oli ylläpitää yhteiskunnallista koheesiota. Sellaisena se vastusti yhteiskunnallisia jännitteitä, joita saattaisi ilmetä tietoisessa yrityksessä alistaa maaseutu kaupungille, mutta ei mennyt niin pitkälle

talonpoikaismielisissä lausunnoissaan kuin oikeisto. Se koostui pääasiassa aineksista itsessään puoluekoneistossa, joiden koko tarkoitus oli pitää puolue kasassa byrokraattisin keinoin. Sen johtaja oli puoluekoneiston päällikkö, Stalin.

Vasemmisto-oppositiosta Stalinin ryhmäkunta vaikutti tuolloin keskustalaiselta ryhmältä, joka horjui puolueen perinteiden (jotka ruumiillistuiivat vasemmiston ohjelmassa) ja oikeiston välillä. 1928, kun Stalin yhtäkkiä omaksui opposition oman ohjelman ensimmäisen kohdan, kääntyen oikeistoa vastaan yhtä kiukkuisesti kuin hän oli kuukausia aiemmin hyökännyt vasemmistoa vastaan ja aloittaen teollistamisen ja talonpojiston täydellisen pakkolunastuksen (nk. kollektivisoinnin), tämä tulkinta sai pahan iskun. Stalinilla oli selvästi oma sosiaalinen pohjansa. Hän selviytyi, kun proletariaatti ja talonpojisto eivät pitäneet käsissään valtaa.

Jos Vasemmisto-oppositio oli tulos ryhmistä, joita motivoivat puolueen sosialistiset ja työväenluokkaiset perinteet, joita se pyrki ruumiillistamaan realistiseksi politiikaksi, ja oikeisto-oppositio tulosta talonpojiston paineesta puoluetta kohtaan, menestyksekkäs stalinilaisryhmä perustui itse puoluebyrokraatiaan. Se oli alkanut elämänsä vallankumouksen luoman sosiaalisen rakenteen alisteisena elementtinä. Se toteutti vain työläisten puolueen tiettyjä perustoimintoja.

Työväenluokan supistuttua kansalaissodassa puolue jäi olemaan luokan yläpuolella. Tässä tilanteessa tuli roolista puolueen ja valtion koheesion ylläpitäjänä keskeinen. Tämä suoritettiin valtiossa lisääntyvässä määrin kontrollimenetelmin ja samoin sen jälkeen puolueessa byrokraattisin menetelmin, joita usein harjoittivat entiset tsaarin virkamiehet. Puoluekoneisto harjoitti yhä enemmän todellista valtaa puolueessa, nimittäen kaikkien tasojen toimitsijoita ja valiten edustajia kokouksiin. Jos puolue eikä työväenluokka valvoi valtiota ja teollisuutta, niin silloin puoluekoneisto peri enenevässä määrin saavutukset, jotka työläiset olivat saaneet aikaan vallankumouksessa.

Ensimmäinen tulos tästä politiikasta oli byrokraattinen hitaus. Koneiston byrokraatit tarjosivat vastuksen kaikelle politiikalle, joka saattaisi häiritä heidän asemaansa. He alkoivat toimia repressiivisenä voimana mitä tahansa ryhmää vastaan, joka saattaisi haastaa heidän asemansa. Tästä seurasi, että he vastustivat vasemmiston ohjelmia ja kieltäytyivät minkäänlaisen todellisen keskustelun sallimisesta niistä.

Kun byrokratia reagoi tällä kielteisellä tavalla sosiaalisen häiriön uunkiin, se luonnollisesti liittoutui oikeiston ja Buharinin kanssa. Tämä peitti sen lisääntymisen itseoikeutettuna sosiaalisena kokonaisuutena omine suhteineen tuotantovälineisiin. Puolueopposition vaino vaikutti sen yritykseltä tuoda talonpoikaismyönteinen politiikka puolueeseen ylhäältä, eikä taistelulta kaiken sen oman vallan vastustuksen lopettamiseksi valtiossa ja teollisuudessa. Vielä senkin jälkeen, kun se oli julistanut sosialismia yhdessä maassa, sen virheet ulkomailla tuntuivat johtuvan enemmän byrokraattisesta hitaudesta ja talonpoikaismyönteisestä sisäpolitiikasta kuin tietoisesta vastavallankumouksellisesta roolista.

Silti koko tuon kauden byrokratia oli kehittymässä luokasta itsessään luokaksi itselleen. NEP:n aloittamisen aikaan valta puolueessa ja valtiossa oli objektiivisesti pienen toimitsijajoukon käsissä. Mutta he eivät olleet mitenkään yhtenäinen hallitseva luokka, eivätkä he olleet lainkaan tietoisia yhteisen aikeensa jakamisesta. Poliitiikkaa, jota he toteuttivat, muokkasivat edelleen ne puolueen ainekset, joihin vahvasti vaikuttivat vallankumouksellisen sosialismin traditiot. Jos kotimaassa objektiiviset olosuhteet tekivät työläisten demokratian olemattomaksi, niillä joita motivoivat puolueen perinteet oli ainakin mahdollisuus palauttaa se kotimaisen teollisen elpymisen ja ulkomaisen vallankumouksen kautta.

Toki maailman mittakaavassa puolue jatkoi vallankumouksellisen osansa esittämistä. Neuvoessaan ulkomaiden puolueita se teki virheitä, ja epäilemättä jotkut niistä johtuivat sen omasta byrokraatisoitumisesta, mutta se ei tehnyt rikoksia alistamalla niitä omille kansallisille eduilleen. 1920-luvun ryhmäkuntataistelun alla käynnistyi prosessi, jolla tämä yhteiskunnallinen ryhmittymä ravisti päältäään vallankumouksen perinnön ja tuli itsestään tietoiseksi itse oikeutetuksi luokaksi.

Vastavallankumous

On väitetty usein, että stalinismin nousua Venäjällä ei voida kutsua 'vastavallankumoukseksi', koska se oli asteittainen prosessi (esimerkiksi Trotski sanoi, että tuollainen näkemys sisälsi 'reformismin filmin takaisinpäin kelauksen'). Se on kuitenkin marxilaisen metodin väärintulkintaa. Ei ole niin, että siirtyminen yhdestä yhteiskuntatyypistä toiseen on aina yksi äkillinen muutos. Näin on siirtymisessä kapitalistisesta valtiosta työläisten valtioon, koska työläiset eivät voi

harjoittaa valtaa muuten kuin kollektiivisesti, ottamalla yhteen hallitsevan luokan kanssa kulminaationa vuosien taistelulle ja kun jälkimmäisten voimat kärsivät tappion. Siirryttäessä feodalismista kapitalismiin on kuitenkin useita tapauksia, joissa ei ole yhtä yhtäkkistä yhteenottoa vaan useita yhteenottoja eri tasoilla ja voimakkuuksilla, kun ratkaiseva taloudellinen luokka (porvaristo) painostaa itselleen poliittisia myönnytyksiä.

Vastavallankumous Venäjällä kulki jälkimmäistä polkua pikemminkin kuin edellistä. Byrokratian ei tarvinnut vallata työläisiltä kaikkea valtaa kerralla. Työväenluokan supistuminen jätti vallan sen käsiin kaikilla Venäjän yhteiskunnan tasoilla. Sen jäsenet kontrolloivat teollisuutta, poliisia ja armeijaa. Sen ei tarvinnut edes anastaa itselleen valtiokoneiston kontrollia saadakseen sen sopimaan yhteen taloudellisen valtansa kanssa, kuten porvaristo teki varsin onnistuneesti useissa maissa ilman äkillistä yhteenottoa. Sen tarvitsi vain saada jo kontrolloimansa poliittinen ja teollinen rakenne sopimaan yhteen sen omien etujen kanssa.

Tämä ei tapahtunut 'asteittain', vaan laadullisten muutosten seurattessa toisiaan, jolla tavalla puolueen toimintatapa saatiin sopimaan yhteen keskusbyrokratian vaatimusten kanssa. Jokainen näistä laadullisista muutoksista voitiin saada aikaan vain suoralla vastakkainasettelulla niiden puolueen aineiden kanssa, jotka jostain syystä edelleen pitivät kiinni vallankumouksellisesta sosialistisesta traditiosta.

Ensimmäinen (ja tärkein) tuollainen vastakkainasettelu oli vasemmisto-opposition kanssa 1923. Vaikka oppositio ei ollut ehdottomasti ja yksiselitteisesti puolueen tapahtumia vastaan (esimerkiksi sen johtaja, Trotski, oli esittänyt uskomattoman substitutionistisia lausuntoja ammattiliittokeskustelun aikana 1920; sen ensimmäisen ohjelman, 46:n ohjelman, hyväksyivät allekirjoittajat vain usein varauksin ja lisäyksin), byrokratia suhtautui siihen ennennäkemättömän vihamielisesti.

Suojellakseen valtaansa puolueen hallitseva ryhmä turvautui argumentointikeinoihin, jotka olivat ennenkuulumattomia bolshevikkipuolueessa. Järjestelmällinen vastustajien panettelu korvasi järkevän keskustelun. Puolueen sihteeristön kontrollia nimityksissä alettiin ensimmäistä kertaa käyttää avoimesti opposition sympatisoijien poistamiseksi paikoiltaan (esimerkiksi enemmistö nuorisojärjestö Komsomolin keskuskomiteasta erotettiin ja lähetettiin provinssiin kun eräät heistä olivat

vastanneet Trotskia vastaan tehtyihin hyökkäyksiin).

Oikeuttaakseen tuollaisen menettelyn hallitseva ryhmä keksi kaksi uutta ideologista kokonaisuutta, jotka se asetti vastakkain. Yhtäältä se aloitti 'leninismien' kultin (huolimatta Leninin lesken protesteista). Tämä pyrki nostamaan Leninin puolijumalalliseen asemaan muumiomalla hänen kuolleen ruumiinsa Egyptin faaraoiden tapaan. Toisaalta se keksi 'trotskilaisuuden' leninismien vastaisena suuntauksena, oikeuttaen tämän omalaatuisilla kymmenen tai kaksikymmentä vuotta aikaisemmalta ajalta poimituilla Lenin-sitaateilla, piittaamatta Leninin viimeisestä lausunnosta (hänen 'testamentistaan'), joka viittasi Trotskiin 'keskuskomitean kyvykkäimpänä jäsenenä' ja ehdotti Stalinin siirtämistä syrjään.

Puolueen johtajat toteuttivat nämä vääristymät ja väärennökset tietoisesti taistellakseen kaikkea heidän puoluekontrolliaan uhkaavaa vastaan (Zinovjev, joka oli siihen aikaan 'triumviraatin' johtava jäsen, myönsi tämän myöhemmin). Tehdessään niin yksi puolueen osa todisti alkaneensa nähdä oman valtansa tärkeämpänä kuin vapaan puoluekeskustelun sosialistisen perinteen. Alentamalla teorian pelkäsi omien kunnianhimojensa apulaiseksi puoluebyrokraatia alkoi puolustaa omaa identiteettiään muita yhteiskunnallisia ryhmiä vastaan.

Toinen tärkeä vastakkainasettelu alkoi toisella tavalla. Se ei ollut aluksi yhteenotto puolueen sosialistisia tavoitteita ajavien jäsenten ja voimistuvan byrokraatian välillä, vaan alkoi yhteenottona puolueen näennäisen johtajan (siihen aikaan Zinovjevin) ja sitä tosiasiaassa kontrolloivan puoluekoneiston välillä. Leningradissa Zinovjev kontrolloi osaa byrokraatiasta huomattavassa määrin riippumatta muusta koneistosta. Vaikka sen toimintatapa ei poikennut muussa maassa vallitsevasta, sen riippumattomuus oli este keskusbyrokralialle. Se edusti mahdollista sellaisen politiikan ja toiminnan lähdetä, joka saattaisi häiritä byrokraatian hallintaa kokonaisuudesta. Siksi se täytyi saada keskuskoneiston hallintaan.

Tässä prosessissa Zinovjev pakotettiin pois johtavalta paikaltaan puolueessa. Menettyään sen hän alkoi kääntyä yhä enemmän bolshevismien historialliseen perinteeseen ja vasemmiston politiikkaan (vaikka hän ei koskaan menettänyt kokonaan toivoaan hallitsevan blokin osana olemisesta, horjuen jatkuvasti seuraavien kymmenen vuoden ajan vasemmiston ja koneiston välillä).

Zinovjevin kaaduttua valta oli Stalinilla, joka rajoittamattomassa byrokraattisten metodien käytössä

puolueen valvomiseksi, piittaamattomuudessaan teoriasta, vihamielisyydessään vallankumouksen perinteelle, jossa hänen oma roolinsa oli ollut vähäinen, ja halussaan turvautua kaikkiin keinoihin päästäkseen eroon vallankumouksen todellisista johtajista, edusti ennen kaikkea koneiston kasvavaa itsetietoisuutta pienoiskoossa.

Kaikki nämä ominaisuudet hän osoitti täydessä mitassaan taistelussa uutta oppositiota vastaan. Kokoukset olivat puolueellisia, puhujia huudettiin alas, huomattavat oppositiomiehet saivat usein huomata tullessa nimitetyiksi vähäisiin toimiin kaukaisille alueille, ja entisiä tsaarin upseereita käytettiin provokaattoreina mustaamaan oppositioryhmiä. Itse asiassa Stalin alkoi jäljitellä tsaareja ja karkottaa vallankumouksellisia Siperiaan. Pitemmän päälle tämäkään ei ollut tarpeeksi. Hän oli tekevä mitä Romanovitkaan eivät olleet pystyneet tekemään: murhaamaan järjestelmällisesti niitä, jotka olivat muodostaneet vallankumouksellisen puolueen 1917.

Vuoteen 1928 mennessä Stalinin ryhmittymä oli lopullisesti vakiinnuttanut kontrollinsa puolueessa ja valtiossa. Kun Buharin ja oikeisto erosivat siitä kauhistuneina siitä, mitä he olivat auttaneet luomaan, he huomasivat olevansa vielä vasemmisto-oppositiotakin voimattomampia.

Puolue ei kuitenkaan kontrolloinut koko Venäjän yhteiskuntaa. Kaupungit, joissa todellinen voima piili, olivat vielä talonpoikaistuotannon meren ympäröimiä. Byrokratia oli anastanut paljon työväenluokan vallankumouksessa saavuttamasta, mutta toistaiseksi talonpojisto oli koskematon. Talonpoikien joukkokieltäytyminen viljanmyynnistä 1928 teki sen selväksi byrokratialle.

Siitä seurasi kaupunkien asettaminen etusijalle suhteessa maaseutuun, mitä vasemmisto-oppositio oli vaatinut vuosia. Tämä johti tietyt opposition edustajat (esimerkiksi Preobrazhenskin ja Radekin) tekemään rauhan Stalinin kanssa. Kuitenkin tuo politiikka oli hengeltään vastakkainen vasemmisto-opposition politiikalle. He olivat perustelleet sitä tarpeella alistaa talonpoikaistuotanto työläisten omistamalle teollisuudelle kaupungeissa, mutta kaupunkien teollisuus ei kuitenkaan enää ollut työläisten omistamaa. Se oli valtiota hallussaan pitävän byrokratian valvonnassa. Kaupunkien etusijalle asettaminen suhteessa maaseutuun ei ollut työväenluokan valtaa talonpojiston yli vaan byrokratian valtaa suhteessa

siihen viimeiseen osaan yhteiskunnasta, joka oli sen valvonnan ulkopuolella.

Se istutti herruutensa sillä kaikella julmuudella, jota hallitsevat ovat aina harjoittaneet. Eivät vain kulakit, vaan kaikenlaiset talonpojat, kokonaiset talonpoikaiskylät kärsivät. Vuoden 1928 ”vasemmistökäänte” likvidoi lopullisesti vuoden 1917 vallankumouksen kaupungissa ja maalla.

Ei voi olla epäilystäkään, että vuoteen 1928 mennessä uusi luokka oli ottanut vallan Venäjällä. Sen ei tarvinnut turvautua suoraan sotilaalliseen yhteenottoon työläisten kanssa saavuttaakseen vallan, koska suoraa työläisten valtaa ei ollut ollut sitten vuoden 1918. Mutta sen piti puhdistaa valtaan jäänyt puolue kaikista heikoistakin siteistä sosialistiseen traditioon. Kun elpynyt työväenluokka kohtasi sen uudelleen, joko Berliinissä tai Budapestissa 50-luvulla tai itse Venäjällä (esimerkiksi Novotserkasskissa 1962), se käytti tankkeja, joita ei ollut tarvittu vuonna 1928.

Vasemmisto-oppositio ei ollut läheskään selvillä siitä, mitä vastaan se taisteli. Trotski uskoi kuolemaansa asti, että koneisto, joka oli vainoava ja murhaava hänet, oli rappeutunut työläisvaltio. Kuitenkin vain oppositio taisteli päivästä toiseen stalinistisen koneiston vallankumouksen tuhoamista vastaan kotimaassa ja vallankumouksen es-tämistä vastaan ulkomailla.¹⁹ Kokonaisen historiallisen kauden se yksin vastusti stalinismin ja sosialidemokratian vääristävää vaikutusta sosialistiseen liikkeeseen. Sen omat teoriat Venäjästä tekivät tehtävästä vaikeamman, mutta se jatkoi silti. Siksi tänään jokaisen aidosti vallankumouksellisen liikkeen on sijoitettava itsensä tuohon perinteeseen.

STALINISTISEN VENÄJÄN JA ITÄ-BLOKIN LUONNE²⁰

Chris Harman

Vuonna 1917 otti työläisten hallitus ensi kertaa historiassa valvontaansa merkittävän maan. Se tarjosi miljoonille julmaan ja turhaan sotaan juuttuneille uuden toivon ympäri maailman. Vallankumouksen jälkeisinä vuosina ihmiset kääntyivät kaikkialla pois taantuvan kapitalismin tylyistä vaihtoehdoista, työttömyydestä, köyhyydestä, fasistisesta raakalaismaisuudesta ja uusien sotien uhasta asettaakseen tulevaisuudentoivonsa vallankumouksessa syntyneeseen uuteen yhteiskuntaan.

Tänään Neuvostoliitto saa silti vähän tukea vasemmistosta. Moskovan oikeudenkäynneistä ja Stalinin ja Hitlerinsopimuksesta 30-luvulla Unkarin vallankumouksen raakaan ja veriseen tukahduttamiseen 1956 ovat sen toimet saaneet tuhannet militantit sitä vastaan. Jopa Lännen viralliset kommunistipuolueet protestoivat, vaikkakin puolella sydämellä, Tsekkoslovakiaan tunkeutumista ja sen miehitystä vastaan. Samalla Kiinan kohtelu, paljon kaivatun teknisen avun poisvetämisestä sodalla uhkaamiseen muutaman pienen raja-alueen vuoksi on hävittänyt kuvitelmia niiltäkin, joiden vielä tänään onnistuu ylistää Stalinia.

Yli neljä vuosikymmentä on yritetty päästä käsitykseen siitä mitä Venäjällä on tapahtunut, ja ymmärtää miksi vuoden 1917 toiveet eivät toteutuneet, sekä selittää tilalle tulleen yhteiskunnan dynamiikkaa.

Nämä ongelmat ovat vähintäänkin lisääntyneet sitten toisen maailmansodan, kun ainakin tusina maita on saanut todistaa enemmän tai vähemmän Venäjän kaltaisten yhteiskuntien perustamista.

Lokakuu

Lokakuun 1917 vallankumouksen teki selvästi ja kiistatta teollisuustyöväenluokka. Vaikka bolshevikkien vastustajat sittemmin, olivat he sitten anarkistista vasemmistoa

tai sosialidemokraattista tai liberaalia oikeistoa, ovat useasti väittäneet työväenluokan olleen vähäisessä tai ei minkäänlaisessa roolissa, ja Leninin kaapanneen vallan itsevaltaisesti hallitun puolueen avulla, ilman työläisiä tai näiden pään yli, eivät tosiseikat puhu tuollaisten väitteiden puolesta. Martov, yksi huomattavimpia bolshevikkien vastustajia, kirjoitti tuolloin:

”Yrittäkää ymmärtää, että edessämme on proletariaatin voittoisa kapina, miltei koko proletariaatti tukee Leniniä ja odottaa yhteiskunnallista vapautustaan kapinalta...”²¹

Itse asiassa bolshevikkipuolue ei ollut lainkaan pieni, työläisjoukoista irrallaan toimiva järjestö: sillä oli heinäkuussa 1917 176 000²² ja vuoden 1918 alussa 260 000 jäsentä²³. Koska tarkastettavissa tehtaissa²⁴ oli vain kaksi miljoonaa työläistä, on lähes 10 % työläisistä täytynyt olla bolshevikkipuolueen jäseniä heti ”kesäkuun päivien” jälkeen, jolloin puolue oli käytännössä ottaen laiton ja sen johtajat piilossa tai vangittuina.

Totta ei myöskään ei ole väite, että puolue olisi ollut ”itsevaltaisesti johdettu” tai jopa ”totalitaarinen”. Vapaalla keskustelulla, johon koko puolue, ja silloin tällöin jopa puolueen ulkopuoliset työläiset ottivat osaa, oli tärkeä osa vuonna 1917 ja sen jälkeen aina kymmenenteen edustajakokoukseen 1921²⁵ asti.

Lopuksi itse vallankumous oli kaikkea muuta kuin kaappaus, joka olisi tuonut valtaan totalitaarisen tai itsevaltaisen hallituksen. Pikemminkin se korvasi väliaikaisen hallituksen, joka ei ollut vastuussa kenellekään, hallituksella, jonka olivat vapaasti valinneet neuvostojen toisen kongressin bolshevikkien vastaisen johdon²⁶ koamat työläis- ja sotilasedustajat. Lokakuun jälkeisinä kuukausina erilaiset puolueet jatkoivat neuvostoissa vapaata keskustelua. Vielä kansalaissodan ollessa kiihkeimmillään 1919 sallittiin esimerkiksi menshevikkien julkaista propagandaa.

Kymmenen vuotta myöhemmin

Vuonna 1927 proletaarisesta demokraatiasta oli enää vähän jäljellä. Tästä tuskin kuitenkaan voitiin syyttää niitä, jotka olivat ottaneet vallan lokakuussa. Pitkän ja katkeran vastavallankumouksen ja maahantunkeutumisen vastaisen taistelun aikana vallankumouksen tehnyt työväenluokka oli itse harventunut. Raaka-ainelähteistään eristettynä teollisuuden tuotanto pysähtyi pitkäksi aikaa. Vuoteen 1920 mennessä oli teollisuustuotanto laskenut niin, että se oli

18 % verrattuna vuoteen 1916. Työssä olevien työläisten määrä oli suunnilleen puolet vuoden 1916 määrästä. He eivät pysyneet hengissä sillä, minkä heidän kollektiivinen tuotensa olisi voinut ostaa. Monien oli turvauduttava suoraan vaihtokauppaan talonpoikien kanssa, vaihdettava tuotteitaan, jopa koneidensa osia, ruokaan.

Suuret määrät työläisiä oli rintamalla. Siroteltuina talonpoikaisarmeijan joukkoon laajalla alueella he tuskin saattoivat valvoa suoraan ja välittömästi kaupunkien neuvostoja. Heistä parhaimmat ja militanteimmat olivat niitä, jotka todennäköisimmin kantoivat taistelun taakan ja kärsivät suurimmat menetykset. Ne, jotka selvisivät, palasivat armeijasta, eivät työläisinä, vaan armeijan ja valtiokoneiston komissaareina ja hallintomiehinä. Heidän paikkansa tehtaissa ottaisivat vastikään maaseudulta tulleet talonpojat, joilla ei ollut sosialistisia perinteitä eikä tavoitteita.

Bolshevikkipuolue oli tullut valtaan työväenluokan joukkokapinan tietoisimpana osana; se jäi valtaan, vaikka työväenluokkaa hädin tuskin oli jäljellä 1920. Jos hallitus olikin vielä jollain tapaa sosialistinen, se ei ollut sitä yhteiskunnallisen pohjansa takia, vaan siksi, että päätöksiä huipulla tekevillä oli vielä sosialistisia pyrkimyksiä.

Kuten Lenin kirjoitti:

”On tunnustettava, että puolueen proletaarista politiikkaa määrittää tällä hetkellä ei sen perusväki, vaan niiden pienten ryhmien suunnaton ja jakamaton arvovalta, joita voitaisiin kutsua puolueen ”vanhaksi kaartiksi”²⁷.

Pitääkseen maan koossa vallankumouksen tehneen luokan harvennuttua oli bolshevikkien vanhan kaartin turvauduttava erilaisiin byrokraattisiin menetelmiin. Heillä ei ollut muuta keinoa kuin yrittää rakentaa luotettava valtiokoneisto. Miehittääkseen sen heidän oli pakko käyttää sitä, mikä monissa tapauksissa oli ainoata käytettävissä olevaa tarpeelliset tiedot omaavaa henkilökuntaa, vanhan tsaaribyrokraatian jäseniä. Nämä eivät kuitenkaan jakaneet vuoden 1917 tavoitteita ja olivat tottuneet täsmälleen päinvastaisiin keinoihin ollessaan tekemisissä kansanjoukkojen kanssa. Nuo keinot ja asenteet vaikuttivat väistämättä heidän kanssaan työskenteleviin bolshevikkipuolueen jäseniinkin. Lenin oli selvillä tästä:

Jos otamme Moskovan – 4700 vastuunalaista kommunistia – jos otamme tämän virkamiespaljouden, virkamiesrykelmän, niin kuka ketä johtaa? Epäilen

suuresti, voidaanko sanoa, että kommunistit johtavat tätä rykelmää. Totta puhuen eivät he johda, vaan heitä johdetaan.²⁸

Leninin kuollessa kävi selväksi, ettei edes puolueen korkein johto ollut immuuni vaikutuksille, jotka söivät muuta puoluetta. Leninin viimeinen poliittinen toimi oli esittää Stalinin siirtämistä pois puoluesihteerin tehtävästä hänen muihin puolueen jäseniin kohdistamansa raa'an byrokraattisen käytöksen takia. Seuraavina vuosina autoritaarisia menetelmiä, jotka olivat tulleet puolueen alempiin riveihin sen ympäristöstä, käytettiin eliminoimaan johdosta ne, jotka haastoivat vallitsevan byrokraattisen lähestymistavan. Aluksi Trotski ja vasemmisto-oppositio olivat kohteena solvasryöpylle, jollaista ei aikaisemmin oltu nähty bolshevikkipuolueen sisäisessä keskustelussa. Vuotta myöhemmin saivat Zinovjev ja Kamenevin seuraajat saman kohtelun. Seurasi puolueesta erottaminen ja poliisivoimin karkottaminen kaukaisille seuduille, ja niiden osalle, jotka eivät julkisesti mieltään muuttaneet, lopulta vangitsemiset. Sama kohtalo odotti viimeistään erimielisyyden lähdeä, Buharinin ja Tomskin oikeisto-oppositiota.

Työväenluokan harventuminen kansalaissodassa oli jättänyt vallan bolshevikkipuolueelle, kun puolueen edustamaa luokkaa ei ollut. Hallitakseen tuossa tilanteessa ei puolueella ollut muuta mahdollisuutta kuin herättää eloon massiivinen byrokraatia. Juuri sen jäsenet kontrolloivat objektiivisesti valtiota ja teollisuuden tuotantovälineitä.

Silti tehdyt päätökset ja toteutettu politiikka johtuivat vielä osin niiden puoluejohdon jäsenten subjektiivisista aikomuksista, jotka olivat viettäneet koko elämänsä taistellen työväenluokan puolesta. Ryhmäkuntataistelut puolueessa 1920-luvulla eivät olleet niinkään taisteluita erilaisten lähestymistapojen välillä kuin taistelua niiden välillä, jotka johtivat keskusbyrokraatiaa ja niiden, jotka olivat johtaneet puolueen läpi vallankumouksen. Tässä taistelussa ne, jotka johtivat koneistoa, alkoivat määritellä omia etujaan vastakkaisina lokakuun vallankumoukselliselle sosialistiselle perinteelle. Useissa pääkiistoissa he irtautuivat selvästi tuosta perinteestä, muuttivat laadullisesti puolueen ja valtion toimintaa ja pakottivat fyysisesti ulos joukoistaan ne, jotka, vaikka epäjohdonmukaisestikin, pitivät kiinni noista perinteistä.

Aluksi eliminoitiin oleelliset edellytykset tieteelliselle keskustelulle taistelussa vasemmisto-oppositiota vastaan, sitten hävitettiin kaikki vaihtoehtoiset politiikan teon ja

propagandan lähteet taistelussa Zinovjevin Leningradin oppositiota vastaan ja hylättiin kaikki sosialistisen internationalismin perinteet tunnuksella ”socialismi yhdessä maassa”, ja lopuksi, käyttämällä väkivaltaa toisin ajattelevia vastaan, lopetettiin kaikki vapaa keskustelu.

Vuoteen 1929 mennessä ne, jotka olivat olleet osa vallankumouksen tehnyttä puoluetta, oli muutamaa poikkeusta lukuunottamatta siirretty tehtävistä, joissa he olisivat saattaneet vaikuttaa tapahtumiin. Heidät korvattiin miehillä, joiden rooli vallankumouksessa oli ollut merkityksetön, bolshevikkipuolueen koneiston miehittäneillä alemman tason toimitsijoilla, niillä jotka olivat vallankumouksen jälkeen siirtyneet bolshevismiin menshevismistä, uudella byrokraattien lajilla, joka oli moninkertaistunut 20-luvulla. Nämä uudet hallitsijat juhlivat lopulta voittoaan Moskovan oikeudenkäynneissä likvidoidessaan fyysisesti puolueen, ei vain Trotskin, Zinovjevin ja Buharinin seuraajia, vaan myös ne, jotka olivat tehneet yhteistyötä Stalinin ja koneiston kanssa näiden tiellä valtaan.²⁹

Koska kyseessä oli vanha kaarti, eikä itsestään varma, aktiivinen työväenluokka, joka vartioi vallankumouksen perinteitä ja varmisti niiden muuttamisen sosialistiseksi politiikaksi, vanhan kaartin tappio oli itse vallankumouksen tappio.

Koneiston kontrolloijat valvoivat jo teollisuutta ja valtiovaltaa 1923. Varmastikaan ei ollut työväenluokkaa kontrolloimassa näitä tavalla, jonka Lenin oli linjannut kirjoittaessaan Valtiota ja vallankumousta. Byrokraatit eivät kuitenkaan vielä hallinneet tietoisesti, tietoisina omista eduistaan. Marxin termein he olivat ’luokka itsessään’, kokoelma yksilöitä, joilla oli samanlainen suhde tuotantovälineisiin, eivät vielä ’luokka itselleen’, ryhmä, joka olisi tietoinen yhteisistä eduistaan ja joka toimisi yhdessä riippumattomana historiallisena voimana saavuttaakseen ne.

Vuosien 1923 ja 1929 välillä tämä hallitseva ryhmä tuli tietoiseksi erillisistä, vuoden 1917 perinteissä ruumiillistuneille ja vanhassa kaartissa henkilöityneille työväenluokan eduille vastakkaisista eduistaan, pääasiassa kielteisessä mielessä. He pelkäsivät mitä tahansa näköalaa, joka saattaisi vahingoittaa heidän byrokraattisen etuoikeuden asemiaan ja tekisi heidän elämänsä hankalammaksi, ja taistelivat sitä vastaan. Heidän tärkein ominaisuutensa oli inertia ja itsetyytyväisyys. Kotona se tarkoitti myöntymistä talonpoijiston paineisiin; ulkomailla

kommunististen puolueiden alistamista Neuvostoliiton kansainvälisen turvallisuuden tarpeisiin. Molemmat politiikat oikeutti tunnus ”sosialismi yhdessä maassa”, hiljaisena implikaationa se, että sosialismiin ’kasvettaisiin’ ilman kouristuksia ja koneiston huomattavia tietoisia ponnistuksia.

Tänä kautena, vaikka Venäjän valtio ei enää ollut mitenkään Lenin Valtion ja vallankumouksen ”valtio, joka ei ole valtio”, ”kommuunivaltio”, ”työläisten valtio”, se ei kuitenkaan tähdännyt tavoitteisiin, jotka olisivat olleet suorastaan päinvastaisia työläisjoukkojen tavoitteille. Poliitiikkaa ohjasi yhä vähemmän bolshevismmin vallankumouksellinen ohjelma, mutta ei silti vielä mikään selvästi ilmaistu vaihtoehtokaan. Koneiston miehet ulottivat kontrollinsa kaikkiin mahdollisiin vallan lähteisiin ja tulivat yhä enemmän tietoisiksi omista eriytyneistä eduistaan, mutta eivät olleet vielä täysin määritelleet niitä. Tuloksena politiikka näytti ajautuvan milloin mihinkin suuntaan, riippuen kulloisistakin paineista: myönnytykset talonpojistolle, paineet ammattiliittokoneistosta, tarve saartaa tietty opposition vaatimus, tarve todistaa opposition olevan väärässä, tämän tai tuon koneiston erityisen ryhmän edut.

Tietyissä mielessä valtiota saatettiin vielä kutsua ’työläisten valtioksi’, vaikkakin ’rappeutuneeksi’, kuten Trotski sitä kutsui. Työläisten edut vaikuttivat vielä politiikan muotoutumiseen.³⁰ Tehtaissa johtajan, ammattiliiton ja työläisten troikka toimi vielä jossain määrin, johtodirektiivien ollessa vielä ammattiliittokomiteoiden ja kommunististen työläisten vaikutettavissa.

Työläisillä oli vielä lakko-oikeus ja he harjoittivat sitä (vaikka hyvin vähäisessä määrin). Kolmasosa lakoista päättyi heidän etujensa mukaisesti.

Ammattiliittotoimitsijat olivat kiinnostuneet jäseniensä tarpeista ja osallistuivat työehtosopimusneuvotteluihin työnantajien kanssa.³¹ Reaalipalkat olivat pitkällä aikavälillä nousussa ainakin sotaa edeltävälle tasolle.³² Vaikka byrokraatit kiristivät otettaan viimeisistä vallan lähteistä ja eliminoivat kaiken opposition, heidän politiikkansa heijasti vielä joitain työläisten etuja (kuten byrokraattisinkin riippumaton ammattiyhdistys kapitalistisissa maissa heijastaa). Yksi merkki tästä oli se, että ennen vuotta 1929 puolueen jäsenen palkka, työstä riippumatta, oli rajoitettu samalle tasolle kuin ammattitaitoisen työläisen.

1929

Vuoden 1928 lopussa Venäjän johdon politiikassa tapahtui yhtäkkiä dramaattinen käänne. Viisi vuotta Stalin oli Buharinin ja Tomskin kanssa väitellyt vasemmisto-oppisitiota vastaan, joka piti teollisuuskasvun tahtia liian hitaana ja talonpoikaispolitiikkaa vielä jonain päivänä hallitusta vastaan hyökkäävää kulakkia vahvistavana.³³ Vuonna 1928 nämä ennustukset toteutuivat, kun talonpojat kieltäytyivät joukoittain ja spontaanisti myymästä viljaansa valtiolle. Stalin kääntyi kannattajineen silloin Buharinia ja Tomskia vastaan ja alkoi toteuttaa politiikkaa, joka näytti samanlaiselta, kuin aiemmin vastustettu.

Itse asiassa se alkoi 'hyökätä kulakkeja vastaan' ja viedä läpi teollistamista mittakaavassa, josta vasemmisto-oppisitiota ei ollut koskaan uneksunut. Aseistettuja osastoja lähetettiin maaseudulle hankkimaan viljamääriä, jotka tarvittiin kaupunkien väestön ruokkimiseksi. Samat voimat 'rohkaisivat' talonpoikia liittämään maansa 'kollektiiveiksi'. Tämä tapahtui nopeudella, jota Stalin ei olisi voinut ennustaa. Ensimmäinen viisivuotissuunnitelma vuoden 1928 lopussa arvioi vain 20 % kollektivisoinnin, todellinen tahti oli ainakin 60 %. Saavuttaakseen tämän oli käytävä todellinen kansalaissota maaseudulla, jolla miljoonat talonpojat, eivätkä kaikki kulakkeja, kuolivat.

Kollektivisoinnin tarkoitus oli sekä tuhota talonpoikaiston taloudellinen voima että pumpata ruokaa ja raaka-aineita maalta kaupunkeihin, joissa ne saattoivat ruokkia kasvavan teollisuuden työvoimaa, antamatta kuitenkaan talonpojistolle vastineeksi teollisuustuotteita. Vaikka kollektivisointi ei johtanut koko maataloustuotannon kasvuun (50-luvun alussa se oli hädän tuskin korkeampi, kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa), vaan päinvastoin katastrofimaaiseen pudotukseen monien elintarvikkeiden tuotannossa, se mahdollisti byrokralialle suuremman viljamäärän saamisen talonpojilta alentamalla kulutustasoa.

Vasemmisto-opposition teollistamissuunnitelmat, joita Stalin oli ankarasti arvostellut, olivat edellyttäneet alle 20 % vuotuista teollisuuskasvua. Vuoteen 1930 mennessä Stalin puhui 40 % kasvusta.

Tässä puolueen politiikan kääntämisessä eivät vain talonpojat menettäneet sitä, minkä olivat saavuttaneet vallankumouksessa, maanomistusta, vaan myös työläisten olot heikkenivät nopeasti. Syyskuussa 1929 julkaistiin säädökset, jotka vähensivät radikaalisti troikan valtuuksia tehtaissa. '...Suunnitelman hyväksyminen päätti kauden,

jona ammattiliitot yhä enenevin vaikeuksin olivat nauttineet tiettyä riippumattomuutta Neuvostoliiton taloudessa.³⁴ Uuden politiikan mukaisesti lakot eivät enää olleet luovallisia eikä niistä edes kirjoitettu lehdistössä. Lisäksi vuoden 1930 lopusta alkaen työläisillä ei ollut oikeutta vaihtaa työpaikkaa ilman lupaa.³⁵

Työläisten ja työntekijöiden keskipalkat alenivat seitsemän vuoden aikana vuodesta 1929 jopa 50 %.³⁶ Samaan aikaan palkkaerot lisääntyivät jyrkästi ja sääntöä, joka rajoitti puolueen jäsenen ansioita suhteessa ammattitaitoiseen työläiseen, muutettiin. Samalla pakkotyöjärjestelmä esiteltiin ensimmäistä kertaa. Van-kileireissä olevien luku nousi 30 000:sta 1928 662 257:iin 1930. Seuraavina viitenä vuotena luku nousi noin viiteen miljoonaan tai suuremmaksi.³⁷

Ennen vuotta 1928 valtio ja teollisuuskoneisto harjoittivat politiikkaa, joka ilmaisi byrokraattisten valvojiensa etujen yhteensulauttamista ja työläisten ja talonpoikien painetta sitä vastaan. Vuodesta 1929 se alkoi toimia selvällä ja määritellyllä tavalla harjoittaakseen politiikkaa, joka heikensi sekä työläisten että talonpoikien elinoloja. Talouspolitiikka ei enää ajelehtinut sinne tänne omaa kantaansa ilmaisevien eri voimien paineessa. Se liikkui päättäväisesti yhteen suuntaan ja sillä näytti olevan oma dynamiikkansa. Silti vaikuttaa, ettei siihen tultu tietoisesti. 'Siihen asti [kevät 1929] keskusteluja käytiin johtavissa puolue-elimissä politiikan pääasioista... vaikka vapaata puolueelle vihamielisten mielipiteiden esittämistä oli enenevästi rajoitettu. Tämä lakkasi miltei yhtäkkiä keväällä 1929.'³⁸ Poliitiikan tavoitteet eivät siis enää olleet tietoisien keskustelun ja valinnan asia. Ne otettiin nyt itsestään selvänä ilman väittelyä, kuin jonkin muuttamattoman tuntemattoman voiman asettamina. Tämä jatkuu vieläkin, eikä vain Venäjällä, vaan myös muissa kommunistisissa maissa.

Neuvostoliitto ja maailmantalous

Vallankumouksen varhaisina vuosina oli kaikille bolshevikkijohtajille ollut miltei itsestään selvä totuus, että Venäjän suhteellisen pieni työväenluokka ei voisi pitää valtaa pitkään, saati sitten kehittää sellaisia tuotantovoimia, jotka tarvittaisiin voittamaan niukkuus ja rakentamaan sosialismi, ilman onnistuneiden vallankumousten apua kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Vuonna 1924 Stalin ja Buharin revisioivat tuon opinkappaleen sopimaan paremmin koneiston uudelle ilmeelle. He väittivät, että

socialismi voitaisiin rakentaa takapajuisella Venäjällä 'etanan vauhdilla' politiikalla, jolla tehtäisiin myönnytyksiä talonpojistolle. Tässä tarkoituksessa tulisi olla hidas, mutta vakaa kulutustavaratuotannon kasvu kevyestä teollisuudesta, mikä rohkaisisi talonpoikaa tuottamaan enemmän viljaa ja lähettämään sen kaupunkiin.

"Sosialismi yhdessä maassa"-politiikka vastasi kokonaisen oman asemansa puolesta pelkäävän byrokraattikerrostuman etuja, joita jokainen taistelu talonpoikia vastaan tai mikä tahansa kansainvälinen vallankumouksellinen tapahtuma ulkomailla saattaisi vaarantaa. Se merkitsi kaiken alistamista henkilökohtaiselle inertialle.

Vasemmisto-oppositio väitti sellaisen politiikan johtavan vain vallankumouksen tappioon pitkällä tähtäimellä, koska todellisuudessa kapitalistisilla voimilla oli etevämpiä tuotantovoimia käytössään, ja ne voisivat johtaa vallankumouksen kukistumiseen sotilaallisin toimin tai tuhoamalla vallankumouksen näköalalla halvoista ulkomaisista tuotteista, jotka vetoaisivat porvarillisiin elementteihin, talonpoikiin ja osiin puoluetta. Kuten yksi opposition johtajista, Smilga sanoi 1926:

"Meidän on suuntauduttava omiin voimavaroihimme; meidän on toimittava kuten maan, joka ei halua muuttua siirtomaaksi, meidän on väkisin teollistettava talous."³⁹ Johtopäätöstä, tarvetta teollistaa, ei kuitenkaan oltu pidetty riittävänä sosialismin rakentamiseksi, vaan pelkästään vallankumouksen puolustamiseksi, kunnes se leviäisi ulkomaille.

Oppositio toivoi, että teollistaminen olisi turvaamassa ja oli laajentamassa vallankumouksen saavutuksia. Siksi he liittivät sen vaatimuksiin työläisten olojen parantamisesta, työläisdemokratian laajentamisesta ja taistelusta byrokratiaa vastaan, sekä nimesivät sen johdonmukaiseksi vallankumoukselliseksi suuntaukseksi. Vuoteen 1928 asti byrokratian päättehtävä oli taistella asemalleen noin vaarallisia haasteita vastaan. Mutta kun sen oma valtion ja teollisuuden kontrolli oli varmistettu kaikelta vasemmistosta tulevalta häirinnältä, argumentit teollistamisen puolesta alkoivat vedota ainakin osaan koneistoa. Teollistaminen lisäisi sen valtaa suhteessa muihin Venäjän yhteiskuntaluokkiin, etenkin talonpoikiin ja suojaisi sen omaa Venäjän teollisuuden kontrollia ulkomaisilta uhkilta.

Venäjän puolustaminen, etenkin, jos ei uskottu ulko-

maisen vallankumouksen mahdollisuuteen tai tarpeeseen, merkitsi painopisteen siirtämistä raskaaseen teollisuuteen kevyen teollisuuden sijasta, jonka tuottamiin tavaroihin talonpojat olisivat voineet vapaaehtoisesti vaihtaa elintarviketuotteitansa. Tämän suuntainen siirtymä alkoi vuoden 1927 puolivälissä. Kansainvälisen jännityksen kiristyessä Stalinin ympärillä olevat puolueeryhmät alkoivat julistaa, että ”meidän on sidottava teollisen kehityksen suunnitelmat läheisemmin maamme puolustuskykyyn.”⁴⁰ Seuraavina kuukausina teollisuuden kehittämisen korostaminen lisääntyi. Tämä siirtymä alkoi luoda lisää etuja koneistolle, jota kiinnosti teollistaminen. Painetta suurempaan laajentamiseen tuli yhtä paljon niin virkamiehiltä ja johtajilta, joista monet olivat nyt puolueen jäseniä, kuin puolueen johtajiltakin.⁴¹

Tämä raskaan teollisuuden kehittäminen ei ollut vielä mitään verrattuna tasoon, jonka se saavutti vuodesta 1929. Merkitsikö se byrokratian sisäisten juopien avautumista yhtäältä niiden välillä, joille merkitsi jotakin helppo elämä myöntymisine talonpoikien ja työläisten paineeseen ja toisaalta niiden, jotka näkivät omat pitkän aikavälin etunsa tärkeämpinä liittäen ne raskaan teollisuuden kehitykseen riippumatta seurauksista? Talonpoikien kieltäytyminen viljatoimituksista kaupunkeihin 1928-9 asetti koko teollistamisen vaaraan. Ainoa keino rauhoittaa heitä olisi ollut hyväksyä Buharinin ja Tomskin kannat ja alistaa raskas teollisuus, ja siten myös nykyaikaisen aseistuksen kehitys, talonpoikien vaatimukselle saada kulutustavaroita. Tästä eturistiriidasta byrokratian sisällä seurasi varsinainen hajoaminen, enemmistön sitten kääntyessä sekä talonpoikia että työläisiä vastaan, ja kehittämään raskasta teollisuutta näiden kustannuksella.

Että tämä kehitys savutettaisiin ei kulutustavarateollisuutta kehitetty juuri lainkaan. Kun 1927-8 vain 32.8 % teollisuusinvestoinnista tehtiin tuotantovälineisiin (ja 55.7% kulutustavaroihin), vuoteen 1932 mennessä tuo osuus oli kasvanut 53.3 %:iin, miltä tasolta se nousi 68.8%:iin 1950. Toisin sanoen kaikkien, etenkin työläisten ja kollektiivitalonpoikien elintaso, oli alistettu uusien tuotantovälineiden tuottamiseen valmistettujen tuotantovälineiden tuottamiselle. Teollisuus kasvoi, mutta elintaso heikkeni.⁴² Stalin teki selväksi syyn tälle politiikalle:

[Teollistamisen] tahdin löysääminen merkitsee jälkeenjäämistä, ja jälkeenjääneet tulevat lyödyiksi. Me emme halua tulla lyödyiksi. Ei, sitä me emme halua.

Vanhaa (...) Venäjää (...) lyötiin historiassa lakkaamatta takapajuisuutensa tähden. (...) mongolikaanit, (...) Turkin beyt, (...) Puolan ja Liettuan tilanomistajat, (...) englantilais-ranskalaiset kapitalistit, (...) Japanin paronit, sitä löivät kaikki – sen takapajuisuuden tähden. Sen sotilaallisen takapajuisuuden, kulttuurisen takapajuisuuden, poliittisen takapajuisuuden, teollisen takapajuisuuden, maataloudellisen takapajuisuuden vuoksi (...) me olemme viisikymmentä tai sata vuotta jäljessä kehittyneistä maista. Meidän on kurottava tämä rako kiinni kymmenessä vuodessa. Joko me teemme sen tai he murskaavat meidät.⁴³

Tai edelleen:

Ympäristö, jossa olemme...kotona ja ulkomail-la... pakottaa meidät omaksumaan nopean teollisuuskasvun.⁴⁴

Stalinia ympäröivälle byrokratian ryhmälle kollektivisointi, teollistaminen ja kulutuksen alistaminen tuotantovälineiden kasautumiselle ei enää näyttänyt kysymykseltä, jossa voitaisiin tehdä harkinnanvarainen valinta. Siitä oli heille tullut kysymys elämästä tai kuolemasta. Joko kasautuminen tai 'ympäristö' ulkomailloilla murskaisi heidät. Kasaantumisen oli tapahduttava niin, että Venäjää, heidän Venäjäänsä, Venäjää, jonka he omistivat valtion ja teollisuuskoneiston valvontansa kautta, Venäjää, joka saatettiin helposti samaistaa tsaarin Venäjään puheissa, kuten yllä lainatut Stalinin puheet, voitiin puolustaa hyökkäystä vastaan. Jos kasaantuminen ei tuottanut kulutustavaroita Venäjän työtätekevälle väestölle, se tuotti aseet, jotka takasivat, ettei byrokratia menettäisi valvomiiaan tuotantovälineitä kansainväliselle imperialismin.

Itse asiassa stalinistinen byrokratia vastasi samaan valintaan, jonka jokainen ei-kapitalistinen hallitseva luokka ympäri maailmaa kohtasi 1900-luvun toiselta neljännekseltä alkaen. Kun teollisuuskapitalismi kehittyi Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa levittäen tuntosarvensa imeäkseen voimavaroja maailman syrjäisimmiltäkin alueilta, se uhkasi kaikkien hallitsevien luokkien asemaa. Se yritti joka puolella korvata niiden vallan omalla vallallaan tai ainakin alentaa ne tasolle, jolla ne olisivat sen jatkuvasti nöyryytettyjä agenteja. Ja kun otetaan tuotantovälineiden ennustamaton kasvu kapitalismissa suurimman osan maailman resursseista keskittyessä metropolien kapitalismin käsiin, keinot,

sotilaalliset ja taloudelliset, olivat saatavilla tuon päämäärän saavuttamiseksi.

Ainoa keino, jolla olemassaolevat hallitsevat luokat saattoivat vastustaa tuota alistamista, oli radikaalisti muuttaa tapaa riistää paikallista väestöä. Kaikilla esikapitalistisilla yhteiskunnilla on yksi piirre: oli väestöjoukon riistoaste sitten kuinka suuri tahansa, sen määrittä hallitsevan luokan kulutustarve. Riiston pääfunktio oli taata hallitsevalle luokalle ja sen siipeilijöille ylellinen elämä. Riiston todellinen laajuus ja tehokkuus on siksi tiettyyn pisteeseen asti satunnaista, se riippuu hallitsijan haluista sekä sorrettujen vastarinnan laajuudesta. Kuten Marx sanoi, 'herran vatsan seinämät määrittävät maaorjan riiston rajat'. Jokainen parannus kulttuurin yleisessä tasossa tai jokainen edistys tuotantovoimissa on satunnainen hallitsevan luokan kulutuksen sivutuote. Siten esimerkiksi keisarillisessa Kiinassa talonpoikia riistettiin niin paljon kuin mahdollista, mutta tavoite oli kuitenkin vain mahdollistaa massiivisen byrokratian loistelia elämä, ei kehittää tuotantovoimia, paitsi hajanaisesti ja satunnaisesti.

Toisaalta kapitalismin aikana, on hallitsevan luokan ylellinen kulutus sitten kuinka korkeata tahansa, se ei ole motivoivana voimana järjestelmässä. Taatakseen oman asemansa jokaisen yrittäjän on jatkuvasti investoitava suuria summia voitoistaan uusiin tuotantovälineisiin. Vain sillä tavalla hän voi vähentää tuotantokustannuksiaan ja estää jokaista kilpailijaa syrjäyttämästä häntä markkinoilta. Samaan aikaan ja samasta syystä hänen on jatkuvasti pidettävä tarkasti silmällä itse riistoprosessia varmistaakseen, että palkkakulut ovat minimissään. Selviytyäkseen kapitalistin on jatkuvasti laajennettava tuotantoa kulutuksen kustannuksella. Tuotanto lisätuotannon vuoksi, kasautuminen lisäkasautumisen vuoksi, ne ovat kapitalismia liikuttavat voimat, ei kuten esikapitalistisissa yhteiskunnissa (sekä muuten sosialistisessa yhteiskunnassa), joissa tuotanto ja kasautuminen ovat kulutuksen hyväksi. Kuten Marx kirjoitti:

Ainoastaan sikäli kun kapitalisti on henkilöitynyttä pääomaa, hänellä on historiallista arvoa ja se historiallinen olemassaolon oikeus...Mutta sikäli myös hänen toimintansa kannustajia eivät ole käyttöarvo ja nautinto, vaan vaihtoarvo ja sen lisääminen. Arvon lisäämisen intohimoisena tavoittelijana hän pakottaa häikäilemättömästi ihmiskunnan tuottamaan tuotannon

takia;...mikäli siis kapitalistin toiminta on vain pääoman toimintaa, on hänen kannaltaan hänen oma mieskohtainen kulutuksensa hänen pääomansa kasautumisen vahingoittamista... Siis säästää, säästää, ts. muuttakaa mahdollisimman suuri osa lisäarvosta tai lisätuotteesta jälleen pääomaksi! Kasaaminen kasaamisen vuoksi, tuotanto tuotannon vuoksi.⁴⁵

Tämä jatkuva kasaaminen antaa kapitalismille keinot taata menestyksensä yrityksessään alistaa muita yhteiskuntia. Paitsi jos näiden yhteiskuntien hallitsevat luokat voivat muuttaa omaa hallitsemispohjaansa. Ne voivat suojella itseään vain, jos ne voivat kehittää tuotantovoimia kapitalismien tahtiin verrattavalla tavalla (tai itse asiassa, koska ne aloittavat kilvan myöhemmin, nopeammassa tahdissa). Toisin sanoen, jos nekin voivat muuttaa riistotapansa alistaen kaiken muun kasatakseen muita tuotantovälineitä, ne voivat suojella itseään laajenevalta kapitalismilta, jos ne voivat muuttaa itsensä ja jäljitellä onnistuneesti tuon kapitalismin absurdia rationaalisuutta.

1800-luvulla eri hallitsevat luokat yrittivät suojata itsensä tällä tavoin. Sellainen oli varhainen, mutta epäonnistunut yritys muuttaa idän despoottista Egyptiä tuolla tavoin. Tsaarin Venäjällä hallitus rohkaisi teollisuuden kehitystä. Yksin Japanissa yritys oli täysin onnistunut. Satoja vuosia Japanin hallitseva luokka oli yrittänyt keinotekoisesti eristää maata ulkomaalaiselta tunkeutumiselta ('feodalismi yhdessä maassa' -politiikka). 1860-luvulla amerikkalaisen tykkiveneen saapuminen todisti sellaisen politiikan hyödyttömyyden, mikäli ei ollut tuotantovoimia, jotka valmistaisivat aseita sitä tukemaan. Tässä vaiheessa sen hallitsevan luokan osa suoritti Meiji-uudistuksen, jolla se otti valtion valvontaansa ja käytti kontrolliansa alistaakseen koko Japanin yhteiskunnan teollisuuden kehittämiseksi kapitalistiselta pohjalta.

1929 stalinistinen hallitseva kerros Venäjällä kohtasi täsmälleen saman ongelman: seurata kapitalismin logiikkaa ja kasata lisäkasaamisen vuoksi tai joutua kansainvälisen kapitalismin jalkoihin. Ainoa toinen vaihtoehto oli vasemmisto-oppositiolla, heikentää dilemman perustaa alistamalla Venäjän sisäinen kehitys vallankumouksen levittämisen tarpeisiin ulkomailla (ja kun ottaa huomioon yhteiskunnalliset kouristukset, joita oli 30-luvulla, Saksassa, Ranskassa, Espanjassa, se ei ollut absurdi näköala. Jos näiden maiden kommunistiset puolueet olisivat seuranneet kansainvälisen vasemmisto-opposition politiikka, olisi onnistumisen mahdollisuus

ollut varmasti suuri). Sitä vaihtoehtoa ei Venäjää hallitseva byrokraattinen kerrostuma ei voinut hyväksyä, koska se olisi kalvanut sen omaa etuoikeutettua asemaa.

Nopeutettu teollistaminen ja talonpoijiston kollektivisointi olivat ainoat keinot puolustaa itseään, jotka byrokraattinen hallitseva kerrostuma tiesi. Saadakseen ne läpi sen oli kuitenkin käännyttävä jokaista venäläisen yhteiskunnan muuta luokkaa vastaan ja alistaa ne kasaamistarpeelleen. Siksi viisivuotissuunnitelmien alkuvuosi oli vuosi, jona lakkautettiin riippumattomat ammattiliitot, lakko-oikeus, ja vuosi, jona byrokraatia ensimmäistä kertaa pakotti palkat alas. Se merkitsi myös, että byrokraatian itsensä oli muututtava eri etuoikeutettujen etujen liitosta yhtenäiseksi luokaksi, joka oli omistautunut kasautumiselle ainoana tavoitteenaan ja jossa ei ollut jäljellä minkään asteista vapaata keskustelua aiheesta.

Valtiokapitalistinen Venäjä

Ihmisillä on tapana samaistaa kapitalismi johonkin sen pinnan ominaisuuksista, pörssimarkkinoihin,⁴⁶ ajoittaisiin talouskriiseihin, työttömyyteen, 'voitonjanoon'⁴⁷ tai 'pääoman lopulliseen rahamuotoon'.⁴⁸ Heidän luonnollinen johtopäätöksensä on, että koska Venäjällä ei näitä ole, ei maa voi olla kapitalismin muoto. Marxia toisaalta eivät nämä ulkoiset aspektit kiinnostaneet, vaan ne tuottavan kapitalismin pohjimmainen dynamiikka. Tämän hän sijoitti kahteen peruspiirteeseen:

1. Että jokainen yksittäinen työteko on suhteessa toisiin, ei tietoisien suunnittelun kautta, vaan tuon työn tuotteiden suunnittelemattoman ja anarkkisen vertailun kautta. Tällä tavoin jokaisen hyödykkeen hinnan määrää osuus koko yhteiskunnan työstä, joka tarvitaan sen tuottamiseen. '...Eri yksityisen työn lajit, jotka tehdään riippumatta toisistaan...vähennetään jatkuvasti määrälliseen osuuteen, jossa yhteiskunta niitä tarvitsee...'⁴⁹ 'Tuottajien suhde heidän työnsä yhteissummaan näyttäytyy heille yhteiskunnallisena suhteena, joka ei ole heidän välisensä vaan heidän työnsä tuotteiden välinen.'⁵⁰ Niinpä yksilöiden työ on määrällisessä suhteessa kaikkien muiden yksilöiden työhön yhteiskunnassa suhteilla, jotka ovat olemassa heidän työnsä tuotteiden välillä. Tämä vuorostaan tarkoittaa, että jokaista tuotantoprosessia määrittävät sen ulkopuoliset tekijät, siis suhteessa sen tuotantokustannuksiin verrattuna muualla tapahtuvaan tuotantoon...tuote on suhteessa itseensä tietyn määrän yleistettyä työtä realisaationa, yhteiskunnallisena työ-

aikana.⁵¹ Jokaisen tuottajan tuotantomenetelmien on jatkuvasti muututtava, koska kaikkien muiden tuottajien menetelmissä on suunnittelemattomia ja anarkkisia muutoksia.

2. Tuottajat erotetaan tuotantovälineistä. Työläiset voivat siten tulla toimeen vain myymällä omaa työkykyään ('työvoimaansa') niille, jotka omistavat tuotantovälineet. Hinta, jonka he saavat (toisin sanoen heidän palkkansa) pienenee jatkuvasti heidän itsensä vaikuttaessa työvoiman tuotantokustannuksiin, siis heidän ja heidän perheidensä historiallisesti ja kulttuurisesti määräytyneeseen toimeentulotasoon.

Nämä kaksi tekijää yhdessä tuottavat tilanteen, jossa kilpailevat tuotantovälineiden omistajat tuottavat tavaroita kilpaillen toinen toistensa kanssa. Jokainen voi käyttää riiston kautta saamansa lisäarvon kehittämiseen tuotantovälineitä, siten lisäten tuotantoa ja alentaen kustannuksia, siten pakottaen kilpailijat ulos markkinoilta, jolleivät nämä tee samoin. Jokaisen on siksi yritettävä vastustaa toisen ryöstöretkiä laajentamalla valvottuja tuotantovälineitä.

Se, mikä kitupiikillä on vain omituisuus, on kapitalistissa sellaisen yhteiskunnallisen mekanismin vaikutusta, jossa hän itse on vain yksi pieni ratas. Sitäpaitsi kapitalistisen tuotannon kehitys tekee jatkuvasti tarpeelliseksi lisätä sen pääoman määrää, joka on kulutettu tiettyssä teollisessa hankkeessa, ja kilpailu tekee kapitalistisen tuotannon sisäsyntyiset lait jokaisen yksityisen kapitalistin tuntemiksi ulkoisina pakkolakeina. Se panee hänet laajentamaan pääomaansa jatkuvasti sen säilyttämiseksi, mutta hän ei voi sitä laajentaa paitsi kasaamalla.⁵²

Tämä suhde vieraantuneen työn (tuotantovälineiden) eri kasautumisten välillä määrittää jokaisen niistä pääomaksi Marxille ja niiden omistajat kapitalisteiksi. Se määrää myös kapitalistien väliset toimet toisiinsa ja työläisiinsä nähden, uudistaakseen jatkuvasti kilpailua.

Kun Marx nyt kuvaa mekanismeja, joilla erilaisia vieraantuneen työn kasautumisia verrataan toisiinsa, hän puhuu markkinamekanismeista. Mutta periaatteessa ei ole mitään syytä, miksi muut mekanismit, jotka liittyvät riippumattomia tuotantotapahtumia toisiinsa suunnittelemattomalla tavalla, eivät esittäisi samaa roolia.

Jokaisella prosessilla, jolla tuotannon organisaatio muuttuu jatkuvasti muualla tapahtuvan tuotannon vertailun kautta suunnittelemattomasti, on samat tulokset. Itse asiassa, kun kapitalismi kehittyy, markkinoiden

suora rooli tuotannon eri prosessien liittämässä taipuu vähenemään. Kuten Hilferding kirjoitti kuusikymmentä vuotta sitten:

'Marxin keskittymisteorian realisoituminen, monopoli-liittyminen, vaikuttaa johtavan Marxin arvolain muuttumiseen pätemättömäksi.'⁵³

Jättiyrityksessä tarkoitukselliset, suunnitellut johdon päätökset, ei markkinoiden suora vaikutus, näyttävät määräävän resurssien sijoittamisen, työläisten palkat, ja tuotantoprosessin vauhdin jokaisessa yksittäisessä kohdassa. Päätöksiä ei kuitenkaan tehdä tyhjiössä. Suurinkin jättiyritys joutuu huolehtimaan kilpailusta kansainvälisessä mittakaavassa. Se voi selviytyä vain niin kauan, kuin se voi laajentaa kilpailijoidensa kustannuksella. Vaikka ehtojen, joilla jokainen erillinen esine tuotetaan, ei välttämättä tarvitsekaan ottaa kilpailua huomioon, koko tuotannon täytyy. Kansainvälisten markkinoiden anarkia määrää yhtiön tyranniaa.

Sotatalouden tai pysyvän asetalouden kehityksen mukana markkinoiden suora rooli häviää vieläkin enemmän. Tyypillinen tilanne suurelle osalle taloutta on monopoliyritys, joka tuottaa yhdelle ostajalle, hallitukselle, jälkimmäisen päätöksien määräämällä hinnalla.

Kun kapitalistit työskentelevät puolustukselle, ts. valtiovarainministeriölle, se ei selvästikään ole enää 'puhdasta' kapitalismia, vaan kansantalouden erityinen muoto. Puhdas kapitalismi merkitsee hyödyketuotantoa. Hyödyketuotanto merkitsee työskentelemistä tuntemattomia ja vapaita markkinoita varten. Mutta kapitalistin 'työskentely' puolustukselle ei 'työskentele' markkinoita varten lainkaan.⁵⁴

Marxin arvolaki toimii silti, siinä määrin kuin hallitus, vastaten itseensä kohdistuviin erilaisiin paineisiin, yrittää tietoisesti rinnastaa aseista maksamansa hinnan tavaroiden tuottamisen kustannuksiin muualla. Hallitus päättää tietoisesti hinnoista; tähän asti markkinoilla ei ole roolia. Mutta hallitus tekee päätöksensä yhteiskunnan tuotantokustannusten mukaisesti kokonaisuutena, joten jokainen muutos kustannuksissa muualla taloudessa vaikuttaa siten asetuotannon prosessiin. Toisin sanoen hallitus pakottaa aseita tuottavan yhtiön käyttäytymään niin kuin se olisi tekemisissä markkinoiden kanssa. Hallitus soveltaa arvolakia yhtiöön.

Mikäli se siinä epäonnistuisi, olisivat seuraukset selvät. Joko suurempi osa kansallisista voimavaroista omistet-

taisiin asetuotantoon kuin ulkomaisilla kilpailijoilla, siksi (verojen, raaka-ainekustannusten inflaation jne. kautta) tehden aseita tuottamattomat yhtiöt kilpailukyvyttömiksi kansainvälisillä markkinoilla; tai sotilaallinen voima ei kehity tarpeellisessa määrin, jolloin kansallinen hallitseva luokka häviää fyysisessä yhteenotossa kilpailijoidensa kanssa. Kansainväliset markkinat saavat jälleen aikaan kurin pitkällä aikavälillä.

Vuodesta 1929 Venäjän talous on ollut alistettu tarpeille, jotka nousevat sen kanssakäymisestä kapitalistisen Lännen kanssa. Tämä ei yleensä ole saanut suoran markkinakilpailun muotoa.⁵⁵ Mutta Venäjän talouden ja kapitalistisen Lännen talouksien välillä on ollut välittävä mekanismi, joka on esittänyt samanlaista osaa, kuin suora markkinakilpailu: kilpailu asetuotannossa. Kuten olemme yllä osoittaneet, mikä motivoi stalinistista byrokraatiaa, kun se ensin alkoi järjestelmällisesti rakentaa raskasta teollisuutta kevyen teollisuuden ja työläisten ja talonpoikien elintason kustannuksella, oli pelko hävitä sotilaallisessa kilpailussa läntisten hallitsijoiden kanssa. Läntisten hallitsijoiden kyky uhata Venäjää perustui teollisuuden kehitykseen jatkuvan lisäarvon imemisen kautta. Stalin, kyetäkseen tuottamaan aseita samalla tasolla, joutui yrittämään samanlaisen raskaan teollisuuden tason kehittämistä. Sen hän pystyi tekemään, koska

Venäjä oli heikosti teollistunut, vain pumppaamalla itse asiassa lisäarvoa Venäjän väestöstä suuremmalla asteella kuin mitä Länessä tehtiin.

Kapitalistien välinen kilpailu Länessä pakottaa jokaisen vähentämään työläistensä kulutustasoa historiallisesti ja kulttuurisesti määrättyyn vähimmäismäärään. Kilpailu Lännen voimien kanssa pakottaa Venäjän byrokratian alentamaan palkkatason Venäjän sisällä historiallisesti ja kulttuurisesti määrättyyn vähimmäistasoon samalla tavalla.

Monet länsimaiset sosialistit ovat yrittäneet olla piittaamatta tuollaisista realiteeteista. Venäjän byrokraattisilla hallitsijoilla on kuitenkin jonkinlainen käsitys voimista, jotka pakottavat heidät toimimaan tietyllä tavalla; esimerkiksi Pravda (24. huhtikuuta 1970) raportoi puhetta, jossa toveri Brezhnev puhui kahden maailmanjärjestelmän kilpailusta. ”Tämä kilpailu saa erilaisia muotoja,” hän sanoi. ”Monissa tapauksissa olemme menestyneet kapitalististen maiden saavuttamisessa ja ohittamisessa tietyn tyyppisillä tuotannon alueilla...mutta peruskysymys ei ole vain, kuinka paljon tuotetaan, vaan myös millä

kustannuksin, millä työn määrällä... Tällä alueella on kahden järjestelmän painopiste aikanamme.”

Tämä ei ole kertakaikkinen prosessi. Venäjän byrokratian menestyksestä kehittää raskasta teollisuutta ja asetuotantoa tulee voima, joka pakottaa kasautumista Lännessä, mikä vuorostaan pakottaa lisääntyvään kasautumiseen Venäjällä. Toisin sanoen luodaan kokonainen järjestelmä 'konkretisoituneita' suhteita, joissa työn tuotteiden anarkkinen ja suunnittelematon keskinäissuhde määrää työprosessia.

Se esine, jonka työ tuottaa, sen tuote, on vastakkain työn kanssa vieraana olemuksena...työläinen suhtautuu työnsä tuotteeseen kuin vieraaseen esineeseen...mitä enemmän työläinen raataa kaikilla voimillaan, sitä mahtavammaksi tulee se vieras, esineellinen maailma, jonka hän luo itseään vastaan...työläinen panee elämänsä esineeseen; mutta nyt hänen elämänsä ei enää kuulu hänelle, vaan esineelle.⁵⁶

Marxin klassinen kuvaus vieraantumisesta pätee yhtä paljon Venäjään kuin kapitalistiseen Länteenkin.

Samoin myös piirre, joka yli kaiken tekee kypsällä Marxilla kapitalismista erillisen tuotantotavan: kun esikapitalistisissa yhteiskunnissa tuotantoa määräävät hallitsevan luokan halut ja sosialismissa väestön joukkojen halut, kapitalismissa tuotannon luonne ja dynamiikka on tulosta tuotantoa kontrolloivien pakosta kerätä lisäarvoa kasatakseen tuotantovälineitä kilpailussa toistensa kanssa. Erityinen tapa, jolla hallitseva luokka omistaa teollisuuden Venäjällä, valtion valvonta, ei vaikuta tähän oleelliseen seikkaan. Siksi ainoa merkityksellinen määritelmä marxilaisittain yhteiskunnalle, joka on vallinnut Venäjällä viimeiset neljäkymmentä vuotta⁵⁷ on 'valtiokapitalismi'.

Stalinin kausi

Eivät vain työläisten, talonpoikien ja orjatyöntekijöiden joukot kärsineet, kun kaikki Venäjän sisällä alistettiin raskaan teollisuuden rakentamiselle. Byrokratian itsensä sisällä vallitsi terrori. Ne, joilla oli jotain väestön loppuosan riistoa vastaan, vangittiin, karkotettiin, kidutettiin ja lopulta teloitettiin suurissa puhdistuksissa. Bolshevismmin viimeiset salaiset jäänteet valtiossa ja puolueessa hävitettiin.⁵⁸ Jokainen, joka olisi mahdollisesti voinut toimia esteenä lisäarvon imemiselle ja sen muuttamiselle tuotantovälineiksi, eliminoitiin. Pelon siitä, mitä tapahtuisi, jos ei onnistuttaisi täyttämään ylhäältä

tulevia vaatimuksia, oli oltava tarpeeksi suuri ollakseen vastapainona paineille alhaalta, työläisten ja talonpoikien taholta. Tällä oli luonnollinen seurauksensa monoliittisen poliittisen linjan pakottamisessa: kaikki keskustelu byrokratian sisällä saattoi helposti alkaa heijastaa ulkopuolisten sorrettujen joukkojen alistettuja toiveita. Tästä loppumattomat ja pääältäpäin absurdeilta vaikuttavat poliisikoneiston vaatimukset.

Mutta ei ainoastaan pelko edesauttanut tasapainoa Stalinin kaudella. Kuinka paljon yksilö kärsikin terrorista, kuinka suuri olikin jatkuva vainoharhaisuus ja turvattomuus, byrokratia kokonaisuudessaan hyötyi Stalinin hallinnosta. Ennen kaikkea teollisuus, jota se hallitsi, kasvoi. Sen voima lisääntyi ja sen asema oli kansainvälisesti turvattu. Vaikka Stalin oli kaikkialla vihattu, kukaan ei saattanut vakavissaan esittää vaihtoehtoa. Byrokratian yhteiskunnallinen asema pakotti sen hyväksymään Venäjän teollisuuden rakentamisen kilpailussa Lännen kanssa, ja Stalinin politiikka ja menetelmät tuntuivat siinä väistämättömiltä.

Samalla kun teollisuus laajeni edelleen ennalta näkemättömällä vauhdilla, monet yksilöt byrokratian ulkopuolella saattoivat hekin hyötyä. Työläisten enemmistö kärsi alenevasta elintasosta, mutta kymmenet tuhannet nousivat etuoikeutettuun asemaan laajenevassa valvonta- ja johtokoneistossa. Samaan aikaan miljoonat muuttivat talonpoikaiselämän alkeellisesta karuudesta kaupunkiin, joissa olot olivat vaikkakin edelleen kurjat, niin mahdollisuudet suuremmat ja näköalat laajemmat.

Huolimatta monien vastustajiensa profetioista varhaisesta tuhoutumisesta,⁵⁹ Stalinin hallinto osoitti huomattavaa elinvoimaa ja selvisi jopa murskaavista sotilaallisista takaiskuista toisen maailmansodan alkupuolella. Todellakin, Saksan tappion jälkeen 1945 se laajensi suoraan valvomaansa aluetta huomattavasti. Samalla se pystyi perustamaan monella tavalla Venäjän hallinnon kaltaisia hallituksia Itä-Eurooppaan⁶⁰ ja alistamaan sen.

Imperialismi ja vastavallankumous

Stalinin ulkopoliittikka kumpusi samoista motiiveista kuin hänen sisäpolitiikkansa. 30-luvulla se oli oppositiona vallankumoukselliselle kehitykselle ulkomailla. 40-luvulla, 50-luvulla ja 60-luvulla tämä vihamielisyys jatkui; Stalinin tuen puute Maolle Kiinassa ja Titolle Jugoslaviassa⁶¹ on hyvin dokumentoitu. Samalla tavoin Stalinin taholta tullut painostus sai Italian kommunistit

tukemaan taantumuksellista Badoglion hallitusta Italiassa samaan aikaan, kun sosialistinen puolue ja toimintapuolue molemmat vastustivat sitä vasemmalta, ja Stalinin painostus sai Ranskan kommunistit astumaan De Gaullen hallitukseen 1944.

Tämä ei silti tarkoittanut, kuten monet Stalinin vasemmistolaiset vastustajat uskoivat⁶², etteivät Venäjän hallitsijat laajentaisi omaa valtaansa tilaisuuden tullen. Samalla kun se vastusti kaikkia ja jokaista vallankumouksellisten yritystä tehdä selvää kapitalismista Lännessä Stalin perusti Venäjällä olevan kaltaisia hallituksia Itä-Euroopan alueelle Puna-armeijan suoran tai epäsuoran valvonnan alla. Täällä Venäjän vaikutusta käytettiin varmistamaan, että Moskovalle kuuliaiset voisivat valvoa valtiokoneistoa, johon he olivat saaneet kontrollin osallistumalla koalitiollahituksiin porvarillisten ja sosialidemokraattisten puolueiden kanssa ja eliminoimalla kaikki muut poliittiset ja yhteiskunnalliset voimat, suorittaakseen 'vallankumouksen ylhäältä' ja vallitakseen yhteiskuntaa stalinistisen koneiston kautta.

Itse asiassa Stalinin asenteessa ei ollut mitään ristiriitaa. Hän oli vain valmis tukemaan kommunististen hallitusten perustamista siellä, missä hän saattoi olla varma, että pystyisi valvomaan niitä ja missä hän ei kohtaisi sitä tehdessään liikaa vihamielisyyttä. Näin oli useimmiten Itä-Euroopassa ja Pohjois-Koreassa. Maailman jaosta angloamerikkalaiseen ja venäläiseen vaikutuspiiriin oli päätetty Potsdamin ja Jaltan konferensseissa Churchillin, Rooseveltin ja Stalinin välillä. Vaikka rajoilla esiintyikin tuuppimista (Berliini, Korea), molemmat osapuolet pitivät sopimuksesta kiinni koko sodan jälkeisen kauden ajan. Stalin ei tehnyt mitään, kun brittiläiset ja amerikkalaiset väkivalloin palauttivat taantumuksellisen monarkian Kreikassa. Amerikkalaiset eivät tehneet muuta kuin halpa-arvoista propagandaa, kun Berliinin ja Budapestin työläiset nousivat vastarintaan.

Kun tutkitaan Venäjän ja sen satelliittien taloudellisia suhteita, paljastuu pian Venäjän politiikan takainen tärkein motivaatio. Itä-Euroopan valtioiden valvontaa käytettiin Venäjän byrokratian kasaamistarkoituksiin. Alunperin se sai muodon, jossa näiltä mailta anastettiin enemmän tai vähemmän julmasti ryöstösaalista Venäjälle. Sodassa Saksan kanssa liittoutuneilta mailta perittiin valtavat sotakorvaukset (joilla niiden, jotka ensin olivat kärsineet taantumuksellisten hallitsijoiden politiikasta, näiden maiden työläisten ja talonpoikien, odotettiin maksavan

entisten sortajiensa rikoksista ulkomailla). Noudatettu politiikka ei tosiasiaassa eronnut muualla noudatetusta, kuten kävi Mantsuriassa, jossa Venäjän armeija ilmoitti, että se ottaa teollisuuslaitteistot 'sotasaaliina'.

Pitkän aikavälin taloudellinen kehitys näissä maissa alistettiin Moskovan vaateille. Samalla näiden maiden väestöä riistettiin kaupan kautta. Vuoden 1948 kaikki ne suuntasivat länsikauppansa Venäjälle. Venäläiset käyttivät monopoliasemaansa maksaakseen maailmanmarkkinahintaa alemmaa hintaa satelliittimaista tuoduista hyödykkeistä ja laskuttaakseen maailmanmarkkinahintoja korkeamman hinnan viennistään niihin.⁶³ Yksi Jugoslavian pääsyytöksistä sen irrottautuessa Kominformista 1948 oli, että Venäjän 'vallankumousfraseologia peittää vastavallan kumoukselliset yritykset estää maamme teollistuminen'...

64

Sama halu olla joutumatta vain halvan raaka-aineen toimittajaksi muulle Itä-Euroopalle oli Romanian ja Venäjän välirikon takana 60-luvulla. Ja yksi kiinalaisten valituksen aiheista oli, että '...monien Neuvostoliitosta tuomiemme tavaroiden hinnat ovat paljon korkeampia kuin maailmanmarkkinoilla'.⁶⁵

Turvataakseen alistumisen tuollaiselle politiikalle paikallisia kommunistisia byrokraatioita puhdistettiin jatkuvasti Itä-Euroopassa sodan jälkeisen ajan alkuvuosina. Etenkin sen jälkeen, kun Titon ja Stalinin välit olivat rikkoutuneet, jokainen yksilö näiden puolueiden johdossa, joka todella saattaisi asettaa Venäjän hegemonian kyseenalaiseksi, likvidoitii. Tsekkoslovakiassa hirtettiin kommunistisen puolueen sihteeri ja kymmenen hallituksen ministeriä; Unkarissa Rajk teloitettiin, Kadar vangittiin ja häntä kidutettiin; Bulgariassa Kostov teloitettiin; Puolassa Gomulka vangittiin. Samalla tuhannet alemmat virkailijat ja sadat tuhannet työläiset kärsivät niinkään Venäjän imperialismin tiukentaessa otettaan.

Monoliitin epäonnistuminen

Venäjän ja Itä-Euroopan hallitukset ovat olleet historian sortavimpia ja totalitaarisimpia. Vaikka esi-kapitalistisella kaudella on monia esimerkkejä yhteiskunnista, joissa byrokraatia on hallinnut luokkana, kun sillä on ollut kollektiivisessa valvonnassaan valtio ja sen tuotantovälineet ja kun se on toiminut yhdessä estääkseen minkään muun yhteiskunnallisen voiman syntymisen, nykyaikaisen tekniikan hyödyntäminen kuitenkin mahdollistaa järjestelmällisen sarron ennen-

näkemättömässä mittakaavassa.

Samalla kuitenkin, erona aiempiin byrokraattisiin yhteiskuntiin, valtiokapitalistiset hallitukset ovat pakotettuja muuttamaan jatkuvasti oman hallitsemisensa taloudellista pohjaa. Heidän motivoiva voimansa on tuotantovälineiden jatkuva laajentuminen. Väistämättä se joutuu ristiriitaan jäykän, monoliittisen ja hengettömän poliittisen rakenteen kanssa.

Tämä on selvintä eri itäisten valtioiden kansainvälisissä suhteissa. Kun taloudet, joita he hallitsevat, muuttuvat, esittävät myös eri hallitsijat toisilleen eri vaatimuksia. Jokaista motivoi tarve rakentaa teollisuutta nopeimmalla mahdollisimmalla tavalla. He toimivat yhteistyössä muiden valtioiden kanssa vain siinä määrin, kun se auttaa heitä saavuttamaan tavoitteensa. Mutta kun näin ei enää ole, yhteistyön korvaa kiivas polemiikki, keskinäinen tuomitseminen, fyysinen uhkaaminen ja jopa sotilaallinen konflikti. Aivan kuten yksityiskapitalististen valtioiden kilpailu saa lakipisteensä sodassa, samoin tapahtuu kilpailussa nk. 'sosialististen' valtiokapitalistien välillä. Niinpä kun Venäjistä riippumattomia stalinistisia hallituksia perustettiin, oli kansainvälisen kommunistisen monoliitin hajoaminen väistämätöntä. Se taas teki mahdolliseksi entisille Venäjän satelliiteille, kuten Romanian ja Pohjois-Korealle, saavuttaa tietyn asteinen riippumattomuus.

Mutta myös sisäisesti nousee jännitteitä, jotka voivat repiä yhteiskunnan rikki. Sillä vaikka valtiokapitalistinen järjestäytymismuoto voi kehittää taloutta ennenäkemättömällä tavalla tietyissä oloissa, se ei ole universaalisesti onnistunut siinä.

Tuotannon sortava, byrokraattinen järjestäminen voi onnistua vain pakottamaan yhä kasvavaa lisäarvoa työtätekevästä väestöstä, kun enemmän tai vähemmän täydellinen ulkoinen kontrolli suhteessa varsinaiseen työprosessiin on mahdollinen. Mutta on tuotantoprosesseja, jotka luonteeltaan ovat riippuvaisia työläisen aloitteellisuudesta ja osallistumisesta. Niitä ei voida täysin valvoa ylhäältä käsin, jo senkin takia, ettei mikään ulkopuolinen valvoja voi seurata työn jokaista hienostunutta yksityiskohtaa.

Tämä on itse asiassa ollut tekijä, joka on vääristänyt Venäjän talouden yleistä kehitystä stalinistisen kauden alusta alkaen. Maataloudessa, etenkin karjanhoidossa on yksittäisen työntekijän aloite ja omistautuminen keskeistä. Byrokraattiset menetelmät, kaukana maataloustuotannon

lisäämisestä, saattoivat itse asiassa johtaa vain laskuun.

Mikä on totta maatalouden osalta, on totta myös monilla edistyneen teollisuustuotannon aloilla. Täälläkin byrokraattiset valvontamenetelmät merkitsevät alhaista tuottavuutta ja heikkotasoisia tuotantoa. Nämä ongelmat saatetaan voittaa vain sallimalla aloitteen luovuttaminen keskusbyrokraateilta paikallisille byrokraateille ja työläisille, jotka kuitenkin vastaavat tuotostaan parantamalla vain mikäli tuntevat olevansa tarpeeksi omistautuneita järjestelmälle työskennelläkseen hyvin ilman ulkoista pakkoa. Niinpä tuottavuuden parantaminen vaatii elintason nostamista ja parempia työolosuhteita. Niiden luomisessa epäonnistuminen voi merkitä vain pitkän aikavälin pudotusta kasaantumisasteessa ja byrokratian kansainvälisen kilpailukyvyyn heikkenemistä.

Nämä ongelmat pahenevat teollistumisen edetessä, koska aiemmin toimeettomat voimavarat otetaan käyttöön. Stalinin aikana voimavarojen runsaus mahdollisti teollisuuskasvun, vaikka niitä ei käytettykään tehokkaasti ja työn tuottavuus saattoi olla hyvinkin alhainen. Tämä ei ollut enää mahdollista 50- ja 60-luvuilla. Tuloksena on ollut lasku kasvuluvuissa kaikissa teollistuneissa stalinistisissa maissa.

Kansantulon kokonaiskasvun vuositaso			
Maa	1950-55	1955-60	1960-65
Itä-Saksa	11,4	7,0	1,5
Tshekkoslovakia	8,0	7,1	1,8
Neuvostoliitto	11,3	9,2	6,3
Unkari	6,3	6,5	4,7
Puola	8,6	6,6	5,9
Bulgaria	12,2	9,7	6,5

Pysäyttääkseen tuon laskun byrokraattien on ollut järjestettävä uudestaan omat valvontamuotonsa väestön suhteen. Samaan aikaan näiden on ollut siirrettävä voimavaroja niille talouden aloille, jotka tuottavat joukkojen elintasoja nostavia tavaroita, toisin sanoen aiemmin pysähtyneisiin maatalouteen ja kulutustavateollisuuteen.

Kaksi väistämätöntä ongelmaa kohtaa byrokratian, kun se yrittää tehdä tätä.

1. Jatkuva lyhyen aikavälin kilpailu Lännen (ja lisääntyvässä määrin muiden kapitalististen valtioiden) kanssa tuottaa suuria paineita jatkuvalla korkealle investointitasolle raskaassa teollisuudessa ja asetu-

tannossa. Niinpä 'kansainvälisen tilanteen vuoksi ei ole ollut mahdollista sijoittaa aiottua määrää voimavaroja maatalousinvestointeihin ja kun 1969 luvut ylittävät 1968 luvut, ovat ne alemmat kuin direktiivit vuosille 1966-70 edellyttävät'.⁶⁶

2. Jokainen muutos teollisuuden organisaatiossa merkitsee muutosta myös byrokratian itsensä sisäisessä valtarakenteessa. Jotkut ammattialat häviävät tässä prosessissa. Niiden joukossa ovat ne, jotka on vahvimmin asetettu vastustamaan noita muutoksia: ne, jotka ovat sortoelinten johdossa, mm. raskaan teollisuuden huippujohtajat. Ne, jotka harjoittivat valtaa menneisyydessä toteuttaakseen koko byrokratian tavoitteet jatkoivat vallanpitoa ja saattoivat nyt käyttää tätä hyväkseen sabotoidakseen tuotannon tavoitteiden realisoimiseen uusissa oloissa tarvittavia muutoksia. He löytävät paljon tukijoita valtio- ja teollisuuskoneiston joka tasolla. Lisäksi yhteiskunnan monoliittinen organisaatio tekee keskustelun muutoksista jopa byrokratian sisällä vaikeaksi. Ne, jotka vaativat muutoksia, voivat hyvin joutua painostetuiksi, uhkailluiksi, pidätetyksi jne.

Niinpä uudistuksia, joita tarvitaan kasautumistason ylläpitämiseksi, ei voida ajaa läpi, jollei monoliittisen koneiston sisällä ole tietoista organisaatiota niiden läpiviemiseksi. Koneiston niiden osien, jotka näkevät uudistusten tarpeellisuuden, on ryhdyttävä vastatoimiin suojellakseen itseään vahvoissa asemissa olevia konservatiivisia byrokraatteja vastaan.

Klassinen muoto, jonka alla nuo prosessit toimivat, nähtiin Unkarissa ja Puolassa 1956 ja Tsekkoslovakiassa 1968. Kaikissa kolmessa tapauksessa ne, jotka tunnistivat byrokratian pitkän aikavälin tarpeet reformeja edellyttävinä, olivat kyvyttömiä taivuttelemalla voittamaan konservatiivien vastarintaa. Muodollisesti hyväksytyjäkin uudistuksia sabotoitiin käytännössä. Kärjistyneen taloudellisen tilanteen painamina ja pelätessään sitä, mitä tapahtuisi heille henkilökohtaisesti mikäli he häviäisivät, uudistajat alkoivat etsiä liittolaisia, jotka auttaisivat heitä halvaannuttamaan vastustajansa heidän itse samalla ottaessaan täyden kontrollin. Tietyissä vaiheissa se merkitsi katseen luomista yli hallitsevan byrokratian rajojen väliryhmiin, kuten opiskelijoihin ja älymystöön, jopa tiettyihin ryhmiin työläisten keskuudessa. Saadakseen sellaista tukea uudistusbyrokraattien oli kuitenkin nostettava tunnuksia, jotka ilmaisivat yhteiskunnan yleistä vihamielisyyttä poliisikoneistoa ja stalinismia vastaan.

Puolassa Gomulka vei tuon koko manööverin onnistuneesti läpi. Kun hän sitten oli saanut haltuunsa koneiston, hän jatkoi perustamalla uudelleen täyden byrokraattisen kontrollin täydennettynä stalinistisella vainolla.⁶⁷

Toisaalta Unkarissa ja Tsekkoslovakiassa uudistajien yritykset halvaannuttaa tilapäisesti sortokoneisto johti, vaikkakin eri nopeudella, kansanjoukkojen osallistumiseen poliittiseen keskusteluun. Tämä vuorostaan johti suuren osan uudistajista, peläten heidän luokkavaltansa häviävän kansan toimesta, vaihtamaan tietyssä vaiheessa puolta (Unkarissa Kadar, Tsekkoslovakiassa Cernik ja Svoboda, jne.). Se tuotti myös Venäjän väliintulon ainoana keinona turvata byrokraattisen valvonnan jatkuminen.

Byrokratian sisäisen taistelun huippukohdissa ”uudistajat” pitivät kaikissa kolmessa tapauksessa näennäisen radikaaleja, demokraattisia ja sosialistisia puheita. Länsilehdistö otti ne paljolti täydestä. Itse asiassa ne, jotka esittelivät tuollaisia tunnuksia, omasivat usein stalinistisen taustan eivätkä mitenkään halunneet kaivaa maata byrokratian vallan alta yleisesti. He vain halusivat vaihtaa sen erityistä muotoa. Todellinen merkitys tapahtumissa Unkarissa tai Tsekkoslovakiassa ei ollut Nagyn ja Dubzhekin puheissa, vaan siinä seikassa, että vallankumouksesta tuli pysyvä, alkaen byrokratiasta ja siirtyen välikerrokseen, sekä niistä sitten työläisiin tehtaissa ja kaduilla, huipentuen työläisneuvostojen järjestämiseen.

Venäjällä 50- ja 60-luvun krooninen kriisi ei koskaan muuttunut niin akuutiksi kuin osissa Itä-Eurooppaa. Huipulla ilmeni katkeraa valtataistelua. Oli myös kampanjoita, jotka oli tähdätty koko koneiston toimintatavan muuttamiseen (kuten stalinismin vastaisissa kampanjoissa 1956 ja 1961-62). Ne eivät kuitenkaan saaneet aikaan koneiston halvaannuttamista tai byrokratian ulkopuolisten ryhmien liikkeelle saamista. Siksi Venäjän valtiokoneisto saattoi astua Itä-Eurooppaan korjaamaan tasapainoa. Samalla kuitenkin koneiston suhteellinen koheesio merkitsi, ettei Venäjällä peruskysymyksiä koskaan kohdattu. Hrustshevin aikana yritetyt uudistukset vietiin vain osittain läpi, ja monissa tapauksissa ne hylättiin myöhemmin.⁶⁸

Unkarin ja Tsekkoslovakioiden kokemukset ovat osoittaneet byrokratialle sen sisäisen jakautumisen vaarat. Tämä yhdessä Lännen kanssa käydyn asekilpailun välitömiä paineiden kanssa lujittaa niitä elementtejä, jotka vastustavat kokonaisuudistusta. Viimeisten muutaman vuoden⁶⁹ on tapahtunut kääntymistä raa’an painostuksellisiin lähestymistapoihin suhteessa ongelmiin. Sen

sijaan, että yritettäisiin tulla toimeen yhteiskunnallisten voimien muutosten kanssa, koneisto yrittää jäädyttää ne. Uudistuksia toteutetaan puolittaisesti ja ehdollisesti. Sen sijaan voimaa näytetään raa'asti, ulkoisesti suhteessa Tsekkoslovakiaan ja Kiinaan, sisäisesti suhteessa toisinajatteleviin älymystön jäseniin.

Koneisto ei kuitenkaan kokonaisuudessaan voi ikuisesti olla piittaamatta pitkän aikavälin taloudellisista ongelmistaan. Tarve tulla toimeen niiden kanssa törmää jatkuvasti yhteen tarpeen pitää yllä koheesiota suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Sen sijaan, että olisi selvä näkemys siitä, mihin se menee ja mitä se tekee, byrokratia yrittää yhä enemmän vain suoriutua jotenkin. Kykenemättä esittämään selvää ja määrättyä toimintalinjaa muulle yhteiskunnalle, sen turvautuminen raakaan painostukseen ei riitä toisin ajattelevien pelottamiseksi. Pidätys-, vankeus-, toimeentulon menettämishuosta huolimatta he nostavat ääntään tavalla, joka oli mahdoton Stalinin aikana. Kukaan ei odota, että runoilijoita ja älymystön jäseniä asetettaisiin oikeuteen tunnustamaan syyllisyyttään ja tekemään tunnustuksia. Moskovan oikeudenkäynneissä 30-luvulla, huolimatta vuosien kokemuksesta sortohallituksien vastustamisesta, kaikki syytetyt⁷⁰ tunnustivat.

Ero on siinä, että tänään⁷¹ byrokratia ei kykene vakuuttamaan edes itseään siitä, että se todella tietää, mitä aikoo. Lisätessään painostusta se myös käyttäytyy sillä tavoin, että vastustus painostukselle lisääntyy, ja tekee lisäsorron tarpeelliseksi. Tämä vuorostaan tekee vaikeammaksi uudistukset, joita tarvittaisiin sen ongelmien ratkaisemiseksi. Se on loukussa noitaympyrässä, josta ei ole ulospääsyä. Ainoat vaihtoehdot ovat: suhteellinen taludellinen stagnaatio, ja siten lisääntyvä tyytymättömyys niin byrokratian sisällä ja mikä tärkeintä, koko väestössäkin, mikä johtaa sitten kansan voimien räjähdykseen; tai selvä jakautuminen byrokratiassa, mikä vuorostaan johtaisi taas kansan voimien omaan liikennälläänpanoon.

Kun tämä tapahtui 1956 tai 1968, se koski valtion voimia yhtä paljon kuin loppua joukoista. Vain ulkomainen puuttuminen saattoi palauttaa byrokraattien vallan. Kun purkautuminen iskee Moskovaa ja Leningradia, sellaisia ulkomaisia voimia ei enää ole saatavilla. Kuten puolalaiset Kuron ja Modzelewski ovat kirjoittaneet: "Vallankumous on välttämätöntä kehitykselle... Vallankumous on väistämätön."⁷²

Muita tulkintoja Venäjän kehityksestä

Tähän asti olemme yrittäneet selvittää Venäjän vallankumouksen rappeutumista ja tulkita, mitä sen jälkeen on tapahtunut. On syytä tässä lyhyesti viitata muihin tulkintoihin Venäjän kehityksestä ja siihen, mitä niistä seuraa.

Tärkeimpien tulkintojen kannattajat pitävät Venäjää vielä jonkinlaisena sosialistisen tai työläisvaltion muotona. Sikäli, kun he yrittävät selittää Venäjän yhteiskunnan todellisuutta, he tekevät sen nähden valtion politiikan sortavat piirteet periaatteessa terveessä rakenteessa olevista vääristymistä johtuvina.

Nuo tulkinnat ovat tulleet lisääntyvässä määrin valitseviksi vasemmistolaisissa ja vallankumouksellisissa piireissä Lännessä viime vuosina.⁷³ Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen ne ovat olleet suosittuja jopa eri läntisten kommunistipuolueiden johtajien keskuudessa. Varhaisin ja pisimmälle menevin yritys tehdä tuollainen analyysi oli kuitenkin Trotskin 30-luvulla tekemä.⁷⁴

Trotski oli sitä mieltä, että byrokratia oli vieras elementti, joka oli kasvanut Venäjällä ”kaupungin ja maaseudun ristiriidan; talonpojiston ja proletariaatin; kansallisten tasavaltojen ja piirien; talonpojiston eri ryhmien; työväenluokan eri kerrosten; kuluttajien eri kerrosten; ja lopulta neuvostovaltion ja koko sen kapitalistisen ympäristön välisen ristiriidan [ansiosta]... Byrokratia nostaa itsensä työtätekevien joukkojen yläpuolelle ja säätelee näitä ristiriitoja.”⁷⁵ Siten se pystyi kehittymään ’parasiittikastina’. ”Mutta se ei kyennyt muuttamaan Venäjän perusluonnetta työläisten valtiona,” sanoi Trotski. ”Byrokratialta puuttuvat kaikki ne [luokan] yhteiskunnalliset ominaisuudet. Sillä ei ole riippumatonta asemaa tuotanto- ja jakoprosessissa.”⁷⁶ Se oli pikemminkin noussut vain ’säätelemään epätasa-arvoa kulutuksen alueella’, toimimaan ’santarmina’ jaon alueella.

Tuo merkitsi, että Venäjän yhteiskunnan kehityksen dynamiikka saatettiin nähdä vain tuloksena muista voimista kuin byrokratia. Koska se saattoi selvitä vain tasapainoilemalla noiden voimien välillä, oli stalinismin elinikä jäävä hyvin lyhyeksi. ”Bonapartismi ei olemukseltaan voi kauaa säilyä itsenään: pyramidin huipulla tasapainoilevan kehän on väistämättä pudottava jommallekummalle puolelle.”⁷⁷ Niinpä Neuvostoliiton vaihtoehdot olivat selvät. ”Joko byrokratia, josta yhä enemmän tulee maailman porvariston elin työläisten valtiossa, kumoaa uudet omaisuussuhteet tai työväenluokka

murskaa byrokratian ja avaa tien sosialismiin.”⁷⁸ Ja nämä vaihtoehdot avautuisivat ”muutamassa vuodessa tai jopa muutamassa kuukaudessa”.

Siis huolimatta suhteellisesta autonomiastaan poliittisessa päätöksenteossaan, byrokratia saattoi Trotskille merkitä vain tasapainoa eri voimien välillä. Sillä ei ollut omaa itsenäistä historiallista roolia esitettävänä. ”Kasvain voi kasvaa valtavaan kokoon ja jopa tukahduttaa elävän organismin, mutta kasvaimesta ei koskaan voi tulla elävää organismaa.”⁷⁹

Byrokratialla on kuitenkin oma elävä dynamiikkansa. Tämä oli selvää jo Trotskin aikoina. 1929 byrokratia ei vain pysyttänyt vuoden 1917 kansallistamista, se itse asiassa kansallisti enemmän omaisuutta ’kollektivisointinsa’ kautta kuin vallankumous. Eikä sitä tehty siksi, kuten Trotski kuvasi, koska ”keskustalaiset [stalinistit] löysivät tukensa työläisistä...”⁸⁰ Itse asiassa se, kuten aikaisemmin olemme osoittaneet, pelattuaan vuosia muita yhteiskunnallisia voimia toisiaan vastaan, lähti omilleen lopullisesti 1929 iskien työläisiä ja talonpoikia yhtä aikaa.

Siitä alkaen hyökkäykset talonpojistoa vastaan eivät enää edellyttäneet myönnytyksiä työläisille. Eivätkä hyökkäykset työläisiä tai harvoja puolueessa olevia bolshevistisia elementtejä vastaan edellyttäneet myönnytyksiä talonpojistolle. Epäonnistuminen sen näkemisessä johti toiseen virheeseen Trotskin analyysissä, taipumukseen jatkuvasti yliarvioida ”porvarillisten tendenssien voimaa ”sosialistisessa” sektorissa itsessään...”⁸¹ esimerkiksi, ”rikkaiden kollektiiviviljelijöiden”.

Trotski itse oli riittävän rehellinen tunnustaakseen epätasällisyydet omissa aikaisemmissa analyyseissään, kun niihin sopimatonta kehitystä ilmeni. Se kuitenkin tarkoitti, että hänen oli jatkuvasti tarkistettava sekä perustavia määritelmiä että niistä tehtyjä johtopäätelmiä. Niinpä hän 1931 kirjoittaa:

”Nykyisen neuvostovaltion tunnustaminen työläisten valtioksi merkitsee paitsi, että porvaristo voi saada vallan vain aseistetulla kapinalla, myös että Neuvostoliiton proletariaatti ei vielä ole menettänyt mahdollisuutta alistaa byrokratia itselleen, tai mahdollisuutta elvyttää puolue uudelleen ja korjata diktatuurihallitus – ilman uutta vallankumousta, reformin menetelmin ja tiellä.”⁸²

Näin siis valtio on työläisten valtion muoto, koska työläiset voivat ottaa valvonnan rauhanomaisesti.

Vuonna 1935 Neuvostoliiton olojen ja Kominternin kansainvälisen politiikan todellisuus pakottivat Trotskin

näkemään, että vain työläisten vallankumous saattaisi palauttaa terveen työläisten valtion. Vuoden 1931 määritelmänsä mukaisesti hänen olisi ollut myönnettävä, ettei Venäjä enää ole minkäänlainen työläisten valtio. Pikemminkin kuin myöntää se, hän ajatteli olevan parempi muuttaa määritelmänsä 'työläisten valtiosta', ja samalla Marxin, Engelsin ja Leninin määritelmää, sellaiseksi, jossa määrittävänä ei ollut todellinen (tai edes potentiaalinen) työläisten kontrolli valtion suhteen, vaan että omaisuus oli kansallistettu.

Hän oikeutti tätä väittämällä, että tuollainen kansallistaminen oli mahdollista vain lokakuun vallankumouksen pohjalla. Byrokratia "on tuomittu puolustamaan valtion omaisuutta voimansa ja tulonsa lähteenä. Tältä kannalta sen tointa on edelleen proletariaatin diktatuurin ase."⁸³

Kirjoittaessaan nämä sanat tärkeimmältä argumentilta sitä väitettä vastaan, että Venäjän byrokratia on luokka, tuntui Trotskista se, että "byrokratia ei ole vielä kehittänyt yhteiskunnallista tukea dominoinnille erityisten omaisuustyyppien muodossa".⁸⁴ Hän hylkäsi tämänkin argumentin, kun hän yhdessä viimeisistä artikkeleistaan⁸⁵ myönsi hypoteettisen mahdollisuuden, että hallitseva luokka saattaisi perustua kansallistetulle omaisuudelle.

Toisen maailmansodan (ja Trotskin murhan) jälkeen oli kehitystä, jota ei voitu lainkaan selittää Trotskin teorialla. Ensiksikin Venäjän byrokratia selvisi suuresta historiallisesta kriisistä (Venäjän armeijoiden tappiot sodan alkuvaiheissa) ja nousi, huolimatta kaikista Trotskin ennustuksista, itse asiassa vahvistuneena. Se laajensi hallintonsa fyysistä aluetta valtavasti, näennäisesti hämärtäen Trotskin selvää luonnehdintaa sen roolista 'vasta vallankumouksellisena'. Toiseksi, hallituksia, jotka olivat luonteelta enemmän tai vähemmän identtisiä Venäjän hallinnon kanssa, pystytettiin useissa maissa ilman työläisten vallankumousta, ilman tietoista sosialistista johtoa, ja useissa tapauksissa jopa ilman Venäjän 'rappeutuneen työväen valtion' väliintuloa.

Ne, jotka jatkoivat Trotskin Venäjä-tulkinnan kannattamista, olivat silloin, ja ovat olleet sittemmin liian eksyksissä ymmärtääkseen tapahtumia. Jotkut ovat mielivaltaisesti tehneet eron eri valtioiden välillä, kutsuen joitakin 'vääristyneiksi' tai 'rappeutuneiksi työläisten valtioiksi', toisia ei. Toiset ovat hyväksyneet kaikki valtiot, joissa omaisuus on kansallistettu, työläisten valtioiksi. Molemmassa tapauksissa kuitenkin tärkeätä on, että demarkaatiolinja on mielivaltainen. Se ei perustu Trotskin

teoriaan, vaan ad hoc -oletuksiin, jotka on lisätty varsin pragmaattisesti ja empiirisellä tavalla tapahtuneen jälkeen. Väistääkseen ennen kaikkea mielivaltaista erottelua Venäjän ja Itä-Euroopan selvästi identtisten hallitusten välillä heidän on pakko tarkistaa marxilaisuuden peruselementtiä: että työläisten valtion perustamisen on oltava tulosta työväenluokan vallankumouksesta, jota on johtanut tietoisien militanttien puolue. Puolustaakseen Trotskin teorian muotoa heidän on hylättävä koko se marxilainen malli, johon Trotski itsensä liitti.

Perusvirhe kaikissa tuollaisissa teorioissa on, että ne eivät kykene paikallistamaan stalinistisen politiikan liikkeellepanevia voimia. He näkevät kehon, jolla on pääasiassa sosialistinen aineenvaihdunta, mutta jonka toimintaa estävät poistamista kaipaavat känsät, tai jopa syöpä, joka olisi leikattava. He eivät ymmärrä, että koko aineenvaihdunnan luonne on muuttunut. He eivät selitä, mitä on tapahtunut vuoden 1929 jälkeen. He vain kirjaavat tapahtumia jälkikäteen poikkeamina normeista. Tämä kyvyttömyys ilmenee ennen kaikkea epäonnistumisessa nähdä eri byrokraattisten hallitusten kansainvälistä käyttäytymistä, niiden ja Lännen imperialismin välisten konfliktien luonnetta, ja voimia, jotka väistämättä johtavat niitä konfliktiin ja jopa sotaan toistensa kanssa.

Totta Trotskin teoriasta on se, mikä on totta kaikista samankaltaisista teorioista. Kuvaamalla Venäjää ja muita byrokraattisia valtioita 'byrokraatiseituneiksi', 'rappeutuneiksi' tai 'vääristyneiksi' 'sosialistisiksi' tai 'työläisten valtioksi', he eivät sijoita mihinkään voimia, jotka määräävät niiden kehitystä.

Kyseessä ei ole vain pieleen mennyt määritelmä. Kysymys on jostain paljon perustavammasta. Marxilaisuuden voima maailmankatsomuksena on siinä tosiseikassa, että se näkee sosialismin olevan mahdollista ensimmäistä kertaa maailmassa, mahdollistaen siten vieraantumisen ja riiston, epäinhimillisyyden ja kurjuuden, väkivallan ja sodan, jotka ovat luonteenomaisia luokkayhteiskunnalle, voittamisen. Työläisvaltion perustaminen on oleva ensimmäinen askel tuossa prosessissa eteenpäin. Kokemus osoittaa, että heidän politiikkansa johtaa yhtä väistämättä näihin kaikkiin kuin tavallisten kapitalististen valtioidenkin. Kutsua noita hallituksia 'sosialistisiksi' tai 'työväenvaltioiksi' merkitsee samaa kuin marxilaisuuden tyhjentäminen sen perusmerkityksestä.

Yhteenveto

Menneisyydessä vallankumouksellisen vasemmiston Lännessä on jatkuvasti epäonnistunut ymmärtää, että vuoden 1917 vallankumouksen pyyhki pois stalinismi vuosia sitten. Sen sijaan se on näyttänyt väärää solidaarisuutta, puolustanut jotain, mitä ei voi puolustaa, yrittänyt katkeä itseltään realiteetteja, joita se ei ole kyennyt kätkemään toisilta. Tämä on väistämättä heikentänyt sen ideologista uskottavuutta, johtanut kymmenien tuhansien kannattajien toiveiden menettämiseen, ja halvauttanut sen silloin kun toiminta olisi ollut tärkeintä.

Näiden hallitusten olemuksen selvä analyysi on välttämätön ennakkoehto vasemmiston uudistuneelle kasvulle Lännessä. Vain teoria, joka keskittyy niiden maiden hallitsijoiden keskeiseen ongelmaan – pääoman kasaamiseen – ja näkee tämän niiden pakottamisena yhteenottoon toistensa ja työväenluokan kanssa, voi ymmärtää niitä muotoja, joita heidän hallintansa saa ja sitä politiikkaa, jota he harjoittavat tietyssä historiallisessa vaiheessa.

Tämä merkitsee väistämättä sen tunnustamista, että on olemassa hallitsevia luokkia, niin porvarillisia kuin byrokraattisia, sitova maailmanjärjestelmä, jota nämä itse ylläpitävät. Kumpikaan näistä ei voi käyttäytyä toisella tavoin kuin käyttäytyy kieltämättä itse olemassaolonsa perustaa. Kumpikaan näistä ei voi valvoa prosesseja, joita niiden keskinäinen kilpailu on väistämättä saattanut liikkeelle. Kaikki edesauttavat epäröimättä niiden voimien ylläpitoa, jotka pakottavat jokaisen rakentamaan teollisuutta piittaamatta inhimillisistä tarpeista ja kehittämään hirviömäisiä aseita, jotka voisivat tuhota ihmiskunnan ainiaaksi. Uskoa, että mikään hallitsevista luokista, joka osallistuu tähän järjestelmään, pystyy sen lopettamaan, on absurdi. Frankensteinin hirviön vasen käsi ei koskaan voi tuhota muuta ruumista. Mitä tarvitaan, on järjestelmän itsensä synnyttämien todellisten oppositiovoimien järjestäytyminen. Niitä on, maailman mittakaavassa, yhtä paljon Berliinin, Poznanin, Budapestin tai Prahan kaduilla, Moskovan ja Leningradin tehtaissa, Siperian vankiloissa, kuin Vietnamin riisipelloilla tai Amerikan kaupunkien ghettoissa.

VALTIOKAPITALISMIN TEORIA

Peter Binns

Jokainen, joka puolustaa sosialistista ratkaisua oman yhteiskuntamme ongelmiin, törmää ennemmin tai myöhemmin kysymykseen Venäjästä. Tämä itsensä 'sosialistiseksi' julistanut valtio on sentään ollut vastuussa joistain melkoisista hirveyksistä: oliko vankileirien saaristossa 'sosialistisia' orjatyöläisiä? 'Sosialistisetko' panssarivaunut tukahduttivat Unkarin työläisten nousun 1956? 'Sosialistisetko' helikopterilaivueet pyyhkivät Afganistanin kyllä 1980-luvulla? Entä työläisten 'sosialistinen' vangitseminen ympäri Itä-Eurooppaa näiden vaatiessa vapaita ammattiliittoja, erityisesti tänään Puolassa?

Näihin kysymyksiin on kaksi huonoa vastausta.

Ensimmäinen on suosituin. Britannian, Neuvostoliiton ja USA:n hallitsijat, Thatcher, Gorbatsšov ja Reagan, allekirjoittavat sen muodossa tai toisessa. Niin tekevät myös liian monet vasemmistolaiset. He ovat kaikki samaa mieltä siitä, että Venäjä todella on esimerkki sosialistisesta yhteiskunnasta; tai ainakin se on tiellä sosialismiin. Jos he ovat oikeassa, meidän ei tarvitse välittää marxilaisuudesta. Venäjän kompuroiva kasvuvauhti ja jatkuva työläisten sorto huomioon ottaen sen sosialistisuus olisi saanut marxilaisuuden menettämään kaiken uskottavuutensa tavallisten työtätekevien joukkojen vapauttamisen teoriana.

Toinen huono vastaus on sanoa, että Venäjä, vaikkei olekaan tiellä sosialismiin, on jälkikapitalistisen yhteiskunnan uusi muoto. Sekin vastaus kaivaa kotona maata sosialistisen strategian alta. Mikäpä silloin estäisi vallankumousta täälläkin menemästä samaan suuntaan? Täällä kapitalismissa työläisillä on ainakin oikeus järjestäytyä; eikö silloin pitäisi puolustaa porvarillista demokratiaa 'jälkikapitalistisen' diktatuurin mahdollisuutta vastaan, vaikka sen toteutuminen olisikin hyvin epätodennäköistä? Yksi tämän näkökannan perus-

tajista, Max Schachtman, päätyi tukemaan Amerikan imperialismia Vietnamissa seuraten tämän väitteen logiikkaa sen loppuun asti.

Kumpikaan näistä näkemyksistä ei kuitenkaan ole meidän näkemysemme. Marxin kapitalismianalyysiin perustuva Venäjän kunnollinen ymmärtäminen paljastaa sen olevan kapitalismin muoto, valtiokapitalismi, eikä sen kummemminmatkallasocialismiinkuintäysin uudenaikaiseen yhteiskuntaankaan. Venäjän yhteiskunnallinen järjestelmä ei eroa Lännen yhteiskunnista. Venäjä on länsimaiden tavoin imperialistinen, kapitalistinen valtio ja noudattaa samoja sisäisiä kehityslakeja. Siitä ei saada sosialistista muutamalla uudistuksella siellä ja muutamalla täällä, vaan Lännen tavoin se vaatii täysimittaisen työläisten vallankumouksen hallitsevaa luokkaa ja koko sen valtaa ylläpitävää yhteiskunnallista kudosta vastaan.

Nähdäksemme miksi, meidän on aloitettava tarkastelemalla tämän päivän Venäjää.

Venäjän työväenluokka tänään

Työväenluokan asema Venäjällä on tänään täysin päinvastainen kuin silloin, kun se teki vallankumouksen 1917. Silloin työläisten neuvostot olivat kaiken poliittisen vallan perusta. Tänään työläiset ovat vallatta. Tässä ei ole tilaa selittää, miten vallankumous hävittiin, se on tehty toisaalla⁸⁷, mutta käänteen laajuus pitää silti todeta.

Tuloerot työläisten ja johtajien välillä ovat yhtä suuria, kuin pahimmillaan Lännessä sellaisissa paikoissa kuten Brasilia ja Filippiinit, ja suurempia kuin Britanniassa, Saksassa, Japanissa ja USA:ssa. Ministerin tai akatemian puheenjohtajan ostovoima on vähintään 60 kertaa suurempi kuin konttori- tai perustyöläisen minimipalkka.⁸⁸ 'Ammattiliitot', paitsi että järjestävät lomaa, ovat pääasiassa omistautuneet puristamaan työläisistä irti lisää ponnisteluja tuotannon eteen. Ne ovat valtion elimiä, joita työläiset eivät voi valvoa. Ja jos työläiset sitä yrittävät, he joutuvat automaattisesti vainotuiksi. Viktor Hlebanov on yksi monista työläisistä, jotka joutuivat vankilaan tai mielisairaalaan tehtyään rikoksen vaatimalla todella vapaiden ammattiliittojen perustamista.⁸⁹ Byrokratia pelkää siinä määrin avointa keskustelua, että kaikki kopiointikoneet pidetään lukkojen takana. Salainen poliisi jopa seuraa jokaisen yksittäisen kirjoituskoneen olinpaikkaa Neuvostoliitossa!

Tämä Venäjän työväenluokan riisto ja voimattomuus ei ole uutta. Se on syntynyt yli 50 vuotta sitten. Viimeiset työ-

läisten oikeuksista katosivat 1929, kun säädettiin, että kaikki johdon määräykset olisivat nyt 'ehdottomasti sen alaista hallintoväkeä ja kaikkia työläisiä sitovia'.⁹⁰ Siinä vaiheessa ammattiliitot muuttuivat kykenemättömiksi toimimaan työläisten puolesta erityisesti palkkaneuvotteluissa. Sisäinen passijärjestelmä luotiin, ja 1930 kaikkia yrityksiä kiellettiin ottamasta työhön työläisiä, jotka olivat jättäneet edellisen työpaikkansa luvatta.⁹¹ Pakko- tai orjatyövoima otettiin joukkomitassa käyttöön, kun Stalinin terrorikampanja työläisiä vastaan pääsi vauhtiin 30-luvulla. Kuten Venäjän valtaapitävät itse kyynisesti asian esittivät: 'Neuvostoliiton tultua sosialismin kauteen on mahdollisuus käyttää ojennustyötä pakkotoimena mitaamattomasti lisääntynyt'.⁹²

Venäjällä valtio omistaa tuotantovälineet, mutta kuka omistaa valtion? Eivät ainakaan työläiset! Vaikka sen hallitsijat vielä puhuvatkin siitä Neuvostoliittona, on koko ajatus valtiosta, jota demokraattisesti hallitsisivat työläisten edustajat, jotka voidaan kutsua takaisin, täysin poissuljettu Gorbatshovilta ja kumppaneilta. Itse asiassa kaikki yritykset aloittaa mitään riippumatonta työläisten liikettä, puhumattakaan työläisten neuvostoista, tukahdutetaan ja tavanomaisesti palkitaan äärimmäisillä sortotoimilla.

20-luvun lopulta talouden keskitetty suunnitelma on tullut johtajilta työläisille ja talonpojille, joilla ei ole ollut edes oikeutta vastustaa päätöksiä. Tämän prosessin alussa Kirov, Stalinin silloinen kakkosmies, ennusti tarkasti: "Me olemme armottomia niitä kohtaan, joilta puuttuu lujutta tehtaissa ja kylissä ja jotka epäonnistuvat täyttämään suunnitelman."⁹³ Tuhansia johtajia vangittiin, koska he eivät sortaneet työläisiään tarpeeksi, ja yhdessä tapauksessa 1953 satoja orjatyöläisiä ammuttiin hengiltä heidän menetyään lakkoon, koska viranomaiset eivät toteuttaneet luvattua armahdusta.⁹⁴ Tänään vastine on hienostuneempi – toisinajattelevat työläiset, jotka yrittävät saada aikaan työläisten puolustuksen alkeellistakaan muotoa, kuten vapaita ammattiliittoja, luokitellaan nyt mielisairaiksi ja suljetaan mielisairaaloihin – mutta lopputulos on sama.

Ajoittaiset vaalit Venäjällä ovat nekin täyttä petosta. Ensiksikin kaikki päätökset tekevät elimet, joita ei ole valittu; nuo päätökset kumileimaa sitten 'valittu' elin. Korkeimmallakin valituista elimistä, Korkeimmalla neuvostolla, on vain muodollista, ei todellista valtaa. Esimerkiksi yhdestäkään viisi- tai seitsemänvuotissuunnitelmasta tai mistään Stalinin kauden ulkopoliitikan

äkkikäännöksestä ei edes keskusteltu tässä oletetusti korkeimmassa elimessä ennen niiden toteuttamista! Lisäksi näiden elinten 'vaalit' tapahtuvat vaalipiireissä, joissa ei koskaan ole ehdolla kuin yksi ehdokas (jonka on ylhäältä nimittänyt täysin epädemokraattinen kommunistinen puolue) ja jossa tämä saa aina vähintään 93 % äänistä, ja joskus (kuten Stalin 1947) tiedetään 'saavutetun' jopa 147 %!⁹⁵

Kun valtio omistaa tuotantovälineet, olisi selvästi hölynpölyä uskoa työläisten omistavan valtion. Minkälainen yhteiskunta Venäjä sitten on? Ainakaan se ei ole sosialistinen, siitä riittävänä todisteena on työväen vallan täydellinen puuttuminen, mutta toisaalta siellä ei ole yksityistä pääomaakaan, joka kilpailisi keskenään, kuten tavallisesti on Lännessä. Vastataksemme tähän kysymykseen meidän on ensin tarkasteltava kapitalismia, ja erityisesti Marxin analyysiä sen perustavista piirteistä.

Kapitalismi ja nopeasti muuttuvat yhteiskunnat

Tärkein syy, miksi Venäjä oletetaan niin usein kuumumattomaksi maailman kapitalistiseen järjestelmään, on, että kapitalismi nähdään tietyllä, varsin yksinkertaisella tavalla. Sen mukaan se muodostuu (1) tuotantovälineiden yksityisomistuksesta, (2) tuotannon säätelystä ei valtion suunnittelulla, vaan persoonattomalla 'kysynnän ja tarjonnan' lailla ja (3) oletetaan, että kapitalistit kilpailevat vain markkinoilla ja vain siellä myytävien tavaroiden hinnoilla. Siitä on vain lyhyt askel määritellä sosialismi yksinkertaisesti tämän vastakohtaksi, yhteiskunnaksi, jossa on (1) tuotantovälineet kansallistettu, (2) valtion suunnittelu (3) eikä vapaata kilpailua markkinoilla.

Vaikka 1800-luvun puolivälin Britannia, jossa Marx kirjoitti Pääoman, olikin lähellä tätä klassista kuvaa, se ei suinkaan ollut Marxin näkemys asiasta. Hän tiesi esimerkiksi hyvin, että kapitalismi alkoi Englannissa 1600- ja 1700-luvulla ryöstämällä ja siirtokunnissa tehdyllä orjatyöllä osana sen tuotannon perustaa. Se alkoi myös kaupalla, mutta kauppa perustui valtion voimakkaaseen puuttumiseen ja kaiken vapaan kieltämiseen markkinoilla (ns. merkantilistinen järjestelmä).

Keskustellessaan kapitalismin koitosta Marx ei korosta vain palkkajärjestelmän kasvua vaan myös 'Amerikan kulta- ja hopeakenttien löytö, alkuasukkaiden sukupuuttoon hävittäminen, orjuuttaminen ja kaivoksiin hautaaminen, alkanut Itä-Intian valloittaminen ja ryöstäminen, Afrikan muuttaminen mustaihoisten metsästysalueeksi – sellainen

oli kapitalistisen tuotantokauden aamunkoitto... Suuria rikkauksia syntyi kuin sienä sateella, alkuperäinen kasautuminen tapahtui ilman sillinginkään ennakkosijoitusta'.⁹⁶ Ja kysynnän ja tarjonnan lakien 'näkyvätömän käden' sijasta Britanniassa 'alkuperäisen kasautumisen eri momentit... yhdistetään 1600-luvun loppupuolella systemaattisesti siirtomaajärjestelmäksi, valtio nlainajärjestelmäksi, uudenaikaiseksi verojärjestelmäksi ja suojelutullijärjestelmäksi. Nämä menetelmät perustuvat osaksi mitä häikäilemättömimpään väkivaltaan, kuten esimerkiksi siirtomaajärjestelmä. Mutta kaikki ne käyttävät valtiomahtia...'⁹⁷

Siksi Marx varoittaa meitä: 'Jos pääoman tietty muoto abstrahoidaan, ja vain sisältöä korostetaan... Pääoma ymmärretään tässä esineeksi, ei suhteeksi... Pääoma ei ole mikään yksinkertainen suhde, vaan prosessi, jonka eri momenteissa pääoma pysyy aina pääomana.'⁹⁸ Koska se on prosessi, ja siinä on ristiriitoja, se muuttuu aina kehittyessään. Meidän on ymmärrettävä sen dynamiikka – sen perimmäinen periaate, jonka mukaisesti se muuttuu ja kehittyy. Kapitalismi pysyy kapitalismina eri muutostensa läpi, koska sen keskeinen dynamiikka, sen sisäinen moottori, pysyy muuttumattomana, ja siihen me nyt käymme kiinni.

Kasautuminen: avain kapitalismin kehitykseen

Seikka, joka liittyy monopoliin, ryöstämiseen ja orjuuteen perustuneen kapitalismin varhaisen kehityksen myöhempiin vaiheisiin, kuten 1800-luvun yksityiseen kapitalismiin ja 1900-luvun valtiokapitalismiin, on kasautumisprosessin luonne. Kaikissa näissä vaiheissa välittömiä tuottajia riistetään, ja tämän riiston hedelmät – Marx kutsui sitä 'lisäarvoksi' -kasautuu muissa tuotantovälineissä. Tämä on jotain muuta, kuin mitä tapahtui esikapitalistisissa yhteiskunnissa, kuten feodalismissa ja muinaisessa yhteiskunnassa, joissa riisto ei johtanut kasautumiseen, vaan hallitsevan luokan yhä runsaampaan kulutukseen.

Kommunistisessa manifestissa Marx esittää tiiviisti tämän seikan ja asettaa vastakkain kapitalistisen ja sosialistisen tuotantotavan. Edellisessä: ...työläinen elää vain lisätäkseen pääomaa, ja elää vain sikäli, kuin hallitsevan luokan edut sitä vaativat. Porvarillisessa yhteiskunnassa elävä työ on vain keino kasaantuneen työn lisäämiseksi. Kommunistisessa yhteiskunnassa kasaantunut työ on vain keino työläisen elä-

män avartamiseksi, rikastuttamiseksi ja korottamiseksi. Porvarillisessa yhteiskunnassa menneisyys siis hallitsee nykyisyyttä, kommunistisessa nykyisyys menneisyyttä.⁹⁹

Ratkaiseva seikka kapitalismissa on, että sitä määrittää yhteiskunta, jossa ensiksikin työväenluokan riistetty luova energia kasautuu tuotantovoimien alati laajenevaksi määräksi ja toiseksi, että tämän kasautumisen kulunut historia on keskeinen määrittäjä siinä, mitä kapitalistisessa yhteiskunnassa nyt tapahtuu.

Pääomassa Marx kehittää tätä edelleen. Hän korostaa, että kapitalismin liikuttava voima ei ole kapitalistin kulutus, vaan se, että toteuttaakseen rooliaan kapitalistina ylipäättään tämän on kasattava:

[Kapitalistin] oma mieskohtainen kulutus on hänen pääomansa kasautumisen vahingoittamista... Kasaa, kasaa! Siinä Mooses ja profeetat!... Siis säästäkää, säästäkää, ts. muuttakaa mahdollisimman suuri osa lisäarvosta tai lisätuotteesta jälleen pääomaksi! Kasaaminen kasaamisen vuoksi, tuotanto tuotannon vuoksi...¹⁰⁰

Mikä sitten tekee tämän kasaamisvietin, ja koko yhteiskunnan alistamisen sille ylipäänsä mahdolliseksi? Tarvitaan kaksi tekijää; yhdessä ne antavat meille yhteiskunnan, jota kapitalismin lait täysin hallitsevat.

Ensiksikin työväenluokka on pakolla erotettava tuotantovälineiden omistamisesta ja valvomisesta. Tämä on oleellista; ilman sitä työläinen ei ikinä suostuisi omaan riistämiseensä. Jos työläiset valvoisivat tuotantoa kokonaisuudessaan, se alistettaisiin täyttämään työläisten tarpeita, toisin sanoen käyttöön, kulutukseen. He saataisivat tietysti vapaasti päättää pistää sivuun osan tuotannosta laajentaakseen tuotantoa tulevaisuudessa, mutta kyseessä olisi kokonaan eri asia – se olisi vain keino tulevalle kulutukselle, työläiset hallitsisivat kasautumista pikemminkin kuin olisivat sen hallitsevia.

Toiseksi on oltava kilpailu niiden välillä, jotka omistavat tuotantovälineet. Ilman sitä jokainen kapitalisti saattaisi vapaasti päättää, kuluttaako työväenluokan riiston hedelmät, kasata ne tai jopa palauttaa ne työläisille, jotka ne loivat. Järjestelmästä tekee kapitalistisen se, että hänen on pakko kasata. Pakko tulee kilpailuprosessista, joka uhkaa jokaista kapitalistia häviöllä kilpaileville kapitalisteille, ellei hän investoi nykyaikaisimpaan ja tehokkaimpaan laitteistoon – ja siten kasaa pääomaa. Siksi, kuten Marx sanoi, 'kilpailu asettaa kapitalistisen tuotantotavan sisäiset lait jokaisen yksityisen kapitalistin noudatettaviksi ulkoisiksi pakkolaeiksi.'¹⁰¹

Kilpailu: kapitalismin päävaikutin

Kilpailu on siis kapitalismin päävaikutin. Se saa aikaan pääoman kasautumisen. Marxille se on 'ei muuta kuin kapitalismin sisäinen luonto, joka ilmenee ja toteutuu monien pääomien keskinäisissä suhteissa...' ¹⁰²

Muttasamallakunseajaa liikkeelle kasautumisprosessia, kasautumisprosessi itse vaikuttaa takaisin siihen, ja voi siten muuttaa kilpailumekanismeja ratkaisevalla tavalla. Vaikka Marx kirjoittikin Pääoman klassisen 'laissez-faire'-kapitalismin huippuaikoina, hän oli tästä selvillä yleisesti. Hän tiesi esimerkiksi, kuten olemme jo maininneet, ettei pääoman kasautumisprosessi 1600- ja 1700-luvuilla johtanut vähempään vaan suurempaan valtion sekaantumiseen markkinoilla. Hän tiesi myös, että tämä merkitsi sotilaallisen kilpailun voimistumista juuri nousseiden kapitalististen valtioiden välillä.

Marx tunnusti, että kasautumisprosessi muuttaa jatkuvasti kilpailun muotoa. Se ei kuulunut vain kapitalismin lapsuuteen, sillä oli suora vaikutus hänen omankin aikansa kapitalismiin. Kriisi, hän väitti, oli ominaista kapitalismille, ja se johti paitsi kasaantumisen seurauksena toisiaan vastustavien pääomien kasvuun, myös toisiaan vastustamaan jäävien pääoman itsenäisten yksiköiden harvenemiseen. ¹⁰³ Kriisikaudella osa yrityksistä pakotetaan ulos liiketoiminnasta ja niiden kasaantumisen (tehtaat, tavarat, koneistot jne.) ottavat haltuunsa muut, vielä suuremmat kapitalistit. Kilpailu johtaa siten keskittymiseen ja pääoman yhteenkokoutumiseen. Marx totesi:

...yksityispääomien keskeinen vetovoima ja yhteenkokoutumispyrkimys ovat nykyään voimakkaampia kuin koskaan ennen... Jollakin liike-elämän alalla yhteenkokoutuminen saavuttaisi äärimmäiset rajansa, jos kaikki siihen sijoitetut pääomat sulautuisivat yhdeksi yksityispääomaksi. Tietyissä yhteiskunnassa tämä raja saavutettaisiin vasta silloin, kun kaikki yhteiskunnallinen pääoma joutuisi yksiin käsiin, joko jonkun yksityisen kapitalistin tai jonkun kapitalistiyhtiön haltuun. ¹⁰⁴

Marxin elinaikana tärkein kanava pääoman keskittymiselle ei ollut yhteensulautuminen tai ostotarjous vaan yksilön pääoman muuttuminen osa-omistukseksi yhteisyrityksessä. Tästä prosessista Marx sanoi:

Tämä on kapitalistisen tuotantotavan poistamista itse kapitalistisen tuotantotavan sisällä ja näin ollen itsensä kumoava ristiriita, joka prima facie ¹⁰⁵ tuntuu pelkältä siirtymävaiheelta uuteen tuotantomuotoon. Se johtaa

tietyillä aloilla monopolin muodostumiseen ja vaatii näin ollen valtion väliintuloa. Se luo uuden finanssiylimystön, uuden loislajin yrittelijöiden, grynderien [Gründern] ja pelkästään nimellisten johtajien hahmossa, se luo kokonaisen huijausten ja petosten järjestelmän grynderitoiminnan, osakeannin ja osakekaupan alalla. Se on yksityistä tuotantoa ilman yksityisomistuksen valvontaa.¹⁰⁶ Ajankohtaistaessaan tätä kohtaa 1890-luvulle, Engels kommentoi:

Sen jälkeen kun Marx kirjoitti ylläolevan, on tunnetusti kehittynyt uusia teollisuusyritysten muotoja... kilpailun vanha ja maineikas vapaus vetelee viimeisiään ja sen täytyy itsensä todeta ilmeinen skandaalimainen vararikkonsa... erillisillä aloilla... on siis kilpailu korvattu monopolilla...¹⁰⁷ Kiistellessään niitä sosialisteja vastaan Saksassa, jotka halusivat yksinkertaisesti samaistaa kapitalismin yksityiseen tuotantoon, Engels kirjoittaa ”Vuoden 1891 sosiaalidemokraattisen ohjelmanluonnoksen arvostelussaan”:

Tunnen kapitalistisen tuotannon yhteiskunnallisena muotona, taloudellisena vaiheena ja kapitalistisen yksityistuotannon ilmiönä, joka esiintyy tietyssä muodossa tuon vaiheen puitteissa. Mitä kapitalistinen yksityistuotanto sitten on? -Erillisen yrittäjän harjoittamaa tuotantoa, mutta sehän muuttuu jo yhä enemmän poikkeukseksi. Osakeyhtiöiden harjoittama kapitalistinen tuotanto ei ole enää yksityistuotantoa, vaan monien yhdistyneiden henkilöiden etuja palvelevaa tuotantoa. Kun osakeyhtiöistä siirrytään trusteihin, jotka alistava valtaansa ja monopolisoivat kokonaisia teollisuudenaloja, niin silloin lakkaa paitsi yksityistuotanto myös suunnittel emattomuus.¹⁰⁸

Marx ja Engels esittävät siis yksiselitteisesti useita seikkoja. Ensiksikin kapitalistinen tuotanto tuottaa, ja tuottaa väistämättä jatkossakin, harvempia, mutta paljon suurempia pääoman keskittymiä. Toiseksikin se tarkoittaa sitä, että kun kapitalistinen järjestelmä ikääntyy, kysynnän ja tarjonnan lakien ’näkyvätön käsi’, jonka Adam Smith esitti, ei ole enää riittävä säätelemään taloutta. Marx puhuu tuotannon olevan näissä oloissa ’ilman yksityistuotannon valvontaa’, ja väittää sen ’vaativan valtion väliintuloa’. Engelsille ’kilpailun vanha ja maineikas vapaus vetelee viimeisiään’ ja ’se merkitsee loppua...yksityistuotannolle’.

Lopuksi, mikä tärkeintä, sekä Marx että Engels ovat selkeitä siinä, että näissä oloissa meillä ei ole

uutta, post-kapitalistista tuotantotapaa. Marx kyllä puhuu siitä 'kapitalistisen tuotantotavan poistamisena', mutta lisää heti 'itse kapitalistisen tuotantotavan sisällä', ikäänkuin sanoakseen, että se näyttää liikkeeltä kapitalistisesta tuotantotavasta erikseen tarkoitettuna, mutta on todellisuudessa oleellinen osa sitä katsottuna koko järjestelmän dynamiikan kontekstissa. Eikä Engels epäro'i lainkaan torjuessaan näkemyksen, että kapitalistista tuotantoa voisi olla vain 'yksityistuotannon' ja 'suunnitelmattomuuden' oloissa.

Valtion osuuden nopea kasvu Lännen kapitalistisissa talouksissa 1900-luvulla vahvistaa Marxin ja Engelsin analyysin tässä seikassa. 60-luvulle tultaessa Italiassa valtio vastasi suurimmasta osasta kiinteän pääoman muodostumisesta; Bangladeshissa 70-luvulla valtiolla oli 85 % ns. 'modernin teollisuustoiminnan' varallisuudesta; Algeriassa sen palkkalistoilla oli 51 % teollisuus-, rakennus- ja kaupan työntekijöistä 1972; Turkissa se vastasi 40 % teollisuuden arvonlisästä 1964; Brasiliassa selvästi yli 60 % kaikista investoinneista 70-luvun puolivälissä; ja Britanniassa 45 % kiinteän pääoman muodostumisesta samalla kaudella.¹⁰⁹

Tämä kuitenkin synnyttää heti lisäkysymyksen. Jos suunnitelmattomuus ja yksityistuotanto ovat vain yksi vaihe kapitalismin kehityksessä, ja silti kilpailu pysyy kapitalismin 'sisäisenä olemuksena', minkä muodon kilpailu voi saada, joka ei ole sidoksissa tähän omaisuuden yksityiseen muotoon, mutta joka silti voi säädellä tuotantoa ja aiheuttaa kapitalistisen kehityksen dynamiikan jatkumisen?

Ikääntyvä kapitalismi lännessä

Kuten olemme nähneet, 1800-luvun yksityistuotannon kultaisten kauden lopussa Engels kirjoitti 'yksityistuotannosta' ja 'suunnitelmattomuudesta' vain yhtenä kapitalismin kehityksen 'vaiheena', silti hän ei missään vaiheessa edes kyseenalaistanut, etteikö kilpailu olisi kapitalismin 'sisäinen olemus'. Selvästi implisiittisenä tässä on käsitys, että kilpailun on voitava saada muita muotoja kuin yksityispääomien autonomisille markkinoille tuottamien tavaroiden hintakilpailu.

Tällaiset näkemykset muodostivat lähtökohdan hedelmällisimmille marxilaisen teorian kehittelyille tämän vuosisadan alussa. Käydessään käsiksi systeemin nopean imperialismin ja maailmansotaan ajautumiseen Lenin, Buharin ja muut, perustaen ajatuksensa näille

lähtökohdille, alkoivat esittää, että 'rauhanomainen' kilpailu vaihtui yhä enemmän väkivaltaisiin muotoihin – siirtomaiden ja raaka-aineiden fyysiseen haltuunottoon, kilpailevien kapitalistien sulkemiseen pois tullimuureilla ja ennen kaikkea itse sotilaallisen voiman käytöllä.

Buharinille (jota Lenin ¹⁰ tuki) tämä oli kapitalismin kriisin kahden marxilaisen teorian selittämän pääseurauksen tulosta. Ensiksikin jokaisessa maassa taloudellinen valta on keskittymässä ja kokoontumassa yhä harvemman ja harvemman jättiläisyrityksen käsiin. Toiseksi, käyttäköseen hyväkseen maailmanmittaisen työnjaon tehokkuutta, jokaisen pääoman oli pakko laajentaa lonkeronsa omien kansallisten rajojensa yli.

Ensimmäinen tendenssi merkitsee yrityksen yhä suurempaa integroitumista valtioon; toinen merkitsee sen toiminnan ulottumista ulkomaille. Näiden kahden yhdistyminen merkitsee väistämättä kansallisvaltion pursuamista puhtaasti maantieteellisten rajojensa yli, ja pitkällä aikavälillä yhden valtion ulkoisten lonkeroiden törmäystä toisen lonkeroihin.

On kuitenkin ero toisaalta tämän tilanteen ja toisaalta puhtaasti kahden yksityispääoman törmäyksen välillä. Kun yksi valtio tai valtion tukema yhtiö törmää toiseen, se merkitsee, että mitä kärkevämpi yhteenotto on, sitä enemmän se saa suoran sotilaallisen muodon, ja sitä enemmän yhtiöt saavat muotoa, jota Buharin kutsui 'valtiokapitalistisiksi trusteiksi':

Kun kilpailu on saavuttanut korkeimman vaiheensa... niin valtion voiman käyttö, ja siihen liittyvät mahdollisuudet, alkavat näytellä hyvin suurta osaa... (Mutta) vaikka vapaa kilpailu suljettaisiin kokonaan pois 'kansantalouksien' rajojen sisällä', kriisit jatkuisivat silti, ja maailmantalouden anarkkinen rakenne jäisi jäljelle... Tämä maailmankapitalismin anarkkinen rakenne ilmenee kahdessa seikassa: yhtäältä maailman teollisuuskriiseissä, toisaalta sodissa...

Taistelun valtiokapitalististen trustien välillä ratkaisee ensi kädessä niiden sotilaallisten voimien välinen suhde, koska maan sotilaallinen voima on taistelevien kapitalisten 'kansallisten' ryhmien viimeinen turva.¹¹

Tästä analyysistä seuraa, että nuo kaksi tendenssiä ovat yhtäaikaista ja yhtäläisiä merkitseviä ikääntyvässä kapitalismissa: ensimmäinen on pääoman ja valtion yhteen kasvaminen, ja toinen on taipumus sotaan lisääntyvässä määrin valtiollistuneiden pääomien välillä. Nuo kaksi eivät ole lainkaan erillisiä, vaan ne edellyttävät toisiaan.

On tärkeää korostaa tätä. Jos hyväksyy sen, että ikään-tyvä kapitalismi merkitsee imperialismia ja sotaa kuten klassinen marxilaisuus on selittänyt, on luonnollinen seuraus se, että tämä merkitsee, ja sen on merkittävä, lisääntyvää pääoman valtiollistumista, ja se että mitä enemmän jokin kansallinen pääoma tai pääomaryhmä valtiollistuu, sitä enemmän sen keskinäinen kilpailu muiden pääomien kanssa saa suoran sotilaallisen kilpailun muodon.

Lyhyesti, kauan ennen Stalinin valtaan Venäjällä nostaneita prosesseja oli maailmantalous jo siirtynyt selvästi uuteen kauteen. On totta, että oli monia esteitä, jotka estivät näitä Lenin ja Buharin viittaamia tendenssejä toteutumasta täydellisesti tuohon aikaan Lännessä. Ja muita hajotettiin osin (mutta vain osin) väliaikaisesti 20-luvun kaudella. Silti keskeinen seikka on: maailma, joka ympäröi Venäjää Stalinin noustua valtaan 1917 vallankumouksen tuhkasta, oli maailma, joka pakotti kaikki sen muodostavat maat järjestelmään, jossa nämä tendenssit esittäisivät keskeisempää osaa taloudessa kuin koskaan. Kun Stalin ja Venäjän byrokraatia siirtyivät päättäväisesti tuohon suuntaan 1928, se ei ollut lainkaan vastoin maailmankapitalismin trendiä. Päinvastoin, se sopi siihen kuin käsi hansikkaaseen.

Venäjä eristyksessä muusta maailmasta

Miltä sitten näyttää Venäjän talous ja valtio tässä kontekstissa tänään? Kaksi piirrettä, kuten aiemmin näimme, olivat erityisesti tarpeen kapitalistisen tendenssin kasaamisen vuoksi kasaamiselle: (1) työläisten erottaminen tuotantovälineistä, ja (2) kapitalistien välinen kilpailu.

On selvää, että ensimmäinen esiintyy äärimmäisessä muodossa Venäjällä. Se on kehittyneempi kuin Lännessä totalitaarisen poliisivaltion kasvaneen painostusvoiman vuoksi.

Entä toinen piirre? Venäjän talouden sisällä vallitsee tuotannon keskitetty hallinto. Yksittäiset tuotantoyksiköt ovat harvoin olleet autonomisia tai kilpailleet keskenään. Länsimaisessa kapitalismissa me olemme tottuneet pyrkimykseen suunnitella ja tehdä yhteistyötä tietyn yrityksen sisällä liittyen kilpailuun sen ulkopuolella. Erillään tarkasteltuna Venäjä on vailla mekanismeja, jotka toisivat esille kilpailuelementin. Kuten Tony Cliff esittää: 'Työnjako Venäjän yhteiskunnan sisällä on olemukseltaan laji työnjaosta yhden yksittäisen pajan sisällä.'¹¹²

Jos jokin kapitalistinen yritys, vaikkapa General Motors tai IBM, onnistuisi ottamaan haltuunsa koko

maailmantalouden, kapitalismi olisi lakannut olemasta olemassa. Pääomien välinen kilpailu lakkaisi, ja niin lakkaisi kasaaminen kasaamisen vuoksi ja tuotanto kasaamisen vuoksi. Se ei tietenkään olisi sosialismia, vaan uusi luokkayhteiskunta, jota Buharin luonnehti teolliseksi 'orjanomistusyhteiskunnaksi, josta orjamarkkinat puuttuisivat.'¹¹³

Tämä antaa meille tarkan kuvan siitä, millainen Venäjä olisi voinut olla, jos se olisi onnistunut säilyttämään eristymisensä muusta maailmasta – juuri tällainen, mutta pienemmässä kaavassa.

Tämä merkitsee, että jos Venäjä olisi riippumaton maailmasta sen ympärillä, se ei enää olisi yhteiskunta, jota voitaisiin selittää kapitalismin laeilla. Venäjän yrityksiä ei keskinäinen kilpailu pakottaisi kasaamaan. Tuotannon tarkoitus olisi käyttöarvojen luominen eikä tulo, joka niiden myymisestä saataisiin. Venäjältä olisi tullut jättiläisyhtiö, jossa valtiosta olisi tullut varasto kaikille tuotantovälineille. Näissä kahdessa mielessä – valtion tuotantovälineomistus, ja käyttöarvot tuotannon tarkoituksena – ja vain näissä kahdessa mielessä, se muistuttaisi työläisten valtiota. Se muistuttaisi myös faaraoiden Egyptiä ja Assyrian ja Induksen muinaisia kulttuureita, eikä vain näissä kahdessa mielessä, vaan myös hierarkkisen luokkayhteiskuntana, jossa itse tuottajat eivät kontrolloineet tuotantoa.

Valtiokapitalismin alku Venäjällä

Mutta tietenkään Venäjä ei koskaan voinut olla eristyksissä muusta maailmasta. Lenin ei ollut internationalisti vain siksi, että hän halusi maailmansosialismia, vaan koska hän tiesi, että ainoa keino saavuttaa sosialismi missään, Venäjälläkään, oli, että työväenluokka ottaisi vallan johtavissa kapitalistisissa teollisuusmaissa:

Me laskimme aina kansainvälisen vallankumouksen varaan ja tämä oli ehdottomasti oikein. Korostimme aina...seikkaa, että yhdessä maassa on mahdotonta suorittaa sellaista työtä kuin sosialistinen vallankumous.¹¹⁴

Ja Lenin toisi maaliskuussa 1919:

Me emme elä vain valtiossa vaan valtioiden järjestelmässä ja Neuvostotasavallan olemassaolo rinnan imperialististen valtioiden kanssa on millä tahansa aikavälillä kestäväntöntä. Lopulta toisen on voitettava.¹¹⁵

Lenin teki selväksi, että tuon yhteensopimattomuuden

lähde oli paitsi imperialististen valtojen interventio Venäjää vastaan vallankumouksen jälkeen, myös Venäjän taloudellinen riippuvuus ympäröivistä kapitalistisista valtioista; hän viittaa 'kansainvälisiin markkinoihin, joille olimme alistetut, joihin olemme sidoksissa ja joilta emme voi paeta'.¹¹⁶

Venäjän valtava takapajuisuus imperialismiin kaudella pakotti sen teollistamaan nopeasti. Jos vallankumoukset Saksassa ja muualla olisivat onnistuneet, paljon tuotantovälineitä ja ammattitaitoista työvoimaa olisi virrannut Venäjälle toteuttaakseen tuon tehtävän. Mutta kun näköala muuttui sen painottamisesta, että vallankumousta oli levitettävä kansainvälisesti 'socialismin' rakentamisen korostamiseen yhdessä maassa, kuten Stalin esitti 1924, oli tilanne kääntynyt täysin ympäri. Jos teollistuminen olisi tapahduttava eristyneellä Venäjällä, se saattoi tapahtua vain imemällä valtavia lisäarvoja työväenluokasta, ja pakottamalla monet talonpojat pois maaltaan kaivoksiin ja terästehtaisiin.

Uusi hallitseva byrokraatia saattoi pitää valtaa vain niin kauan kuin se onnistui tässä tehtävässä. Se tarvitsi valtavan terrorikoneiston alistaakseen joukkojen kuluksen Venäjän valtion kasaamistarpeille. Jonkin aikaa Stalin yritti välttää tätä logiikkaa. Hän liittoutui bolshevikkipuolueen oikeiston kanssa, joka puhui 'siirtymisestä socialismiin etanan vauhdilla' hyökkäämättä talonpojista vastaan. Mutta se tarkoitti, että se kasautuminen, mitä oli 1923-8, meni sosiaalipalveluihin, sivistykseen, maatalouteen ja ruokaan, eikä raskaaseen teollisuuteen. Vain vähän edistystä tapahtui noina vuosina Lännen kiinnisaamisessa.

Kansainvälisen jännityksen lisääntyminen 1927 osoitti tämän politiikan vaaran: ilman nopeampaa kasautumistahtia ei ollut keinoa (lukuunottamatta kansainvälistä vallankumousta, jonka Stalin oli jo sulkenut pois) puolustaa Venäjää. Stalinin oli pakko vaihtaa tyyliä ja seurattava politiikkaa, joka lähti suurkasautumisesta, piittaamatta Venäjän työläisten eduista, tai muutoin yksittäisen byrokraatinkaan eduista.

Valtio leikattiin siten irti sen alkuperäisestä yhteiskunnallisesta perustasta. Rankasti byrokraatistuneena se siirtyi selkeästi ottamaan itselleen roolin massiivisen pääoman kasaajana ensimmäisessä viisivuotissuunnitelmassa 1928-33. Se teki niin, koska paine maailmanimperialismin taholta oli kasvanut.

Kuten Stalin sanoi 1931:

Ei, toverit, (...) tahti ei saa löystyä! Päinvastoin, meidän on kiihdytettävä sitä niin paljon kuin voimme ja mahdollisuutemme suinkin sallivat.

... Tahdin löysääminen merkitsee jälkeenjäämistä; ja jälkeenjääneet tulevat lyödyiksi. (...) me olemme viisikymmentä tai sata vuotta jäljessä kehittyneistä maista. Meidän on kurottava tämä rako kiinni kymmenessä vuodessa. Joko me teemme sen tai he murskaavat meidät.¹¹⁷

Viimeiset työläiskontrollin jäänteet tehtaissa lakaistiin pois. Reaalipalkat teurastettiin ja yleinen työtahdin nopeuttaminen toteutettiin. Talonpojat ajettiin väkisin mailtaan tehtaiden ruoaksi kaupunkeihin. Byrokratia aloitti siten massiivisen alkuperäisen pääoman kasaamisen. Tulokset olivat välittömät. Sijoitukset teollisuuteen kuusinkertaistuivat 1923-8 tasosta vuosina 1928-33, ja sen jälkeen kaksinkertaistuivat jokaisena seuraavista viisivuotiskausista.¹¹⁸

Kapitalististen tuotantosuhteiden alkaminen

Venäjällä kulutuksen alistaminen kasautumistarpeelle sai äärimmäisen muodon. Ensimmäisen viisivuotissuunnitelman alusta alkaen pääoman kasautuminen imi yli 20 % kansantulosta, ja sen osuus kasvoi seuraavissa suunnitelmissa.¹¹⁹ Se oli enemmän kuin missään kehittyneessä kapitalistisessa maassa Venäjän ulkopuolella (mutta suunnilleen sama kuin USA:ssa ja Japanissa niiden vastaavassa vaiheessa), ja osoittaa selvästi, että tuo luonteenomaisin kapitalismin oire, pääoman kasautumisen dominointi yhteiskunnassa, oli täyteen muotoonsa kehittynyt tuon ajan Venäjällä.

Kasaaminen kuluttamisen sijasta tuli siten tuotannon tavoitteeksi Venäjällä. Toimimalla pääoman kasautumisen asiamiehenä byrokratia nousi kollektiiviseksi kapitalistiksi samaan tahtiin kuin itse talous sai samat piirteet kuin jättäilyritykset Lännessä, jota vastaan Venäjä kilpaili.

Byrokratian ulkomaankaupan monopoli mahdollisti sille Venäjän sulkemisen hintakilpailun ulkopuolelle. Mutta strateginen ja sotilaallinen kilpailu hallitsivat täydellisesti Venäjän pääoman muodostumisprosessia siitä alkaen, kun kasautumisesta tuli byrokratian pääasia 1928. Viisivuotissuunnitelmien alusta alkaen aseistautuminen hallitsi kasautumisprosessia. Esimerkiksi koneenrakennusalan tehtaissa, jotka lienevät kasautumisen kehittymisen paras osoitin, jo vuoteen 1932 mennessä sotatarviketehtaat vastasivat jo 46 % käytetystä raudan ja teräksen kokonaismäärästä. Vuoteen 1938 mennessä luku

oli noussut huimaavaan 94 %:iin¹²⁰ ja itse asiassa kaikki muu koneenrakennus oli lakannut!

Toista maailmansotaa edeltävänä aikana kasautumista dominoi strateginen ja sotilaallinen kilpailu Lännen kanssa. Vielä enemmän se piti paikkansa Venäjällä sodan jälkeen. Vuosina 1950-65 aseistukseen käytettiin noin kaksi kertaa suurempi osuus kansantulosta kuin 30-luvulla, vaikka kokonaistulon osuus, joka kasattiin talouden kautta, pysyi suhteellisen muuttumattomana.¹²¹ Tämän vaikutus oli, että aseet vastasivat suoraan kahta kolmasosaa kaikesta tuona kautena kasatusta pääomasta.¹²²

Vuodesta 1928 lähtien, sen lisäksi että kulutus on ollut kasautumiselle alisteista, tämän syyt voidaan löytää maailmankapitalismin kilpailullisesta ja pakottavasta rakenteesta, joka on pääsyynä Venäjän tendenssiin kasata kasaamisen vuoksi. Siksi byrokraatiaa eivät pakota kasaamaan sen halut, vaan maailmankapitalismin logiikka.

Venäjän yhteiskunnan dynamiikka ympäröivän maailman määräämänä

Periaatteessa Venäjä on kuin suuri tehdas, ja vaikka se olisikin ollut umpiossa, jossa kapitalismin lait olisivat lakanneet vaikuttamasta siihen, tämä ei selvästikään ole nykytilanne. Sen tosiasiallinen käyttäytyminen perustuu siksi samoihin lakeihin, jotka koskevat muidenkin yritysten toimintaa. Tietysti tiedämme, että kun yrityksistä tulee erittäin suuria ja ne lähenevät valtiota, meidän on modifioitava noita lakeja. Modifikaatiot tapahtuvat kuitenkin alkuperäisten lakien pohjalta ja siksi ne säilyttävät aina alkuperäiset tendenssinsä ja ristiriitansa, vaikka sitten väärityneessä muodossakin.

Kaikki tämä on toinen tapa sanoa sama, minkä totesimme alussa, eli että kapitalismi on jatkuva liikeprosessi, ei muuttumaton esine. Me tunnistamme sen sisäisistä tendensseistään, dynamiikastaan. Siksi me pidämme Venäjän Lännen kanssa tapahtuvaan kilpailuun perustuvaa kasaamista kasaamisen vuoksi avaimena muutoksien selittämiseen sen sisäisessä rakenteessa eikä päinvastoin.

Marx itse argumentoi samalla tavalla analysoidessaan Amerikan 1850-luvun plantaasiorjavaltioiden taloutta. Jos katsomme pelkästään plantaasien sisäistä toimintaa, siitä voidaan tehdä yksinkertainen johtopäätös. Plantaasilla ei ole sisäisiä työmarkkinoita, eivätkä orjanomistajat osta työvoimaa sen sisällä. Muualla Marx oli selittänyt, että

kapitalismin olemassaolemiseksi täytyi olla niin, 'että työvoiman omistaja myy työvoimansa vain määräajaksi, sillä jos hän myy sen summakaupalla, kerta kaikkiaan, niin hän myy itsensä, muuttaa itsensä vapaasta orjaksi, tavaranomistajasta tavaraksi. Henkilönä hänen täytyy alati suhtautua työvoimaansa omana omaisuutenaan ja siis omana tavaranaan, ja niin hän voi tehdä ainoastaan mikäli hän asettaa työvoimansa ostajan käytettäväksi aina vain väliaikaisesti, määräajaksi, siis työvoimaa myydessään ei luovu omistusoikeudestaan siihen'.¹²³ Tästä seuraa, että pelkästään sisäisesti tarkasteltuina plantaasiorjavaltiot eivät olleet kapitalistisia.

Kuitenkin plantaaseja kokonaisvaltaisesti ja yhteyksissä muuhun maailmaan tarkastellessaan Marxilla ei ole epäilystä: 'emme ainoastaan nimitä Amerikan plantaasinomistajia kapitalisteiksi,' hän sanoo meille, 'vaan... he myös ovat niitä'.¹²⁴ Tämä siksi se, että 'neekeriorjuus edellyttää palkkatyötä, ja jos muita, vapaita valtioita, joissa palkkatyö vallitsi, ei olisi ollut sen rinnalla, jos sen sijaan neekerivaltiot olisivat olleet eristettyinä, olisivat kaikki yhteiskunnalliset olot siellä muuttuneet heti esisivistykselliseksi muodoiksi'.¹²⁵

Marxin menetelmä on tässä varsin selkeä. Katsottuna sinällään orjavaltioilta puuttuu oleellinen kapitalismin aspekti. Mutta pakottavan maailmantalouden kontekstissa asetelma muuttuu. Pinnalla ei ole vapaata palkkatyötä, mutta koska plantaasinomistajien on kilpailtava esimerkiksi Egyptin puuvillaa tuottavien tilanomistajien kanssa Britannian markkinoilla, heidän on riistettävä orjiaan tietyssä määrin, koneistettava jne. Siksi ulkoinen kilpailu, ja vain ulkoinen kilpailu, pakottaa plantaaseihin kapitalistisen dynamiikan ja orjille tarpeen tuottaa lisäarvoa omistajille.

Marxille ei koskaan tullut kysymyksenkään täysin erillisten lakien etsiminen selittämään Etelän orjavaltioiden taloutta; riitti, kun osoitti, että siitä huolimatta, että plantaasinomistaja ei ole palkannut työvoimaa, vaan osstanut välittömän tuottajan 'kaikkineen', plantaasien oli toimittava kuten minkä tahansa pääomayksikön, koska oli olemassa kilpailevien kapitalistien ulkoinen pakotus.

Aivan sama metodologia paljastaa Venäjän byrokratian kapitalistisen luonteen. Tietenkään Venäjän työläiset eivät ole orjia; he saavat palkkansa ruplina; heillä on jonkinlainen valinnanvara, missä yrityksessä he työskentelevät, ja he voivat – tietyissä rajoissa – käyttää palkkansa hankiakseen haluamiaan hyödykkeitä. Siitä huolimatta,

jos 'Venäjä Oy' on oleellisesti yksi ainoa yritys, niin valtio vastaa kaikista työläistensä ylläpitokustannuksista kaikissa tarkoituksissa syntymästä kuolemaan ja saa vuorostaan kaiken hyödyn heidän työtoiminnastaan. Tässä mielessä plantaasinomistaja ja Venäjän byrokraatia ovat verrattavassa asemassa. Venäjästä ei tee osan kapitalistista maailmanjärjestelmää se, että työläiset saavat palkkaa tai voivat siirtyä yhdeltä valtion sektorilta toiselle, vaan pikemminkin se, että Venäjän byrokraatian on pakko riistää heitä tietyssä määrin, nykyaikaistaa tehdasta ja laitteistoa, jolla he työskentelevät, kasata pääomaa, jakaa työläisiä yhdeltä sektorilta toiselle, ja sen on pakko tehdä näitä asioita, siihen suuntaan ja siinä määrin kuin se tekee, vain, koska ympäröivän maailman kilpailu pakottaa siihen.

Käyttöarvot ja vaihtoarvot Venäjällä ja Lännessä

Ero Etelän orjanomistajien ja tämän päivän Venäjän byrokraatian välillä on tietysti se, että edellinen myi suurimman osan tuotannostaan maailmanmarkkinoille, kun taas ulkomaankauppa Venäjällä muodostaa vain pienen osan kokonaistuotannosta (ja määrä, joka myydään SEV:n ulkopuolelle on vieläkin pienempi, alle 5 % kokonaistuotannosta).

Tällainen keskitetysti johdetun sisäisen talouden ja alhaisen ulkomaankaupan tason yhdistelmä on saanut monet ihmiset väittämään, ettei Venäjä varsinaisesti ole osa kapitalistista maailmaa. He väittävät, ettei Venäjä voi olla kapitalistinen, koska talouden sisäinen organisaatio ei perustu tavaroiden kilpailuun markkinoilla. Yritykset tuottavat keskusviranomaisen antamien ohjeiden mukaisesti. Siksi, määritelmällisesti, nuo yritykset eivät tuota tavaroita eikä Venäjä voi olla kapitalistinen.

Marx sanoo, että sellaisten tavaroiden tuottaminen, joita ei vaihdeta toisiin tavaroihin markkinoilla, on käyttöarvojen, ei vaihtoarvojen tuotantoa: 'Tullakseen tavaraksi tuotteen täytyy vaihdon kautta siirtyä toiselle, jolle se on käyttöarvo.'¹²⁶ Siksi väitetään, ettei Venäjä voi olla kapitalistinen.

Miten meidän tulisi arvioida näitä väitteitä?

Ensiksikin meidän olisi huomattava, että tärkeä syy, miksi ulkoisella kaupalla on niin pieni osuus Venäjällä, on että se on niin suuri maa. Kuten USA:n, sen ulkomaankaupan osuus koko tuotannosta on paljon pienempi kuin pienillä mailla.

Esimerkiksi Itä-Saksa, jonka yhteiskunnallistaloudellinen rakenne on enemmän tai vähemmän samanlainen

kuin Venäjän, käy kauppaa huomattavasti suuremmalla osuudella koko tuotannosta kuin USA tai Venäjä.

Meidän olisi niinikään huomattava, että jos väite olisi oikea, suuri osa tuotannosta Länessäkään ei olisi kapitalistista. Olemme jo maininneet läntisten talouksien laajat valtionsektorit, jotka kukoistivat 40-luvulta 70-luvulle, mutta sen lisäksi huomattava osa 'yksityistä' teollisuutta on tuottanut vain valtiolle – tienrakennus ja asefirmat esimerkkeinä. Ja totaalisen sodan kaudella 1940-45 sekä tuotannon palkkojen, hintojen sekä tuotannon lajien, määrien ja tuottajien valtiollinen valvonta Britanniassa ja Saksassa, jotka ovat Lännen kapitalististen kansakuntien arkkityyppejä, oli paljon kokonaisvaltaisempaa, kuin mikä on normi tämän päivän itäblokin valtioissa.

Lisäksi yksityistä sektoria Länessä hallitsevat lisäantuvässä määrin jättiläisyrietykset: tänään Britanniassa sata yritystä, joita liittävät toisiinsa keskinäiset johtajuudet, valvoo puolta yksityisen sektorin tuotannosta.

Niin valtion sektorin kuin jättiläisyrietysten sisällä yksittäiset tuotantoyksiköt eivät pääasiallisesti tuota markkinoille, vaan sen sijaan saman yrityksen muille lohkoille, etukäteen annettujen ohjeiden mukaisesti. Yksittäinen tehdas saattaa hyvin tuottaa tavaroita vaihdon sijaan saman ryppään toisten tehtaiden käytettäväksi. Silti pitkän päälle kaikilla tehtaalla sisäisen tuotannon vaiheilla on taipumus noudattaa kapitalismin lakeja.

Yksittäisellä kapitalistilla on paine toteuttaa kapitalismin lait omassa tehtaassaan, vaikka tehtaalla sisällä onkin suunnittelua, maksimoidakseen voittonsa. Vaikka työläiset yhdessä osassa tehdasta tuottavat käyttöarvoja eivätkä vaihtoarvoja työläisille toisessa osassa tehdasta, heidän tuotantoaan säätelevät samanlaiset seikat, kuin jos he tuottaisivat tavaroita markkinoille. Tehtaan ja muun talouden ulkoiset suhteet muuttavat tehtaan sisäisen tuotannon eri vaiheet kapitalistisen tuotannon vaiheiksi.

Samat seikat koskevat jättiläisyrietysten toimintaa. Vaikka valtavat alueet niiden toiminnasta ovat suunnitelmallisia ja varsin kaukana markkinoista, viime katsannossa niiden kilpailu muiden yritysten kanssa takaa kapitalististen lakien pääsyn voitolle.

Tuotanto valtion sotilaallisiin tarkoituksiin ei eroa laadullisesti tästä. Vaikka kyseessä olevia tuotteita ei koskaan vaihdeta kilpailumarkkinoilla (Britanniassa vain 10 % aseista myydään muille kuin Britannian hallitukselle), ne, jotka suunnittelevat tuotantoa, joutuvat silti sopeuttamaan

sen kapitalismin lakeihin. Tavallisesti he tekevät tämän käyttämällä erilaisia asektorin ja muiden sektoreiden suoritusten, kulujen jne. vertailemismenetelmiä. Tällaisten mittausten perusteella valtio suostuu siihen, että aseparonit saavat tietyn tasoisen korvauksen.

Siispä vaikka aseyhtiöt kilpailevat harvoin markkinoista kenenkään kanssa, niiden on toimittava ikäänkuin ne niin tekisivät. Kapitalismi jatkaa olemassaoloaan, vaikka valtion byrokratia korvaakin markkinoita.

Jokaisessa tapauksessa sisäisesti käytettävät mekanismit ovat samankaltaisia. Työvoimaa on riistettävä yhtä tehokkaasti kuin kilpailija tekee; tuottavuutta on jatkuvasti kohotettava. Vaikka yksittäinen yritys tai maa voi suunnitella operaationsa, tuon 'suunnitelman' sisältö riippuu sen suhteesta sen kilpailijaan: jos se ei pysty vastaamaan kilpailijansa riistoasteen lisäykseen tai teknologiseen edistykseen, se on vaarassa. Se mikä määrittää jokaisen maan, kuten jokaisen yrityksenkin sisäisen organisaation, on sen suhde kokonaisjärjestelmään sen itsensä ulkopuolella.

Siksi USA:n talouden tämän päivän valtava asektori on kapitalistinen sektori: sen on verrattava tuottavuuttaan, teknologian tasoaan ja työvoimakustannuksiaan muihin länsimaihin ja Venäjän talouteen Euroopan ja Japanin kanssa käytävän taloudellisen ja Venäjän kanssa käytävän sotilaallisen kilpailun vuoksi.

Sama koskee Venäjän taloutta kokonaisuudessaan. Jos sitä hallitsee asetuoanto (kuten olemme yllä osoittaneet), silloin sitä hallitsee sen suhde Venäjän ulkopuoliseen tuotantoon. Venäjän hallitsijoille ei ole merkitystä, kuinka monta abstraktista käyttöarvoa he pinoavat, vaan kuinka nämä käyttöarvot vertautuvat niihin käyttöarvoihin, jotka Amerikan asetalous on pinonnut.

Mutta kun näitä kahta käyttöarvopinoa mitataan suhteessa toisiinsa, ne lakkaavat olemasta vain käyttöarvoja. Ne alkavat käyttäytyä kuin vaihtoarvot: niiden arvo ei enää riipu niiden todellisista ominaisuuksista, vaan niiden suhteesta tuotantoon koko maailmanjärjestelmässä.

Ne asiat, jotka huolettavat Venäjän hallitsijoita, osoittavat, kuinka heidän laskelmansa tuollaisista seikoista hallitsevat heitä yhtä paljon kuin mitä tahansa läntistä suuryritystä. Kun he puhuvat kasvuvauhdista, kyse on kasvuvauhdista suhteessa länteen. Heitä ei huoleta työn tulos sellaisenaan, vaan työn tuottavuus suhteessa Länteen. Heitä vaivaa matala innovaatiotaso, taaskin verrattuna Länteen.

Avainalueet taloudellisessa päätöksenteossa, joka vaikuttaa työläisiin, on tehty samankaltaisten laskelmien mukaan, jotka pätevät Lännessä: kuinka eri sektoreiden kannattavuutta voidaan parantaa? Kuinka työläiset voidaan suostutella hyväksymään leikkaukset työvoimassa ja lisääntyvä tuotanto vastineeksi enemmästä palkasta? Mikä palkkataso tarvitaan takaamaan, että työläiset tuottavat mahdollisimman suurella nopeudella? Lännen kanssa vallitseva kilpailusuhteen seuraukset ovat väistämättömät.

Marx siirtyy yksittäisen tavaratuotannon analyysistä Pääoman I osassa kapitalismin dynamiikkaan, kasautumiseen, loppua kohti. Tämä artikkeli alkoi osoittamalla, että niin Venäjällä kuin Lännessäkin kaikki on alistettu kasautumiselle. Nyt voimme nähdä, että kasautuminen on vuorostaan tulosta kilpailusuhteesta Venäjän hallitseva luokan ja sen kilpailijoiden välillä, mikä muuttaa Venäjän teollisuuden tuotoksen kokonaisuudessaan tuotannoksi, jota hallitsee oleellisesti kapitalistinen vaihtoarvon kriteeri.

Valtiokapitalismin ristiriidat

Jos Venäjä on taloudellisesti ottaen kuin valtava yritys, tuttujen kapitalismin ristiriitojen on ilmeistä sielläkin. Se merkitsee, että ennemmin tai myöhemmin voiton suhdeluvun on pudottava.

Lännessä tämä on aikaisemmin merkinnyt laman alkua. Investoinnit lakkaavat, kysyntä vähenee, ylituotanto alkaa, ja sitten pääoma-arvot romahtavat. Kriisin takia heikoimmat pääomayksiköt menevät vararikkoon ja vahvemmat pääomayksiköt imevät ne tarjoushintaan. Tämä muuttaa pääoman rakennetta ja tekee sen toiminnan jälleen mahdolliseksi. Kun kilpailijat ovat konkurssissa ja pääoma-arvot paljon alempana, voiton suhdeluku toipuu väliaikaisesti ja sykli alkaa uudelleen.

Venäjällä ei ole mekanisme, joka kytkisi ylituotannon pääoman uudelleenjärjestämiseen. Tärkeimmät investointipäätökset tekee keskushallinto, eikä ole mitään keinoa, jolla päätökset tekevä byrokraatti automaattisesti muuttaisi niitä. Samoin tehtaanjohtajalle on sama, joutuvatko hänen tavaransa kulutukseen vai jäävätkö makaamaan varastoon, tai saatetaanko hänen uuden tehtaansa tilat valmiiksi vai jätetäänkö ne kesken. Tämä tuskin on merkki siitä, että Venäjän talous on kriisitön, täysin päinvastoin; se on selvä merkki siitä, että talous on pysyvässä kriisissä.

Läntisellä kapitalismilla on enemmän tai vähemmän

tehokkaita mekanismeja kriisissä olevan pääoman uudelleen järjestämiseksi, mutta Venäjällä ei ole mitään sellaisia sisäisiä keinoja käytössään. Niinpä kasaantuminen tässä vaiheessa itse asiassa jatkuu edelleen, mutta se ei laajenna talouden käyttöarvojen kokonaismäärää. Se on saavuttanut pysyvän stagnaation vaiheen.

Vasta verrattain hiljan tästä on tullut tärkeätä. Viisikymmentäluvulle asti huonosti hyödynnettyä työvoimaa oli niin vapaasti saatavissa, että alkuperäinen kasautuminen saattoi jatkua ja imeä uusia investointeja tuottavasti. Siihen asti Venäjä saattoi jatkaa pääasiallisten kasautumisresurssiensa käyttämistä tuotantovälineiden laajentamiseen. Mutta koska kaikkien tuotantovälineiden on alkuvaiheen jälkeen annettava lisättävä kulutusvälineitä, tämä vain lykkäsi kriisiä. Se ei voi estää pysyvän stagnaation tilan syntymistä, mutta se voi lykätä aikaa, jolloin se tulee esiin. Maailman kapitalistisen järjestelmän paluu kriisiin 70-luvulla ei jättänyt Idän valtiokapitalistisia talouksia koskettamatta. Näyttö tästä on kiistaton. Sen voi nähdä laskevassa kasvuvauhdissa, laskevassa voiton suhdeluvussa, selvissä syklisissä tendensseissä, kasvavassa teknologiakuilussa ja valtavissa maksutaseen vajeissa, jotka ovat vaatineet valtavaa lainanottoa kansainvälisiltä lainamarkkinoilta. Kriisin vaikutukset itäblokin talouksiin ovat olleet todella vakavat.

Ensiksikin, jo ennen vuosien 1974 ja 1980 kriisejä paitsi Venäjän myös kaikkien muiden Itä-Euroopan valtiokapitalististen talouksien kasvuvauhdissa oli selvää ja jatkuvaa laskua.

Kasvuvauhti				
Vuosi	1950-55	1955-60	1960-65	1965-70
Neuvostoliitto	11.3	9.2	6.3	4.0
Tšekkoslovakia	8.0	7.1	1.8	3.4
Puola	8.6	6.6	5.9	6.7
Bulgaria	12.2.	9.7	6.5	4.5

Vain Puola pystyi välttämään kriisin tuolla kaudella, mutta kärsi enemmän kuin mikään muu merkittävä kapitalistinen kansakunta, niin Idässä kuin Lännessä, kriiseissä 1974 ja etenkin 1980. Puola piti yllä kasvuaan lisäämällä massiivisesti kauppansa Lännen kanssa, joka itse koki lyhyttä, mutta hyvin nopeata nousukautta 1971-73. Tuonti Lännessä kolminkertaistui 1970-73, ja vuoteen 1975 mennessä vain 45 % Puolan kaupasta oli muiden itäblokin maiden kanssa yhteenlaskettuna. Sitten tuli lama. Puolan vienti putosi, ja kasvua ylläpitävän tuonnin kustannukset

nousivat.

Osallistuttuaan maailman nousukauteen Puolan byrokraatiaa iskivät sen luomat inflaatiopaineet. Vuoteen 1975 mennessä Itä-Euroopan nettolainaus Länneestä kohosi 20 miljardiin dollariin, josta Puolan osuus oli silloin uskomaton 7 miljardia dollaria.¹²⁷ Tämän velan hoito vei neljänneksen sen kaikista ulkomaantuloista.¹²⁸

Prosessi toistui paljon suunnattomammalla tavalla 1980 kriisissä. Mutta tällä kertaa uuden yli 20 miljardin dollarin velan hoito vei yli 90 % Puolan ulkomaantuloista ja tuotannossa tapahtui huomattava, ainakin 15 % lasku 1981.¹²⁹

Vielä viime aikoihin asti Neuvostoliitolla on kuitenkin ollut liikaväestöä maaseudulla, ja siksi 1950-1970 se pystyi laajentamaan kaupunkien työvoimaa noin 4 % vuodessa. Vaikka työn tuottavuus pysyi ennallaan, se siis silti pystyi takaamaan vähintään 4 % kasvuvauhdin. Mutta tänään kaupunkien työväestö kasvaa alle 1 % vuosivauhdilla, ja siksi on tullut elintärkeäksi kohottaa tuottavuutta.¹³⁰

Kuinka tärkeitä se on, käy ilmi siitä, että tänään Itä-Euroopan talouksien kasvuvauhti on suunnilleen sama kuin länsimailla (hiukan parempi kuin Britannialla ja hiukan huonompi kuin Japanilla), mutta ne voivat saavuttaa sen vain kaksinkertaisella investointitasolla.¹³¹ Tästä voisi olettaa, että voiton suhdeluku on karkeasti ottaen noin 50 % Lännessä vallitsevasta.

Venäjä on tänään enemmän kuin koskaan riippuvainen Amerikan vehnästä ja Euroopan ja Japanin korkeasta teknologiasta. Monet sen tärkeimmistä investointihankkeista ovat täysin sen omien teknologisten ja finanssiresurssien saavuttamattomissa ilman Lännen kumppanuutta. Venäjän valtiokapitalistinen hallitseva luokka on siten samojen voimien puristuksessa, jotka koskevat Länttäkin, ja yhä useammat sen toiminnoista vaikuttavat maailmanmarkkinoiden rytmiin tai kärsivät siitä.

Kuten Lännessäkin sosialismi voidaan saavuttaa Venäjällä vain työläisten vallankumouksella, joka tuhoaa täysin hallitsevan luokan vallan ja korvaa sen työläisten vallalla alhaalta käsin ja kansainväliseltä perustalta. Kysymys ei voi olla puolittaisista toimista eikä tuherretuista kompromisseista. Gorbatshovin Venäjä ei ole osittainkaan 'edistysellinen' muodostelma, ja sen hallitseva luokka on yhtä lailla sosialismin este Venäjän työläisille, kuin hallitsevat luokat ovat lännessä lännen työläisille.

VIITTEET

- 1** V. I. Lenin, Valitut teokset 10. osassa (Moskova, 1977) osa 7, s. 456.
- 2** Lenin, volume 27, s. 98.
- 3** T. Cliff, State Capitalism in Russia (London 1974) sivut 283-5.
- 4** K. Marx, Capital, vol. 1 (Harmondsworth 1976), s. 742.
- 5** Leon Trotsky, History of the Russian Revolution (London 1965), s. 72.
- 6** Martov Axelrodille, 19.11. 1917, lainattu Israel Getzler, Martov (Cambridge 1967).
- 7** Getzler, s. 183.
- 8** Getzler, s. 199.
- 9** ks. Trotsky, Hue and cry over Kronstadt.
- 10** V. I. Lenin, Valitut teokset 10 osassa, 10. osa, s. 463.
- 11** lainaus Max Schachtmanilla, The Struggle for the New Course (New York 1943), s. 150.
- 12** V. I. Lenin, Valitut teokset 10 osassa. Osa 10, s. 190.
- 13** Ks. Leninin vastausta Rjazanovin vaatimukseen, että tapa eri ryhmille kerääntyä "kannoilleen" kielletäisiin: "Emme voi ottaa puolueelta ja keskuskomitean jäseniltä oikeutta vedota puolueeseen, kun on erimielisyyksiä tärkeistä asioista. En voi kuvitella, kuinka sellaista voitaisiin tehdä!" (Lenin, vol. 32, s. 261).
- 14** liite E. H. Carr, The Interregnum, s. 369.
- 15** lainaus Schachtmanilla, s. 172.
- 16** Carr, s. 39.
- 17** Carr, s. 39.
- 18** vrt Stalinin Lenin ja leninismi (ven. painos 1924), s.40: "Voidaanko sosialismin lopullinen voitto yhdessä maassa saavuttaa ilman proletaarien yhteisiä ponnistuksia useissa edistyneissä maissa? Ei, se on mahdotonta." (lainaus Trotskilla, The Third International after Lenin, s.36).
- 19** Emme käsittele tässä varhaisia oppositioita, kuten Työläisoppositiota ja Demokraattisia sentralisteja. Vaikka ne nousivatkin vastauksena varhaiseen byrokraatistumiseen ja vallankumouksen rappeutumiseen, ne olivat osin myös utopistinen reaktio objektiivista todellisuutta vastaan sinänsä (esim. talonpoikien todellista voimaa ja työväenluokan todellista heikkoutta vastaan). Mikä jäi jäljelle ja oli merkittävää Työläisoppositiossa tuli sittemmin osaksi Vasemmisto-oppositiota, kun taas sen johtajat, Kollontai ja Sljapnikov, antautuivat Stalinille.
- 20** julkaistu ensimmäisen kerran otsikolla "The Eastern Bloc" teoksessa N Harris, J Palmer (toim.), World Crisis (London 1971).
- 21** Martov Axelrodille 19.11. 1917, lainaus Getzlerillä.
- 22** Trotsky, History of the Russian Revolution, s.812.
- 23** S M Schwartz, lainattu teoksessa Schachtman, The Bureaucratic Revolution (New York 1962), s.69.
- 24** Trotsky, History, s.55.
- 25** Yksityiskohdista edellisessä kappaleessa. Myös Tony Cliff, "Trotsky on Substitutionism" International Socialism, ensimmäinen sarja, n:o 2.
- 26** Trotsky, History, s.1147.
- 27** Lenin, lainaus Moshe Lewin, Lenin's Last Struggle (London 1969), s.12.
- 29** 7. edustajakokouksessa 1934 oli 40 % edustajista ollut puolueessa ennen vallankumousta ja 80 % vuodesta 1919 tai aikaisemmin; 8. edustajakokouksessa 1939 vain 5 % oli ollut jäsenenä ennen vallankumousta ja vain 14 % ennen vuotta 1919. Ja 1939, vaikka arvioidaankin, että noin 200 000 vuonna 1918 bolshevikkipuolueen jäsenenä olleen on täytynt olla elossa,

vain 20 000 tai 10 % heistä oli jäljellä puolueessa.

30 Tarkempia tietoja tästä kappaleesta ks. Tony Cliff, Russia: A Marxist Analysis (London, s.a.) 1. kappale. Tämä kirja on julkaistu myöhemmin nimellä State Capitalism in Russia (London 1974).

31 Tarkempaa tietoa palkkaneuvotteluista noina vuosina ks. E H Carr, R W Davies, Foundations of a Planned Economy, vol 1 (London 1969), kpl 19.

32 Yksi arvio on Cliffillä, s.36.

33 Ks. Carr, Davies, Sections A, B; myös I. Deutscher, Stalin (London 1961) s.328 ja eteenpäin.

34 Carr, Davies s.563.

35 Sääntöä on lainattu Cliffillä. s.25.

36 Arvioista ks. Cliff. Eriävä arvio vuosille 1928-33 on Carr, Davies, s.342.

37 Cliff, s.30-31.

38 Carr, Davies, s.xii.

39 Carr, Davies, s.277.

40 Kuibyshev, lainaus Carr, Davies, s.295.

41 Kuibyshev, lainaus Carr, Davies, s.313.

42 vrt. Cliff, s.33.

43 Stalin, Problems of Leninism, s.356, lainattu Deutscher, s.328.

44 Stalin, lainaus Carr, Davies, s.327.

45 Marx, Pääoma, osa 1, s.531-2.

46 Vaikka Engels kirjoittaa hyvin selvästi; 'Vuonna 1865 pörssi oli vielä toissijainen elementti kapitalistisessa järjestelmässä.' (Täydennys ja lisäys Marxin Pääomaan, osa 3, s.894).

47 Tällainen tunnistus, ks. Ernest Mandel, Inconsistencies of State Capitalism (London 1969).

48 ks. edelleen Mandel.

49 Marx, Fondements de la Critique de l'économie politique (Paris 1967), s.147.

50 Marx, Fondements de la Critique de l'économie politique, s.147.

51 Marx, Capital, vol. 1, s.592.

52 Marx, Capital, vol. 1, s.592.

53 Rudolf Hilferding, Das Finanzkapital (Wien 1910), s.286.

54 Lenin, osa 35, s.51, lainattu Cliffissä, s.153.

55 Neuvostoliiton ja lännen välinen kauppa, vaikkakin on kasvanut, on vain n. 1 % koko Venäjän tuotannosta (v. 1971, toim. huom.). Esimerkiksi maataloustuotteiden hintojen lasku maailmanmarkkinoilla 30-luvun alussa pakotti Stalinin myymään paljon enemmän ulkomaille ostaakseen teollistamiseen tarvittavaa koneistoa, ja siten imemään paljon enemmän lisäarvoa 'kollektivisoinnin' kautta, kuin muuten olisi tapahtunut.

Eräiden muiden stalinististen valtioiden osalla kauppakilpailu on ollut suurempaan, esimerkiksi Tsekkoslovakia ja Kuuba.

56 Marx, Engels, Valitut teokset 6 osassa, osa 1, s.219 (Moskova 1979).

57 sitten 20-luvun lopun (toim. huom.)

58 30-luvun alkupuolella Stalin näyttää tarvinneen eri oppositioiden henkilökuntaa, koska häneltä puuttui kyvykästä, koulutettua työvoimaa. Vasta vuoden 1930 jälkeen stalinisoitu koulutusjärjestelmä alkoi tuottaa sitä. Vuosien 1928 ja 1940 välillä asiantuntijoiden määrä 77-kertaistui. Se mahdollisti sen, että Stalin saattoi eliminoida fyysisesti joitakin vastustajistaan ja tehdä muista poliittisesti vaarattomia.

59 Ennen kaikkea Trotski.

60 Myös Pohjois-Koreassa, muttei Jugoslaviassa ja Albaniassa, joissa hallitukset olivat tulosta puhtaasti kotimaisista liikkeistä.

61 Ks. esim. Harrison Salisbury, The Coming War between Russia and China (London 1969), tai paljon varhaisempi katsaus Ygael Glucksteinin Mao's China (London 1957) s.394 ja eteenpäin sekä Jugoslaviasta, Milovan Djilas, Conversations with Stalin (London 1967), ss.11-14.

- 62** Monet Trotskin kannattajat, jotka ottivat vakavasti hänen määritelmänsä stalinistisista puolueista 'vastavallankumouksellisina'.
- 63** Maailmanmarkkinahinnoilakin kehittyneemmät maat riisivät vähemmän kehittyneitä. Ks. esim., Popovic, *On Economic Relations between Socialist Countries* (London 1950).
- 64** Berba, lainaus Ygael Gluckstein, *Stalin's Satellites in Europe* (London 1952), s.245. Tarkempia tietoja ks. Hal Draper, 'The Economic Drive behind Tito' (New International, lokakuu 1948) ja A. Sayer, 'Between East and West' (International Socialism, ensimmäinen sarja, numero 41).
- 65** Peking Review, 8. toukokuuta. Lännen marxilaiset ovat olleet tietoisia tästä riistosuhteesta paljon aikaisemmin, ks. Gluckstein, s.167.
- 66** Financy, SSR 28/69.
- 67** Paras katsaus tuohon aika-kauteen, ks. Jacek Kuron, Karol Modzelewski, *A Revolutionary Socialist Manifesto (an Open Letter to the Party)* (London 1967) (julkaistu uudelleen Solidarnosc: The Missing? (London 1982). Asiakirjoja vuodesta 1956 vuoteen 1957, ks. Pologne-Hongrie, 1956, toim. J. J. Marie, B. Nagy (Paris 1966).
- 68** Esimerkiksi 'uudismaa'-suunnitelma ja teollisuuden järjestäminen Sovnarhozin kautta.
- 69** tarkoitetaan 60-luvun loppua (toim.)
- 70** Ainoa, joka kieltäytyi tunnustamasta, Krestinski, taipui painostuksen alla.
- 71** 1971 (toim.)
- 72** Kuron, Modzelewski, s.54.
- 73** 60-luvun lopulla (toim.).
- 74** Huomattavasti pitempi katsaus Trotskin analyysiin, ks. Cliff, *State Capitalism in Russia*.
- 75** Trotski, *The Workers' State and the Question of Thermidor and Bonapartism* (London, s.a.) s.8.
- 76** Trotski, *The Revolution Betrayed* (London 1957), s.59.
- 77** Trotski, *The Workers' State and the Question of Thermidor and Bonapartism*, s.19.
- 78** Trotski, *The Revolution Betrayed*.
- 79** Trotski, *The Class Nature of the Soviet State* (London 1967), s.13.
- 80** Trotski, *The Workers State and the Question of Thermidor and Bonapartism*, s.4.
- 81** Trotski, *The Revolution Betrayed*, s.249.
- 82** Trotski, *Problems of Development in the USSR* (New York 1931), s.36.
- 83** Trotski, *The Revolution Betrayed*, s.249.
- 84** Trotski, *The Revolution Betrayed*, s.249.
- 85** Trotski, *The USSR and the War*.
- 86** Artikkel 'The Theory of State Capitalism' on julkaistu alunperin International Socialism-lehden ensimmäisen sarjan numerossa 74 (tammikuu 1975) ja julkaistu uudelleen tekijän tarkistamana kirjassa Russia: *From Workers' State to State Capitalism*.
- 87** ks. toista kirjoitusta tässä kirjassessa, Chris Harman: *Kuinka vallankumous hävittiin*.
- 88** *The Economist*, 5. huhtikuuta 1986, s.19.
- 89** Ks. Keesings Contemporary Archives, 1982, s.31780.
- 90** NKP:n keskuskomitean päätöslauselma, syyskuu 1929; lainaus Cliff, *State Capitalism in Russia*, s.13.
- 91** Cliff, *State Capitalism in Russia*, s.23
- 92** T. Cliff, *Russia: A Marxist Analysis* (London 1965) s.31.
- 93** Victor Serge, *From Lenin to Stalin* (New York 1973), s.68. Lainaus on vuodelta 1933.
- 94** Cliff, *Russia: A Marxist Analysis*, s.286.
- 95** Pravda, 22. joulukuuta 1947, lainaus Cliff, *State Capitalism in Russia*, s.109.
- 96** Marx, Pääoma 1 osa

- (Moskova 1979) 671-673.
- 97** Marx, Pääoma osa 1, s.671-2.
- 98** Marx, Grundrisse, osa 1, s.194-195.
- 99** Karl Marx, Friedrich Engels, Kommunistisen puolueen manifesti (Helsinki 1976), s.40.
- 100** Marx, Pääoma osa 1, s.532-4.
- 101** Marx, Pääoma osa 1, s.532.
- 102** Marx, Grundrisse, s.414.
- 103** ks. Marx, Pääoma osa 1, luku 25.
- 104** Marx, Pääoma osa 1, s.563.
- 105** ensi näkemältä.
- 106** Marx, Pääoma, osa 3 (Moskova 1976), s.435.
- 107** Marx, Pääoma, osa 3 (Moskova 1976) s.435.
- 108** Marx, Engels, Valitut teokset kuudessa osassa, Moskova 1979, s.535.
- 109** Tämän informaation lähteet, ks. Peter Binns, Mike Haynes, 'New Theories of Eastern European Class Societies', International Socialism, second series, numero 7, (talvi 1980), s.80.
- 110** Lenin ei vain kirjoittanut esipuhetta Buharinin pääteokseen Imperialismi ja maailmantalous, hän myös suositteli sitä tärkeimpänä tekstinä aiheesta niinkin myöhään kuin 1921.
- 111** lainattu Peter Binns, 'Understanding the New Cold War', International Socialism, second series, numero 19 (keväät 1983), s.6-7.
- 112** Cliff, State Capitalism in Russia, s.203.
- 113** N. Bukharin, Imperialism and World Economy (London 1972), s.157, alaviite.
- 114** Lenin, Kootut teokset, kolmas venäjän kielinen painos, osa 25, s.473-4, lainaus Cliff, State Capitalism in Russia, s.144-5.
- 115** 28. lainaus Trotskilla, The Third International After Lenin (New York 1936) s.13.
- 116** lainaus Trotskilla, The Third International After Lenin (New York 1936), s.46.
- 117** lainaus Deutscherilla, s.232.
- 118** Cliff, State Capitalism in Russia, s.46.
- 119** ks. Cliff, A Socialist Review (London 1966), s.116-7.
- 120** Cliff, State Capitalism in Russia, s.46.
- 121** S. Cohn, Economic Development in the Soviet Union (Lexington, Massachusetts 1970), s.71.
- 122** H. Schwartz, The Soviet Economy since Stalin (London 1965) s.45-6.
- 123** Marx, Pääoma osa 1, s.159.
- 124** Marx, Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse") (Moskova 1986), s.441 (korostus Marxin).
- 125** Marx, Grundrisse, s.224 (korostus alkup.)
- 126** Marx, Pääoma osa 1, s.51.
- 127** lähteet: Chris Harman, Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe (London 1974) s.255; A. Grossman, kirjoitus julkaisussa Problems of Communism, maaliskuu 1976; ja A. Zauberman, kirjoitus julkaisussa Problems of Communism, huhti-toukok. 1978, s.56.
- 128** Harman, 'Poland: the crisis of state capitalism' International Socialism, ensimmäinen sarja, n:o 93.
- 129** Colin Barker, Kara Weber, Solidarnosc - From Gdansk to Military Repression (London 1982) s.140.
- 130** ks. Grossman julkaisussa Problems of Communism.
- 131** Harman, Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe, s.256.

LISÄÄ MARXILAISESTA TRADITIOSTA

Haluatko tutustua laajemmin marxilaiseen traditioon. Solid. Prodilta löytyy kymmeniä aiheeseen liittyviä teoksia kuten *Maailma voitettavana* - Tony Cliff, *Marxilainen traditio* - John Molyneux sekä *Trotskin marxilaisuus* - Duncan Hallas.

Tilaa Solid. Prodin katalooki tai tutustu verkossa www.sosialistiliitto.org/sp/

Solid. Prod. PL 288, 00171 HKI
solid.prod@sosialistiliitto.org

MURROS

Tuoreet uutiset ja analyysit kamppailusta meiltä ja maailmalta. Murros antaa argumentit sotaa ja globaalia kapitalismia vastaan. Murros yhdistää marxilaisen teorian tämän päivän kamppailuun toisenlaisen, sosialistisen, maailman puolesta.

TILAA TÄNÄÄN!
Vuositulo (11 num.) 20 e
Puolivuotta (6 num.) 12 e

MURROS, PL 288, 00171 HKI
Puh: 09-278 2244
Sp: murros@sosialistiliitto.org
www.sosialistiliitto.org/murros

Sosialistinen julkaisu

Che - Hasta la victoria siempre (Sos. 01)

Kommunistinen manifesti (Sos. 02)
Karl Marx ja Friedrich Engels

Vapauden laulut (Sos. 03)

Voiko Kuuba selvitä? (Sos. 04)
Mike Gonzalez

Sosialismi ja sota (Sos. 05)
John Rees

Marxilaiden traditio (Sos. 06)
John Molyneux

Venäjä - työväenvaltiosta valtiokapitalismiin (Sos. 07)
Peter Binns, Tony Cliff ja Chris Harman

Kurdistan - lännen likainen sota (Sos. 08)
Mike Arrowsmith

Gloaalikapitalismi: IMF, WTO ja vastarinta (Sos. 09)
Chris Harman

Kaikki pakolaiset ovat tervetulleita (Sos. 10)
Juhani Lohikoski

Maailma voitettavana (Sos. 11)
Tony Cliff

Uusi intifada (Sos. 12)
Anne Alexander

Israel, Palestiina ja Lähi-idän kriisi (Sos. 13)
Monta kirjoittajaa

Imperialismi: globalisaatio, valtio ja sota (Sos. 14)
John Rees

Trotskin marxilaisuus (Sos. 15)
Duncan Hallas

Radikaali islam (Sos. 16)
Chris Harman

Sota, imperialismi ja vastarinta (Sos. 17)
Monta kirjoittajaa

Imperialismi 2003 (Sos. 18)
Chris Harman